T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

KUZEY VE DOĞU SURİYE'DE ULUSAL BÜTÜNLÜK AÇISINDAN ÖZERK YÖNETİM YAPILANMASI

Yüksek Lisans Tezi

JALAL BAKKOUR

Danışman
Prof. Dr. Şenol DURGUN

İstanbul – 2025

TEZ TANITIM FORMU

Yazar Adı Soyadı :JALAL BAKKOUR

Tezin Dili **:** Türkçe

Tezin Adı **:** Kuzey ve Doğu Suriye'de ulusal bütünlük açısından Özerk Yönetim yapılanması

Enstitü **:** İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı **:** Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Tezin Türü **:** Yüksek Lisans

Tezin Tarihi **:** 26.06.2025

Sayfa Sayısı **:**163

Tez Danışmanları **:** Prof. Dr. Şenol DURGUN

Dizin Terimleri **:** Özerk Yönetim, özyönetim, federalizm, özerklik, âdem-i merkeziyet

Türkçe Özet **:**

Bu çalışma, kuzeydoğu Suriye'deki özerk yönetimin yeni Suriye'nin ulusal yapısına entegre edilmesine ilişkin analizler ve çözüm önerileri sunmayı amaçlamaktadır. Özerklik talepleri, Beşşar Esad rejiminin çöküşü ve terör örgütleriyle mücadele amacıyla dış müdahalelerin artmasıyla birlikte yükselmiş olup, ulusal birliğin sürdürülebilirliği açısından kurumsal ve siyasal çerçevenin incelenmesi büyük önem taşımaktadır.

Dağıtım Listesi **:**1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

İmzası

JALAL BAKKOUR

T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

KUZEY VE DOĞU SURİYE'DE ULUSAL BÜTÜNLÜK AÇISINDAN ÖZERK YÖNETİM YAPILANMASI

Yüksek Lisans Tezi

JALAL BAKKOUR

Danışman
Prof. Dr. Şenol DURGUN

İstanbul – 2025

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

JALAL BAKKOUR

…/…/2025

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

JALAL BAKKOUR' un Kuzey ve Doğu Suriye'de ulusal bütünlük açısından Özerk Yönetim yapılanması adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi anabilim dalı, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

	İmza	
Başkan	*Prof. Dr. Şenol DURGUN* (Danışman)	
	İmza	
Üye	*Doç. Dr. Fatma Gül GEDİKKAYA*	
	İmza	
Üye	*Doç. Dr. Fatih Fuat TUNCER*	

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 20.

İmzası

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu tez, kuzeydoğu Suriye'deki özerk yönetimin rolünü, daha geniş ulusal çerçeve ve yerel bağlam içinde, tanımlayıcı ve karşılaştırmalı bir metodoloji kullanarak incelemeyi amaçlamaktadır. Suriye'de iki temel bakış açısı vardır: bir bakış açısı, özerk yönetimi, ABD'nin IŞİD'e karşı mücadelesi aracılığıyla önderlik ettiği uluslararası koalisyon tarafından meşrulaştırılan yeni, demokratik bir Suriye kurmaya doğru bir adım olarak görmektedir. Diğer bakış açısı ise bu yönetime karşı çıkmakta ve onu Suriye'nin bölünmesi için potansiyel bir temel olarak görmektedir. Hem kabulün hem de reddin arkasındaki nedenleri anlamak için, bu yönetimin tarihini incelemek esastır.

Ayrıca, askeri, idari ve siyasi özerk yönetim yapısının analizi ve bu yapının dayandığı teorik ilkelerin incelenmesi, yerel siyasi ve idari uygulamalarla karşılaştırılması gerekmektedir. Sorunun ciddiyeti, bu özerk yönetimin, Suriye'nin fiilen bölünme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu çok hassas bir dönemde ortaya çıkmasındadır. Beşşar Esad rejiminin çöküşüyle birlikte, bu yönetimin bazı bölgelerdeki genişlemesi endişeleri artırmıştır. Nüfus demografisi değişmiş ve ülke şu anda iki ana kontrol alanına bölünmüştür; her kontrol alanında yerel güçlerin yanı sıra yabancı kuvvetler de bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Özerk Yönetim, Özyönetim, Federalizm, Özerklik

SUMMARY

This thesis attempts, within the framework of descriptive and comparative methodologies, to understand the position of self-administration in northeastern Syria within the national structure and the local stance. There are two main currents in Syria regarding this issue. One views it as a means to establish a new democratic Syria, leveraging the "legitimacy" of the war on terrorism, which it derives from the support of the international coalition against ISIS led by the United States. The second current rejects this administration, considering it a precursor to the division of Syria. To understand the reasons for acceptance or rejection, it is essential to look at the history of this administration.

It is necessary to analyze the structure of the military, administrative, and political self-administration, as well as to examine the theoretical principles upon which it is based and compare them with the political and administrative practices on the ground. The seriousness of the issue lies in the fact that this self-administration emerged during a very sensitive phase in which Syria is facing the real danger of division, especially with the potential fall of Bashar al-Assad's regime. As the forces of this administration expand in certain areas, fears have increased, given the demographic changes and the current division of the country between two main areas of control, each of which has foreign forces alongside local troops.

Keywords: Autonomous. Autonomy. Federalizm. Administration. Self-government

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
SUMMARY ..... **ii**
İÇİNDEKİLER ..... **iii**
KISALTMALAR ..... **v**
ÖNSÖZ ..... **vi**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
ÖZERKLİK VE ÖZ YÖNETİM

1.1. Özerklik Kavramı 10
1.2. Özerkliğin Boyutları 14
1.3. Ulusal Yapı İçerisinde Özerklik 15
1.4. Bölgesel Özerklik (Territorial Autonomy) 17
1.5. Özerkliğin Unsurları 19
1.6. Özerklik ve Öz Yönetimde Bağımsızlık 21
1.7. Özerk Yönetim ve Otoritesi Arasındaki İlişkinin 24
1.8. Özerk Yönetim Organları ile Merkezi Otorite Arasındaki İlişkinin Doğası 27
1.9. Özerklik Avantajları ve Dezavantajları 28

İKİNCİ BÖLÜM
KAMU YÖNETİMİ BAĞLAMINDA İDARİ VE SİYASİ ÂDEM-İ MERKEZİYETÇİLİK AYRIMI

2.1. İdari Yerinden Yönetim (La Décentralisation Administrative) 30
2.2. Âdem-i Merkeziyetin Faydaları ve Olumsuz Yönleri 31
2.3. İdari Merkezileşme Dinamikleri: Suriye'de 32
2.4. Merkeziyetçilik ile Adem-İ Merkeziyet Arasındaki İlişki 34
2.5. Federalizm ve Konfederalizm 35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DEMOKRATİK ÖZERK YÖNETİMİ

3.1. Demokratik Özerk Yönetim'in Temel İlkeleri 42
3.2. Demokratik Özerk Yönetim'in İdari Yapılanması 46
3.3. Mali Sistem ve Mali Denetim 55
3.4. Özerk Yönetimde Yargı Yetkisi 57
3.5. Öz Savunma Sistemi 60
3.6. SDG'nin, YPG'nin Rolü ve IŞİD'e Karşı Mücadelede Kazandığı Askerî Deneyim 64

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SURİYE'NİN KUZEY VE DOĞUSUNDAKİ ÖZERK YÖNETİMİN SİYASİ YAPISI

4.1. Kuzey ve Doğu Suriye'de Demokratik Özerk Yönetim'i Oluşturan Partiler 67
4.2. Özerk Yönetim Bölgelerinde Etkin Siyasi Yapılar 70
4.3. Kuzey ve Doğu Suriye'de Demokratik Özerk Yönetimin Siyasi Pratiği 73
4.4. Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi Kontrolündeki Bölgelerde Siyasi Partiler Yasası 76
4.5. Muhalefet Partilerine ve Siyasetçilere Yönelik Uygulamaları 77
4.6. Özerk Yönetimin Arap ve Türkmenlere Karşı Yönelik Uygulamaları 80
4.7. Eğitim, Sağlık ve Ekonomi Temel Hizmetler Yönetimi Politikası 88

BEŞİNCİ BÖLÜM
YENİ SURİYE ULUSAL YAPISINDA ÖZYÖNETİMİN GELECEĞİ

5.1. Beşşar Esad Rejiminin Devrilmesinden Sonra Yeni Suriye'ye Yönelik Siyasi Tutumlar. 99
5.1. Merkezi Hükümetin Ulusal Birlik Savunusu ve Kürtlerin Federalizm Talebi 107
5.2. Geçici Anayasa ve Özerk Yönetimi: Suriye Ulusal Yapısında Uygulama Çelişkileri ve Sorunsalları 110
5.3. Özerklik ve Suriye Devletine Entegrasyon Olanağı: Analitik Bir Yaklaşımı 112
5.4. Devletin Ulusal Açıdan Birliği ve Bütünlüğü 115
.5.5 Suriye'de Adem-i Merkeziyetçiliğin Olanakları 124

SONUÇ 129
KAYNAKÇA 138
ÖZGEÇMİŞ 150

KISALTMALAR

SDG (QSD):	**:**	Suriye Demokratik Güçleri.
YPG	**:**	Halk Savunma Birlikleri.
IŞİD	**:**	Irak ve Şam İslam Devleti.
ABD	**:**	Amerika Birleşik Devletleri.
HPC	**:**	(Toplum Savunma Güçleri) – Toplum Savunma Güçleri) .
PYD	**:**	Demokratik Birlik Partisi.
MFS	**:**	(Süryani Askeri Meclisi).
PKK	**:**	Kürdistan İşçi Partisi (Kürtçe: Partiya Karkerên Kurdistanê).
SNHR	**:**	Suriye İnsan Hakları Ağı (İngilizce: Syrian Network for Human Rights).
SDM (MSD)	**:**	Suriye Demokratik Meclisi.
RSF	**:**	Reporters Without Borders – Sınır Tanımayan Gazeteciler**.**
SANA	**:**	Suriye Arap Haber Ajansı.
KUKI	**:**	Kürdistan Ulusal Konseyi- Irak.
AANES	**:**	Kuzey ve Doğu Suriye'de Demokratik Özerk Yönetimi.

ÖNSÖZ

Bu önemli akademik yolculuğumda, bu tezin tamamlanmasında katkıda bulunan herkese içten teşekkürlerimi ve minnettarlığımı ifade etmek istiyorum. Bu tez, onların desteği ve değerli yönlendirmeleri olmadan tamamlanamazdı. Öncelikle, değerli danışmanım Şenol Durguna en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Bana zamanını ve çabasını esirgemedi, bu tezin hazırlanması süresince akademik destek sağladı. Değerli yönlendirmeleri ve kıymetli tavsiyeleri, fikirlerimi geliştirmemde ve araştırma becerilerimi şekillendirmemde büyük bir etki yarattı. Ayrıca, bu tezin tartışılmasını kabul eden tartışma komitesinin üyelerine derin minnettarlığımı ifade etmek istiyorum. Verdikleri yapıcı geri bildirimler, çalışmanın kalitesinin artırılmasına katkıda bulundu. Aynı zamanda, İstanbul Gelişim Üniversite'ndeki arkadaşlarıma da teşekkür etmek istiyorum. Onlar, zorluklar ve başarı anlarında yanımda oldular ve bana büyük destek ve dayanışma sağladılar.

Destekleri ve teşvikleri, bu yolculukta karşılaştığım zorlukların üstesinden gelmem de büyük bir etki yarattı. Sevgili aileme de teşekkürlerimi sunuyorum; her zaman ilham kaynağım ve gücüm oldular. Bilim ve öğrenme sevgisini bana aşılayan eşime ve sevgili ebeveynlerime, her türlü destek ve bakımımı sağlayan kardeşlerime, her zaman yanımda olan ve sürekli moral desteği veren kardeşlerime teşekkür ediyorum. Veri ve bilgilerin sağlanmasında katkıda bulunan herkese ister kurumlar ister bireyler olsun, teşekkür etmeyi unutmuyorum. Cömert iş birlikleri, bu çalışmanın tamamlanmasında büyük bir etki yarattı. Son olarak, burada anmadığım ama bu yolculukta bir rolü olan herkese, iyi bir söz veya samimi bir tavsiye ya da manevi destekle katkıda bulunan herkese teşekkür ediyorum. Bu çalışma, kolektif çabaların bir ürünüdür ve gerçekleştirilmesinde katkıda bulunan herkese minnettarım. Bu çalışmanın akademik alana değerli bir katkı sağlamasını ve bilgi ile toplumu geliştirmeye yardımcı olmasını umuyorum.

GİRİŞ

“Kuzeydoğu Suriye'deki özerk yönetim” konusu, yerel yönetimi güçlendirme ile ülkenin bütünlüğü arasındaki tartışmaları gündeme getirmektedir. Bu görüşü savunanlar, özerk yönetimin yerel toplulukların öz-yeterliliğini artıracağını ileri sürerken, karşıt görüşler, bu durumun devletin birliğine tehdit oluşturabileceğini belirtmektedir. Söz konusu mesele, bölgedeki istikrar ve güvenlik açısından önemli bir konu olarak değerlenmektedir.

Özerk yönetimi destekleyen görüş, bu yönetimin yerel topluluklara kendi işlerini yönetme yeteneği kazandırabileceğini ve bunun, karar alma süreçlerine katılımlarını artırabileceğini savunmaktadır. Ayrıca, özerk yönetimin merkezi hükümete kıyasla yerel ihtiyaçları daha etkili bir şekilde karşılayabileceği belirtmektedir. Ayrıca, özerk yönetimin bölgedeki kültürel ve etnik çeşitliliği tanıması, farklı topluluklar arasında barışçıl bir yaşamı teşvik edebilir.

Buna karşılık, özerk yönetime karşı olan görüş, bunun devletin birliğine bir tehdit oluşturduğunu ve etnik veya mezhepsel temellere dayalı bir bölünmeye yol açabileceğini ileri sürmektedir. Merkezi otoritenin zayıflaması, kaos veya iç çatışmalara yol açabilir ve bu durum, bazı dış aktörler tarafından bölgedeki etkilerini artırma amacıyla fırsat olarak değerlendirilebilir.

İktidarı ele geçirmesinin üzerinden neredeyse on yıl geçmesine rağmen, "Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi" hâlâ ulusal düzeyde tanınmamaktadır. Bunun yerine, ayrılıkçı bir varlık olarak ve kendi siyasi, hizmet ve askeri yapılarına sahip bir azınlık yönetimi olmakla suçlanmakta; Kürt milliyetçiliği ile diğer etnik ve dini azınlıkların şikayetlerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmakla eleştirilmektedir ve bu yönetim, uluslararası düzeyde tartışmalara yol açmaktadır.

Bu yönetimin kontrolündeki bölgelerde sunulan hizmetlerle ilgili olarak, genel yönetimin günümüzde bir kamu hizmeti olduğu bağlamında, bazı yerel halk, bu hizmetin tatmin edici ve adil olmadığını düşünmektedir. Bu bağlamda, araştırma, bu yönetimin nasıl bir yol girebileceği ve ulusal düzeyde kabul gören bir yerel yönetim haline gelebileceği sorusunu gündeme getirmektedir.

Bu sorunun çözümü, 13 yıldır süregelen iç ve dış çatışmalardan etkilenen bu bölgedeki halk için istikrar ve güvenliği sağlama imkanlarını içermektedir. Ayrıca, bu

sorunun çözümü, zorla yerinden edilenlerin evlerine dönmelerini kolaylaştırma imkânı sunmaktadır. Araştırma, bu sorunun ulusal bir çerçevede çözülebilir olduğuna inanmaktadır ve çözümü, Türkiye gibi Suriye'ye komşu ülkeler için bölgesel ve ulusal güvenliği sağlamaktadır. Kuzey ve Doğu Suriye, Kürtler, Araplar, Türkmenler, Asuri Müslümanlar, Hristiyanlar, Êzidîler ve ateistler dâhil olmak üzere çeşitli etnik ve dini toplulukları barındıran bir bölgedir. Bu grupların tümü, Abdullah Öcalan'ın felsefi, siyasi ve sosyal fikirlerini yönetim ve idareye uygulamaya çalışan özerk yönetim tarafından baskılara maruz kalmıştır. Özerk yönetimin fikirleri, bazen silahlı direnişe dönüşen Kürt ve Arap hareketlerinden gelen politik karşıtlıkla karşılaşmıştır. Bazı çevreler, yönetimi yolsuzluk, ayrılıkçılık ve bölgenin kaynaklarını sömürme girişimleriyle suçlamaktadır.

Bu reddediş, Türkiye'nin bu yönetimin askeri kanadı olan "Suriye Demokratik Güçleri "ne yönelik askeri saldırılarının devam etmesiyle ve "Kürt İşçi Partisi" gibi terörist olarak sınıflandırılan örgütlerle olan bağlantılarıyla örtüşmektedir; bu durum, Suriye'deki sivil güvenlik ile Türk ulusal güvenliğini tehdit etmektedir. Aynı zamanda, bu durum, siyasal merkezileşme sistemine dayanan Suriye ulusal çerçevesine bu yönetimin entegre edilmesinde sorun teşkil etmektedir. Bu yönetimden muhalif olan ve baskı, dışlama, takip, zorla askerlik ve son olarak Deyrizor'da çocuklar ve kadınlar üzerinde gerçekleştirilen katliamlarla karşılaşan yerel halk, yönetimi bu olayların arkasında olmakla suçlamaktadır. Yerel halkın taleplerini karşılamada başarısız olan yönetim, aynı zamanda, özellikle diğer Kürt tarafıyla, Amerikan ve Irak Kürdistan Bölgesi'nin himayesinde yürütülen diyaloglar aracılığıyla örgütlü muhalefet için siyasi çözümler bulmada da başarısız olmuştur. Bu yönetimin uzlaşmaz tutumu ve PKK'ye olan bağlılığı, ülkenin birliği açısından sorun teşkil etmektedir.

Bu sorun günümüzde özellikle Suriye'nin kuzeydoğusunda, siyasi olarak "Fırat'ın Doğusu" olarak bilinen bölgede yoğunlaşmakta ve Fırat'ın batısındaki bazı bölgelere de yayılmaktadır. Şu anda "Halep, Deyrizor, Rakka, Haseke" olmak üzere dört ilde uzanmaktadır. Rejimin düşmesinin ardından sorunun kavramsal olarak coğrafi bir boyutu da ortaya çıktı; Süveyda ve Suriye kıyılarında Alevi ve Dürzi azınlıklardan özyönetim talepleri yükseldi.

Bu tez, Kuzey ve Doğu Suriye'deki özyönetimi, "özyönetim, federalizm, konfederasyon, merkezi hükümet ve ademi merkeziyetçi hükümet" gibi diğer geleneksel yönetim biçimleriyle karşılaştırarak incelemektedir ve yönetimin siyasi, hizmet ve askeri olarak nasıl şekillendiğini ve Suriye'deki yerel topluluklar üzerindeki etkisini incelemektedir ve Suriye'deki güvenlik ve istikrar üzerindeki etkileri değerlendirmektedir. Özyönetimin Suriye'deki güvenlik durumu ve iç istikrar üzerindeki etkisini, farklı gruplar ve bileşenler arasındaki ilişkiler üzerindeki etkisi de dahil olmak üzere analiz etmektedir.

Tez, etnik ve mezhepsel gerginlikler ve bunların ulusal birlik üzerindeki etkileri gibi Suriye bağlamındaki belirli zorlukları araştırmaktadır. Ülkeyi savaştan ve bölünmeden kurtaracak ulusal birliğe ulaşma önündeki engelleri kaldırmak için çeşitli Suriye partileri arasında diyaloğu teşvik etmek de dahil olmak üzere, ulusal özyönetim kabulünü artırmak için çözümler önermektedir.

Çalışma, Suriye'de özyönetimin merkezi hükümetle bütünleştirilmesi ve ülkenin kültürel ve etnik çeşitliliğinin korunması yoluyla barışçıl bir arada yaşama ortamının nasıl teşvik edilebileceğini araştırmayı amaçlamaktadır. Özellikle, Suriye ulusal birliğinin güçlendirilmesine yönelik stratejiler ve yöntemler üzerinde durmaktadır.

Bu çalışma, Kuzey ve Doğu Suriye'deki özerk yönetimin daha derin bir anlayışını sunarak, yerel ve uluslararası politikaların bölgedeki istikrar ve barışın desteklenmesine, nüfusun güvenliğinin sağlanmasına ve devletlerinin birliğinin korunmasına yönlendirilmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, özerk yönetimin siyasi ve sosyal boyutlarını açıklayarak Suriye'nin geleceği üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Kuzeydoğu Suriye'deki özerk yönetimi ele alan akademik çalışmalar bulmaktadır.

Bu çalışmalardan biri, "Un-stating order: The Autonomous Administration of North and East Syria" başlıklı Eda Günaydın'ın 21 Aralık 2022 tarihli çalışmasıdır. Bu çalışma, Kuzey ve Doğu Suriye'deki özerk yönetiminin silahlı gruplar, yabancı savaşçılar, mezhepsel ve cinsiyet temelli şiddet, siyasi ekonomi ve çevre konularındaki söylemlerinin, geniş çapta varsayılan sistem ve demokrasi gereksinimlerine karşı ikna edici zorluklar sunduğunu öne sürmektedir. Ayrıca, Kuzey ve Doğu Suriye'deki özerk yönetimi "devlet benzeri" olarak tanıyan dış söylemlerin, bu yönetimin şekillenmesine yardımcı olduğunu belirtmektedir. Bu konu üzerine, "Kürt Yönetimi" perspektifinden

ele alan makaleler ve araştırmalar da bulmaktadır. Örneğin, "DAEŞ'e karşı zafer sonrası Kürtlerin durumu: dışlanma ve özerk yönetim" başlıklı Nadiye Saadeddin'in 14 Haziran 2019 tarihli çalışması, Suriye Kürtleri ve bölgedeki Kürtlerin kaderini bu yönetimle ilişkilenmektedir. Ayrıca, bu yönetimin sürdürülebilirliği ile ilgili zorlukları ele alan çalışmalar ve "Özerk Yönetim: Model ve Deneyim Üzerine Hukuki Bir Giriş" başlıklı, 29 Nisan 2021 tarihinde Sasha Alalou tarafından yayımlanan çalışma gibi yargı deneyimlerini inceleyen çalışmalar da mevcuttur.

Manaf Hamd'ın 5 Aralık 2022 tarihinde yayımlanan "Deyrizor Kırsalı'nda Özerk Yönetimin Etkileri" başlıklı çalışması, bu yönetimin kabile toplumundaki etkilerini incelemektedir. Ayrıca, "Kuzey Suriye'deki Özerk Yönetimin Kimliği ve Meşruiyeti: Meşruiyet ve Kimlik Sorunları" başlıklı 8 Haziran 2018 tarihli Badr Mela Rişid'in çalışması ve Hollanda-Mac Kwan tarafından güvenlik bağlamlarında ele alınan, bu yönetimin askeri güçlerinin oluşumu ve gelişimi ile PKK ile olan ilişkisini inceleyen çalışma da bulmaktadır. Bu çalışma, 2021 yılında "Şengal Kuşatmasından Bağuz Savaşı'na: Demokratik Birlik Partisi, Halk Savunma Birlikleri ve DAEŞ'e karşı uluslararası koalisyonun desteklediği kampanyaları" başlığıyla yayımlandı.

Ancak bu çalışmalar, özerk yönetimin yeni bir sosyal sözleşme metni yayımlamadan ve Beşar Esad rejiminin çöküşü gibi önemli bir gelişmeden önce yayımlanmıştır. Görünüşe göre, özerk yönetim, rejimin çöküş durumunu kendi kontrol alanını genişletmek için kullanmıştır. Daha önce yerel seçimler yapma çabası, bölgesel, uluslararası ve yerel düzeyde reddedilmiştir. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran özellik, özerk yönetimi ve düşünsel kaynaklarını derinlemesine analiz edecek olmamdır. Ayrıca, yerel halk ve siyasetçilerle kişisel görüşmeler yaparak, yerel bir perspektiften doğrudan görüşler elde etmeyi amaçlıyorum. Bu çalışma, yerel halkın özerk yönetimle olan deneyimlerini anlamaya yönelik bir odaklanma sağlamaktadır. Özerk yönetimin reddedilme veya kabul edilme nedenlerini anlamak için nitel bir analiz sunmaktadır.

Bireylerin kişisel deneyimleri, özerk yönetim altında karşılaştıkları uygulamaları ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, bölgedeki karmaşık dinamikleri açıklamak için hem politik hem de yerel bakış açılarını birleştirerek kapsamlı bir analiz sunma fırsatı sağlamaktadır. Çözümler, etkilenen bireylerle doğrudan etkileşim kurarak, özerkliğin reddedilmesinin nedenlerini derinlemesine inceleyerek ve bu reddedilmenin yerel

halkın günlük yaşamları üzerindeki etkilerini araştırarak geliştirilebilir. Bu araştırma, Suriye rejiminin düşmesiyle birlikte yeni senaryoların ortaya çıkması nedeniyle daha da önemli hale gelmiştir. Bu süreç, Suriyeliler için önceki dönemlerden tamamen farklı bir yeni Suriye inşa etme fırsatı sunmaktadır. Araştırma, Kuzey ve Doğu Suriye'deki özerklikle ilgili verileri analiz etmek için tanımlayıcı, nitel ve karşılaştırmalı yöntemleri kullanmaktadır.

Araştırma, özerk yönetimi anlamayı ve merkezi hükümetten ile benzer ilkelere dayanan diğer sistemlerden farklarını belirlemeyi amaçlar. Nitel veriler, dikkatli bir şekilde toplanır ve analiz edilir. Bu süreç, bölgedeki idari ve siyasi durumu anlamak için karmaşık ve çok boyutlu olguları ortaya koyar. Elde edilen bulgular, mevcut durumu kapsamlı ve ayrıntılı bir biçimde tanımlar ve özerk yönetimin doğası, ilişkileri ile yerel ve bölgesel düzeydeki etkileri hakkında doğru sonuçlar elde edilmesini sağlar. Araştırma, yerel halkın bu yönetime karşı tutumlarını ve görüşlerini anlamak için nicel ve nitel anketlere başvurur. Özerk yönetim kavramı ulusal bir çerçevede ele alınır ve bu kavramla ilişkili olan "yerel yönetim", "federalizm", "merkezileşme", "yerinden yönetim" ve "konfederasyon" gibi terimler tartışılır. Bu bağlamda, Kuzey ve Doğu Suriye'deki özerk yönetim; siyasi, askeri ve hizmet yapıları, "toplumsal sözleşme" olarak adlandırılan anayasa ve halkı yöneten otoriteler bakımından incelenir.

Araştırma, iki hipoteze dayanmaktadır. İlk hipotez, özerk yönetimin yapısının mevcut Suriye ulusal çerçevesine entegre olmasının mümkün olmadığı ve bu durumun ülkenin birliği için bir tehdit oluşturduğudur. İkinci hipotez ise, kuzeydoğu Suriye'deki özerk yönetimin yerel olarak reddedilmesinin temel nedeninin, yönetimin nüfusa yönelik uygulamaları olduğu yönündedir. Bu iki hipotez, veri analizi ve sonuçların yorumlanmasında temel bir çerçeve oluşturur. Bu iki varsayım, verilerin analizi ve sonuçların yorumlanması için temel oluşturacaktır. Araştırma, Suriye'deki güvenlik durumu nedeniyle saha verilerine ve yerel kişilere erişimde zorluklarla karşılaşmaktadır. Ayrıca, bazı kişilerin Kürt olması nedeniyle çeviri ile ilgili zorluklar yaşanacaktır. Uluslararası raporlar ve akademik makaleler gibi ikincil kaynaklara da başvurulacaktır. Ayrıca, araştırmanın kapsamını etkileyebilecek zaman ve mali kısıtlamalar da bulmaktadır.

Veriler, özerk yönetim tarafından yayımlanan resmî belgelerin, uluslararası ve medya raporlarının, bilimsel makalelerin ve bu yönetim ile benzer kavramlara dair

önceki akademik çalışmaların analizi yoluyla toplanmaktadır. Bu yönetimin bölgedeki reddedilme nedenlerini anlamak için nitel analiz kullanmaktadır. Araştırmanın, özerk yönetimin doğası ve yerel ile uluslararası düzeyde neden reddedildiğine dair daha kapsamlı bir anlayış sunması beklemektedir. Ayrıca, Kuzey ve Doğu Suriye'deki özerk yönetim ve Şam'daki merkezi yönetim için pratik öneriler sunarak mevcut çıkmazdan çıkılmasına ve bölgenin daha fazla savaştan kaçınmasına yardımcı olabilecek politikaların belirlenmesine katkıda bulunması hedeflemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZERKLİK VE ÖZ YÖNETİM

Bu bölümde, özyönetim ve federalizm kavramları "siyasi merkezileşme den uzaklaşma" olarak ele alınmaktadır, konfederasyon, idari merkezileşme ve İdari ademi merkeziyet konuları üzerinde durmaktadır. Bu siyasi ve idari sistemler arasındaki temel farklılıklara odaklamaktadır. Özyönetim yerel topluluklara bazı işlerini yönetme yetkisi veren bir mekanizma olarak kabul edilirken, federalizm merkezi hükümet ile bölgesel varlıklar arasında yetki dağılımını yansıtmaktadır. Diğer yandan, konfederasyon bağımsız devletlerin ortak bir çerçeve içinde iş birliğine odaklanmaktadır ve merkezi idare sisteminin, merkezi bir siyasi yapıya dayanan birleşik bir devlet içinde halk katılımını artırmadaki önemi de vurgulamaktadır. Bölümün sonunda, bu sistemler arasında bir karşılaştırma yapılmakta ve bu kavramların Suriye'deki azınlık ve etnik gruplar krizine çözüm olarak sunulmasında daha derin bir anlayışa katkıda bulunması hedeflemektedir.

Kuzey ve Doğu Suriye'deki "özerk yönetim" modeline ilişkin yapılan analizlerde, araştırmacıların karşılaştığı temel sorunlardan biri, "özerk yönetim" (Autonomous Administration), "özyönetim" (self-government) ve "özerklik" (autonomy) kavramları arasındaki kavramsal belirsizliktir. Bu kavramlar bazı yönleriyle örtüşse de söz konusu bölgedeki özerk yönetim yapısı, Abdullah Öcalan'ın teorik çerçevesine dayanması nedeniyle kendine özgü bir perspektif sunmaktadır. Bu yaklaşım, merkeziyetçi devlet yapısının dışında, bireyi merkeze alan ve cinsiyet kotasına dayalı küçük konfederal yapılar üzerinden örgütlenen bir yönetim biçimini öngörmektedir.

Özerk yönetim ile merkezi devlet arasındaki ilişkiler, üzerinde uzlaşıya varılmış anayasal bir çerçeveye dayanmaktadır (Al-Hamawandi, 1990, s. 35–36). Bu çerçevede, özerk yönetim ve özyönetim kavramlarının benzerlik ve farklılıklarını karşılaştırmalı olarak analiz etmek önem arz etmektedir. Bu bölümde, özyönetim kavramının ulusal düzeyde, özellikle tek bir devlet içerisindeki etnik ya da bölgesel özyönetim modelleri bağlamında durumu ele alınmış; ayrıca, uluslararası hukuk ve siyaset bağlamındaki yeri de değerlenmektedir.

Özyönetim ve özerk yönetim, devlet sınırları içerisindeki etnik farklılıkların yarattığı yönetsel sorunlara çözüm üretmeyi amaçlarken, aynı zamanda devletin siyasi, ekonomik ve toplumsal bütünlüğü açısından çeşitli riskler de barındırmaktadır (Al-Hamawandi, 1990, s. 35–36). Bu bağlamda, özerk yönetim ile merkezi hükümet arasındaki kurumsal ilişki biçimleri incelenme; özyönetime ulaşmanın gerekçeleri, koşulları ve ön koşulları acıkmıştır. Son olarak, özyönetim uygulamalarına dair olumlu ve olumsuz yönler ile çeşitli örnek vakalar analiz edilmektedir.

Tarihi çağlardan beri, özerklik kavramı bilinmektedir. Tarihsel olaylar, Romalılar ve Yunanlıların özerklik terimini, bir devletin kendi yasalarıyla işlerini yönetme bağımsızlığını ifade etmek için kullandığını göstermektedir. Yunanlılar için özerklik, dini ve edebi unsurları içermekteydi; her "şehir devleti"nin kendine ait ibadet yerleri ve tanrıları vardı, bu da kendi toprakları üzerindeki yasalarının tam otoritesini yansıtmaktadır. Bu, federal bağlarla uyumlu olmayan tam bir bağımsızlıktır. Romalılar açısından özerklik, kamu ilişkileri ve mülkiyet gibi hukuki yönlerde somutlaşmıştır; bir bölgenin Roma'ya asker ve erzak sağlamak karşılığında vergiden muaf tutulması, özerkliğin temelini oluşmaktadır (Al-Hamawandi, 1990, s. 35–36).

İtalya'nın Trentino-Alto Adige/Südtirol bölgesinde özerklik, sekiz yüzyıl önce tanınmıştır; "episkopal prenslik" kurumu, Kutsal Roma İmparatorluğu içinde özerk bir bölgeyi temsil etmektedir. Başpiskoposlara özerklik verilmesinin amacı, bu bölgedeki hayati geçiş noktasını imparatorluğun kontrolü altında tutmak ve güvenliği sağlamaktı (Castellani, 2019-2020, s. 131).

O dönemde özerklik, bölgesel organların yasama, yürütme ve yargı alanlarında bağımsızlık hakkına sahip olması anlamına geliyordu; bu, bu merkezler için kutsal bir hak olarak kabul ediliyor ve yüksek otoriteler tarafından ihlal edilemezdi. Özerklik konusu, insan topluluğunun doğasından ve içgüdüsünden kaynaklanan yasalarla kendini düzenleme doğal hakkının varlığına dayanmaktadır; bu yasalar dışarıdan dayatılmamış, varoluşlarıyla ilgili öznel bir eğilimden doğmuştur ve bu toplulukların hareket etme hakkı varmaktadır. Bu fikir, o dönemde insan düşüncesinin ulaştığı en yüksek noktalardan biridir (Kalaso, 1950, s. 325, 351; Al-Hamawandi, 1990, s. 37).

Sonraki tarihlerde, on birinci ve on ikinci yüzyıllarda, özerklik, o dönemdeki siyasi varlıkların oluşumunda belirgin bir olgu haline gelmiştir; neredeyse temel bir unsur gibi görünmektedir. Özerklik, 1100-1492 yılları arasındaki dönemin belirleyici

özelliği olmuş, bu da bu dönemin özerklik çağı olarak adlandırılmasına yol açmıştır; çünkü bu dönem, Avrupa'daki siyasi varlıkların yenilenmesine, özellikle de İtalya'da ya parçalanma ve bölünme ya da birleşme yoluyla tanıklık etmiştir (Al-Hamawandi, 1990, s. 36-37).

On üçüncü yüzyılda, feodal sistem zirveye ulaştı ve bu durum, kralın mutlak yönetimini pekiştirdi; kralın yetkileri feodal yetkilerden kaynaklanmaya başlamaktadır. On dördüncü yüzyılda, kralın yetkisi tüm bölgesel varlıkları kapsayacak şekilde genişledi (Metwali, 1975, s. 108; Al-Hamawandi, 1990, s. 41). Birleşik devletler altında özerklik kavramı biraz geriledi, ancak kısa sürede Fransa'da şehir otoritesinin temelini oluşturdu; bu otorite, devletten bağımsız bir güç olarak kabul etmektedir. Bu otorite, her topluluğun tarihi otoritesinin bir parçasıydı; şehirler kendilerine bir kısım yetki saklarken, diğer kısmını devlete devretmişti ve yetkilerini devletin bağlı olduğu organlardan farklı organlar aracılığıyla kullanmaktadır. Fransız Devrimi patlak verdiğinde, özerklik kavramı kayboldu, ancak devrim sonrası dönemde yeni anlamlarla yeniden ortaya çıktı; özgürlük veya demokrasi ile eşanlamlı olarak kullanılmaya başlandı ve bazen de merkeziyetçiliğe atıfta bulmaktadır (Al-Hamawandi, 1990, s. 41).

Modern uluslararası toplumda, özerklik kavramı on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda, sömürge devletleri ile sömürgeleri arasındaki hukuki ve siyasi ilişkileri etkileyen uluslararası ittifakların bir sonucu olarak ortaya çıktı. 1815'te, Rusya, Avusturya ve Prusya arasında Kutsal İttifak kuruldu ve bu ittifak çerçevesinde Rus Çarı, Polonya'ya özerklik tanıdı; bu, Polonya'nın dini, dilsel ve idari konularda özerkliğe sahip olmasını sağladı. Benzer şekilde, 1867'de Birleşik Krallık, Kanada'da özerklik yasasını uyguladı ve bu, Kanada'ya iç işlerinde özerklik sağlarken, Britanya dış işlerini yönetmeye devam etti. Bu iki olay, uluslararası politikada özerklik sistemini netleştirmeye katkıda bulundu (Novan, 1971; Al-Hamawandi, 1990, s. 42).

Avrupa, bölgesel özerklik için bir beşikti; Finlandiya, 1921'de Åland Adaları'nda demokratik bir çerçeve içinde modern özerklik sistemini kurdu; bu adaların çoğunluğu İsveçliydi. Daha sonra, on Avrupa ülkesi daha, etnik çatışmaları çözmek, azınlıkları entegre etmek ve bölgesel demokrasiyi güçlendirmek amacıyla bölgesel özerkliği benimsedi. İspanya, tüm bölgelerine farklı seviyelerde özerklik tanıyarak "bağımsız topluluklar devleti" haline gelmesiyle benzersiz bir örnek teşkil

etmektedir (Benedikter, 2009, s. 8). Modern tarihte özerklik, merkezi hükümetler ile azınlık halklar veya uluslar arasındaki çatışmaları çözmek için bir çözüm haline geldi. 1970'lerin başından 1990'lara kadar demokrasi yaygınlaştıkça, temsil ve halk katılımına odaklanma arttı; bu da bölgesel ve yerel hükümetlerin rolünü güçlendirdi. Yerel düzeyde demokrasinin güçlendirilmesi, otoriter yapılar karşısında dengeleyici bir mekanizma olarak ortaya çıkmakta ve bu çerçevede özerklik süreçlerinin ortaya çıkışı ile kurumsallaşması, belirli tarihsel ve siyasal koşullara bağlı olarak sekilemektedir (Benedikter, 2009, s. 31).

Literatürde özerkliğin oluşumunu etkileyen dört temel durum tanımlanmaktadır: Birincisi, radikal siyasal dönüşümlerin ardından devlet yapısında meydana gelen kapsamlı yeniden yapmalardır. Bu bağlamda, 1975'te Franco rejiminin sona ermesinden sonra İspanya'da ve 1985'te Marcos rejiminin devrilmesi sonrasında Filipinler'de yaşanan siyasal dönüşümler örnek teşkil etmektedir. İkincisi, sömürgecilik sonrası dönemde halkların tam bağımsızlık yerine özerk bir yapıyı tercih ettikleri durumlarda özerklik tanınmasıdır; 1979 yılında Grönland'a ve 1999 yılında Kanada'nın Nunavut bölgesine verilen özerklikler bu kapsamdadır (Al-Hamawandi, 1990, s. 42). Üçüncüsü, devlet ile ilgili bölge arasında karşılıklı uzlaşıya dayalı özerklik modelleridir; bu tür örneklerde özerklik, taraflar arası anlaşmalar temelinde tesis edilmekte ve sıklıkla bölgesel ya da uluslararası aktörlerin müdahalesiyle şekillenmektedir. 1946'da İtalya'nın Güney Tirol bölgesine ve 1921'de Finlandiya'nın Åland Adaları'na tanınan özerklikler bu tür gelişmelere örnektir. Dördüncü ve son olarak, yoğun silahlı çatışmaların ardından barış süreçlerinin bir parçası olarak özerklik tanınması söz konusudur; Endonezya'daki 1976–2005 Aceh çatışması ve Güney Sudan'da 1983–2002 arasında yaşanan iç savaş süreci, bu bağlamda öne çıkan örnekler arasında yer almaktadır (Benedikter, 2009, s. 31).

1.1. Özerklik Kavramı

Özerklik kavramı oldukça eski olup toplumsal ve siyasal yaşamda ve hukukta farklı biçimler, alanlar ve eğilimler almaktadır. Bireyin grup içindeki özgürlüğü ve buna boyun eğmesi ve yöneticiyi seçme yönteminden söz ederek başlamaktadır. Geçmişte devleti oluşturan toplum içindeki nitelikleri, bugün uluslararası alanda ve yerel ulusal alanda çok çeşitli biçimlere almaktadır.

Geçmişe baktığımızda, siyasi teori başlangıcında Platon'un "Cumhuriyet" kitabında Aristoteles'i meşgul eden şeyin, ideal devlet bağlamında adaleti ve mutluluğu sağlayacak hükümdarı ve onun niteliklerini seçme yöntemi olduğunu görmektedir. Platon'un "Cumhuriyet" kitabında "özyönetim" kavramı, modern siyasi bağlamlarda anladığımız şekliyle ele almamaktadır. Ancak özyönetimi yönetici seçme yöntemine bağlayan bir tanım olduğu anda, bu da bu kavramın çok eski olduğunu doğrulamaktadır. Aristoteles, Cumhuriyet'in dördüncü kitabında "devlet, eğer ılımlılığı ve öz-egemenliği ifade ediyorsa, gerçekten kendi kendisinin efendisidir" diye inanmaktadır. Bu kavramın varlığına işaret eden bir soruyu gündeme getiriyor: "Şehrimizde herhangi bir vatandaşımız arasında, Devlete özel bir şeyi değil, bütünü tavsiye eden, devletle ilgili olarak kendisini en iyi nasıl yönetebileceğini düşünen modern bir bilgi var mı? kendisine ve diğer Devletlere?" Bu kavramı, savaşçıların cesareti çerçevesinde devletin kendisini koruma becerisine bağlamıştır (platon, 1994, s.193). Devletin kendi kendisinin efendisi olması kavramı da ılımlılık ve öz-egemenlik ilkelerinin başarılmasıyla ortaya çıkarmaktadır (platon, 1994, s.196).

Özerklik, bireyden başlar; bu, Stuart Mill'in bireyin toplum içindeki özgürlüğü üzerine konuşmasında bulduğumuz bir durumdur. "Antik Yunan ve Roma ile İngiliz dönemlerinde, ulusalcıların amacı, toplumun liderin otoritesinin kötüye kullanılmasından muzdarip olacağı sınırları koymaktı. Bu, özgürlük kelimesinin anlamıydı ve ona ulaşma çabası iki şekilde gerçekleşmektedir. Birincisi, hükümdarın ihlalinin bir yükümlülük ihlali olarak kabul edildiği bazı siyasi hakların ve özgürlüklerin tanınması yoluyla; eğer hükümdar bu hakları ihlal ederse, isyan ve başkaldırı haklı bir gerekçe olmaktadır. İkincisi ise, genel olarak daha geç bir yöntem olan, toplumun veya varlığın onayının, otoritenin en önemli eylemlerinden bazıları için zorunlu bir şart haline geldiği anayasal denetim noktalarının kurulmasıydı." Mill'e göre, "ikinci yol, özgürlük severlerin her yerdeki ana hedefi haline geldi, kısmen veya tamamen" (Mill, 2001 s. 6).

Gelişen zamanla birlikte insanlar, hükümdarın kendilerinden bağımsız olmasının ve çıkarlarının onlara karşı olmasının gereksiz olduğunu görmeye başladılar; bunun yerine, çok daha iyi bir durumun, eyaletin birden fazla yöneticisinin kendileri tarafından kiralanması veya onların temsilcileri olması ve istedikleri zaman görevden alınabilmesi olduğunu düşünmektedir. Böylece, otoritenin kötüye kullanılmasını ve

çıkarlarına zarar verilmesini önlemiş olmaktadır (Mill, 2001, s. 7). Stuart Mill'in kendini yönetme kavramı, "halkın kendini yönetmesi" üzerine konuşmasında daha da belirtilmektedir. "Ulusun iradesinden korunmaya ihtiyacı yoktur ve kendisine karşı bir zulüm korkusu yoktur; yöneticilerin, halk adına etkin bir şekilde sorumlu olmaları ve derhal görevden alınabilmeleri gerekmektedir. Onların otoritesi, yalnızca ulusun merkezileşmiş otoritesidir ve bu, uygulamayı kolaylaştırır. Bu fikir, Avrupa'nın son nesil liberalizmi arasında yaygındı" (Mill, 2001, s. 8).

Mill, "öz yönetim" kavramı üzerine konuştuğunda, bunun "halkın kendisi üzerindeki otoritesi" ifadesiyle eş anlamlı olduğunu belirtir; ancak aynı zamanda gerçek durumu yansıtmadığını da ekler. Çünkü otoriteyi kullanan insanlar, her zaman otoritenin uygulandığı kişilerle aynı derilmektedir. Öz yönetim, bireyin kendisini yönetmesi anlamına gelmez; aksine, bir bireyin diğer bireyleri yönetmesi anlamına gelmektedir. Bu, bizi "çoğunluğun zulmü" ifadesiyle karşı karşıya getirir ki bu, toplumun dikkat etmesi gereken bir kötülüktür (Mill, 2001, s. 8). Mill, "öz koruma ilkesi" üzerine de konuşur; bu ilkeye göre, medeni toplumda herhangi bir bireye karşı iradesi dışında güç kullanmanın tek meşru amacı, başkalarına zarar vermeyi önlemektir. Yani, "engellemek istediğimiz davranış, başka birine zarar veren kötü bir davranıştır" demektir. Bu, toplumun bireyle zorla ve maddi güç veya yasal cezalarla etkileşimde bulunmasını sağlayan işlemler aracılığıyla gerçekleşmektedir (Mill, 2001, s. 8).

Özerklik kavramı, sömürgecilikten kurtuluş dalgalarının ardından tartışma konusu haline geldi ve “kendi kaderini tayin etme” meselesinin temelini oluşturdu. Özerkliği elde etmek, sömürge ülkelerden tam bağımsızlığa ulaşmanın ilk adımıdır. Birleşmiş Milletler Şartı, On birinci Bölümü’n 73. Maddesinde, kendi kendini yönetmeyen bölgeleri, "halkları Özerklikten tam olarak pay almamış bölgeler" olarak tanımaktadır; bu, bu bölgelerdeki halkların çıkarlarının gözetilmesi ilkesidir. 1946'da Birleşmiş Milletler 'in çeşitli üye devletleri, kendi yönetimleri altında, Şart ’ta yer alan tanıma uyan bazı bölgeleri kendi kendini yönetmeyen bölgeler olarak tanımaktadır (Birleşmiş Milletler, 1972).

Bu ülkeler aynı zamanda bu bölgeleri Birleşmiş Milletler listesine de ekledi. Kendi Kendini Yönetmeyen Bölgeleri yöneten Devletlere "yönetici Yetkiler" adı verilir. Yıllar süren sömürgecilikten kurtulma sürecinin bir sonucu olarak çoğu bölge

bu listeden çıkarıldı. 1964'te Birleşmiş Milletler' in sekiz üyesi (Avustralya, Belçika, Danimarka, Fransa, Birleşik Krallık, Yeni Zelanda, Hollanda ve Amerika Birleşik Devletleri), kendi yönetimleri altında kendi kendini yönetmeyen bölgeler olarak nitelendirilen 72 bölgeyi listeledi (Birleşmiş Milletler, 1972). 1959'da sekiz il bağımsız hale geldi. 1963 yılında Genel Kurul, 1960 Sömürgeden Kurtuluş Bildirgesi'nin uygulandığı 64 bölgeyi kapsayan gözden geçirilmiş listeyi onayladı. 1960 ile 2002 yılları arasında 54 il özyönetime kavuştu. Şu anda kendi kendini yönetmeyen 17 bölge kaldı. Birleşmiş Milletlerin kuruluşundan bu yana nüfusu yaklaşık 750 milyon olan 80'den fazla eski koloni bağımsızlığa kavuş maktadır. Şu anda, Kendini Yönetmeyen Bölgeler yaklaşık iki milyon insanı barınmaktadır. Bu nedenle sömürgecilikten kurtulma süreci henüz tamamlanmadı (Birleşmiş Milletler, 1972).

Yukarıdakilerle eşanlamlı olarak, özyönetim, bir devletin diğerinden bağımsızlığı olarak anlaşılabilir; bu, Thomas Jefferson'un Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nde açıkça görülmektedir: "Bu kolonilerin iyi insanlarının adı ve yetkisi adına beyan ederiz ki, bunlar Birleşik koloniler özgür ve bağımsız devletler olacak ve Britanya Krallığı'na her türlü bağlılıktan uzak olacaklardır. Savaş açma, barış yapma, ittifak kurma ve kurma konusunda tam yetkiye sahip olmalıdır; ticaret yapın ve gerçekten bağımsız ulusların yapabileceği diğer tüm eylemleri ve şeyleri yapın" (Project Gutenberg, 1972).

Bugünkü bilimsel anlamıyla özyönetim kavramı, milliyetler sorununun ve çok uluslu bir devlet içinde ya da farklı etnik gruplarla entegrasyon eksikliği sorununun çözümü için temel oluşturdu ve bu sorunu ilk çözen Sovyetler Birliği olmaktadır. Felsefi özerklik kavramına gelince; "government" ve "self" kelimelerinden oluşan, kendi kendine bağımsızlık veya kendi kendini yönetme yeteneği anlamına gelen İngilizce kelimenin tercümesi olarak tanımaktadır (Al-Hamawandi, 1990, s. 11). (Otonomi) kelimesi ise Yunanca kökenli olup "kendi" anlamına gelen (Auto) ve "yasa" anlamına gelen (Nomia) olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Kendisi için kanun çıkarmak, yani kişinin kendi kendisini yönetmesi için (Al-Hamawandi, 1990, s. 11). Uluslararası hukuka göre özerklik, bağımsız devlete giden bağımsızlık ve self-determinasyondan önceki bir aşama olduğundan, bu bağımsız devlette özyönetim iç hukuk çerçevesindedir ve burada iki özerklik kavramı ortaya çıkmaktadır. Birincisi: Uluslararası politikanın kapsamına girer ve bir bölgenin sömürgeciden bağımsızlığını

kazanmasına yönelik siyasi bir kararın hukuki formülüdür; sömürge devleti. İkincisi: Ulusal iç politikanın bir parçası olan, ulusal veya etnik özelliklere sahip bölgeye, merkezi bir otoritenin kontrolüne tabi olarak özyönetim hakkı tanıyan, merkezi olmayan bir iç sistemdir. Ulusal yapı içerisinde uluslararası özyönetim, iç özyönetim olduğunu anlayabiliriz (Al-Hamawandi, 1990, s. 6).

Ulusal yapı (iç hukuk) içerisinde özerklik uygulama mekanizmaları, ülkelerin yapısına göre değişiklik göstermektedir. Özerklik, "kendine özgü özelliklerle karakterize edilen belirli bir bölge veya bölgelere uygulanan bir yönetişim ve idare formülü haline gelir ve bu gerçekleşmektedir. Bu bölgenin tüzel kişiliğinin tanınması ve hukuki ve siyasi birlik çerçevesinde kalarak ona yetki ve yetki verilmesi." Bu nedenle, iç ulusal düzeyde özyönetim uygulaması ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nden farklıdır ve İspanya'dan farklıdır (Al-Hamawandi, 1990, s. 33). Bazı ülkeler, bir devlet inşası aracı olarak (İspanya, Kanada ve Birleşik Krallık gibi) ve azınlık sorunları ile etnik çatışmaları ele almanın bir yolu olarak (Nikaragua, Sudan, Filipinler ve Filipinler gibi) bölgelere özerklik verilmesini desteklemektedir. Papua Yeni Gine) (Suso, 2010, s. 11). Özyönetim, farklı felsefi, siyasi ve hukuki yaklaşımlar çerçevesinde çeşitli şekillerde tanımlanmakla birlikte, özünde "bağımsızlık" ilkesine dayanır. Bu kavram; bireyin kendi yaşamı üzerinde söz sahibi olması, bir topluluğun veya etnik grubun devlet sınırları içinde kendini idare etmesi ve çoğunluk karşısında siyasi bir denge kurma aracı olarak değerlendirilir. Dolayısıyla özyönetim, sadece yönetsel bir model değil, aynı zamanda demokratik katılım ve kimlik temsiline ilişkin taleplerin ifadesidir (Keating, 2001; Lapidoth, 1997; Ghai, 2000).

1.2. Özerkliğin Boyutları

Ulusal düzeyde Özerklik, yerel haklardan ve ulusal yükümlülüklerden yararlanan yerel bir grup meselesiyle ilgili olduğundan, bu yönetişimin siyasi, idari, hukuki, ekonomik, kültürel, sosyal ve güvenlik boyutları da vardır. Bu boyutlar örtüşmekte ve etkilemektedir. Bu da özyönetimi yerel haklar ile ulusal yükümlülükler arasında denge gerektiren karmaşık bir süreç haline getirmektedir. Burada Özerkliğin yasal ve siyasi olmak üzere iki ana boyutunu tartışmaktadır, Siyasi boyut, bir bölgenin kültürel ve etnik karakterinin korunması ve bölgesel demokratik öz yönetimin önemli bir boyutunun sağlanması amacıyla iç gücün paylaşılmasının bir aracı olarak

tanımlanabilir. Buradaki özerklik, bu amaca uygun belirli bir asgari yetkinin açıkça tanımlanmış bir bölgeye devredilmesinden ve geri kalan sorumlulukların yalnızca merkezi devlete bırakılmasından ibarettir (Benedikter, 2009 s. 10). Uluslararası özerkliğin siyasi boyutu, sömürge ülkelere ait topraklarda yaşayanların kendi iç işlerinde kendilerini yönetmelerine izin verilmesi anlamına gelir. Doğru anlamda siyasi bağımsızlıktır ancak iç yetki alanı kapsamındadır (Al-Hamawandi, 1990, s. 17-18).

Yasal boyut Özyönetim/Özerkliğin, uluslararası yasal boyutuna göre bölgenin kendisinin yönetmesi anlamına geldiği söylenebilir. Bu aynı zamanda hem siyasi hem de ekonomik açıdan, onlar üzerinde egemenlik uygulayan sömürge devleti ile baş başa kalmaya layık hale geldikleri için sömürgeleştirilmiş bölgelere bir tür özerklik verilmesini de içeren siyasi bir konseptin hukuki bir formülasyonu anlamına gelmektedir (Al-Mureed, 2018, s. 182).

İster iki devlet arasında kendi kontrolleri altındaki bir bölgeyle ilgili olarak imzalanan uluslararası bir anlaşma olsun, ister Birleşmiş Milletler tarafından ve ondan önce Milletler Cemiyeti tarafından imzalanan anlaşmalar yoluyla olsun, uluslararası bir belge aracılığıyla tesis edildiği için uluslararası özerklik olarak da adlandırılabilir. Bu anlayışa göre özyönetim, tek bir devlet içindeki farklı milliyet ve grupların meşru hakları arasında yer alan bir "haktır" (Al-Hamawandi, 1990, s. 18).

Bu anlamda, iç öz yönetimin siyasal boyutu, uluslararası öz yönetimin yasal boyutundan farklıdır. İkincisi, bölgelerin iç yetkilerini gözetim olmadan sürdürmelerine izin verirken, iç özyönetim, anayasa yasal kurallarına dayanan bir iç hukuk sistemidir. Özerklik ister uluslararası ister dahili olsun, esnekliğe ve istikrarsızlığa sahiptir ve bu, onu federal sistemlerden ve bölgesel idari yerinden yönetimden ayıran özel bir niteliktir (Al-Kalbi, 2018, s. 182).

Aşağıda, üniter bir devletin ulusal yapısı içinde özyönetimi analiz etmeye ve onu yönetimdeki ademi merkeziyetçilik ile federal ve konfederal eyaletlerden ayırmaya odaklamaktadır.

1.3. Ulusal Yapı İçerisinde Özerklik

Ulusal çerçevede özerklik anlamını anlamak için öncelikle günümüzdeki devlet biçimlerine bakmamız gerekiyor. Üniter bir devlet var. İdari bağımsızlığa sahip bir

devlet. Siyasi açıdan özerk devlet, federal devlet, konfederal devlet. “Egemenliğin paylaşılması” meselesinin farkına varılarak farklı devlet türleri tanımlanabilir. Mesela bir ülkede tek yasama organı, tek yürütme makamı, tek yargı makamı varsa o, Suriye'nin bugünkü şekli olan “üniter devlettir; Yukarıda sayılan bölgesel yasama, yürütme ve yargı organlarına devlet içindeki yapıları da eklersek “federal devlet” ten bahsetmek mümkündür. Eğer bölge yukarıdakilerle bağımsız hale gelebilirse o zaman bir konfederasyondan söz edebiliriz. Diğer güçler bölünmeden sadece yürütme gücünün bölündüğü “idari açıdan bağımsız” yapılar ya da yargı dışında diğer tüm güçlerin kopyalandığı “siyasi açıdan bağımsız” yapılar da mevcuttur (Çilliler, 2019, S. 5).

Devlet biçiminin çerçevesine göre, devletin iç ulusal düzeyinde merkezileşme, ademi merkeziyetçilik ve özyönetim ile bölgeler ve eyaletler düzeyinde özyönetim arasında ayrım yapmak gerekir. Özyönetim kavramı, sömürgecilik meselesinin ve Milletler Cemiyeti içindeki uluslararası hukuki çerçevesinin gelişmesiyle uluslararası hukukta kristalleşirken, bu kavram entegrasyon meselelerinin ele alınması ve milliyetler meselesinin ve etnik köken sorunlarının çözülmesi için bir temel haline gelmektedir. Dolayısıyla devletin iç hukukunda özyönetim kavramı, devletin niteliğine ve tarihsel, siyasi ve hukuki koşullarına göre değişiklik göstermektedir. Burada özyönetim, belirli bir düzeyde yönetim ve idare aracı olarak tanımlanabilir. Tek bir devletin toprakları olduğundan, merkezi olmayan bir yönetim sistemi olmaktan çıkmaz (Al-Hamawandi, 1990, s. 89).

Üniter devletlerde özerklik, siyasi yapıya doğrudan müdahale etmeksizin idari ya da hukuki bir çerçevede tanımlanmakta olup, bu bağlamda siyasi iktidarın bütünlüğünü zedelemeyen bir yapı arz eder. Bu tür uygulamalara örnek olarak, 1974 yılında Irak'ta kurulan özyönetim modeli ile, Sudan'ın ayrılmadan önce 1969 yılında uygulamış olduğu özyönetim sistemi gösterilebilir. Öte yandan, birleşik (federal) devletlerde özerklik daha kapsamlı ve çok boyutlu bir mahiyet arz eder. Nitekim Belçika’nın federal yapısında ve Kanada’daki Nunavut bölgesinde 2005 yılından itibaren gözlemlendiği üzere, özyönetim üç temel düzlemde –idari, hukuki ve siyasi– gerçekleştirilmekte ve uygulamaktadır (Al-Hamawandi, 1990, s. 18–19). Özerklik, aynı zamanda belirli bir geçiş sürecinin parçası olarak da ele alınabilir. Bu durumda, belirli bir bölgeye, halkının kendi kaderini tayin hakkını serbestçe kullanmasına

hazırlık amacıyla geçici bir özerklik statüsü verilmektedir. Bu türden bir uygulama, özellikle sömürge yönetimi altında kalmış Arap ülkelerinde, bağımsızlık sürecinde halklara siyasi olgunlaşma ve kendi geleceklerini tayin etme hakkı sağlamak üzere benimsemiştir (Al-Hamawandi, 1990, s. 18–19).

Özerklik kavramı, esasen iki temel kategoriye ayrılmaktadır: bölgesel ve bölgesel olmayan özerklik. Bu iki tür arasındaki ayırt edici unsur, özyönetim hakkının tanınacağı azınlık topluluklarının coğrafi dağılımıdır. Bölgesel olmayan özerklik, azınlık bireylerine ikamet ettikleri bölgeden bağımsız olarak hak tanınması esasına dayanır. Bu modelde, azınlık mensuplarına dil, din ve kültürel özelliklerini koruma ve geliştirme hakkı verilirken; bu amaçla okul, dernek, ibadethane gibi özel kuruluşlar kurma, özel radyo ve televizyon yayıncılığı yapma olanakları sağlamaktadır. Merkezi otorite, bu bireylere bulundukları yerde kamusal hizmet ve koruma sağlamakla yükümlüdür (Hawass, 1981, s. 98).

Ancak böyle bir özyönetim modeli, azınlık gruplarının ülkenin her tarafına dağılmış olması ve belirli bir alanda yoğunlaşmamış olması nedeniyle devletin birliği açısından potansiyel tehditler oluşturmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda uygulanan "millet sistemi", bu bağlamda "kişisel özyönetim" olarak adlandırılabilecek bölgesel olmayan özerklik uygulamasının tarihsel bir örneği olarak kabul edilmektedir. Bu sistemin etkisiyle, Ürdün, Lübnan ve Filistin gibi birçok Arap ülkesinde çeşitli farklı uygulama biçimleri ortaya çıkmıştır. Avrupa'da ise Finlandiya, İsveççe konuşan azınlık vatandaşlarına yönelik olarak bu türden bir özerklik modeli uygulamaktadır (Cookley, 2016).

1.4. Bölgesel Özerklik (Territorial Autonomy)

Bölgesel özerklik, siyasi sonuçları nedeniyle en yaygın ve önemli olarak kabul ediliyor. Bu hüküm, azınlık grubunun üyelerinin çoğunlukta olduğu belirli bir bölgeye, o bölgedeki diğer vatandaşların veya onun dışında yaşayan azınlık mensuplarının haklarına halel getirmeksizin verilmektedir. Tüm bireyler, ülke içinde nerede ikamet ettiklerine bakılmaksızın eşit vatandaşlık haklarına sahiptir (saleh, 2022, s.43).

Özyönetim, azınlığın haklarını çoğunluğun haklarına eşit hale getirerek bunun ötesine geçer. Ancak bu tür bir özerklik, azınlığın devletten ayrılma talebinde bulunmasına yol açabileceği için genellikle merkezi otorite açısından endişelere neden

olur. Bölgesel özerklik uygulamalarına örnek olarak Katalonya, Euskadi, Galiçya ve İskoçya gibi yasama yetkisine sahip bölgesel kuruluşlar ve Korsika, Kırım ve Galler gibi idari düzenleme yetkisine sahip bölgesel kuruluşlar gösterilebilir. Burada özyönetim den faydalananların ulusal azınlıklar, yerli halklar ve bölgesel topluluklar olduğu söylenebilir. Amacı anlaşmazlıkları çözmek, belirli bir kimliği korumak ve bağımsızlığa geçiş yapmaktır ve bağımlı bölgelerde, serbest ilişkili devletlerde ve vesayet alanlarında bulmaktadır (Saleh, 2022, s.43).

Özyönetim taleplerinin ortaya çıkış nedenlerini anlamak için, bu taleplerin dayandığı temel gerekçelerin sistematik bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda öne çıkan ilk gerekçe, belirli bir bölgedeki azınlık nüfusun yerel düzeyde çoğunluğu oluşturmasına rağmen, eyalet ya da ülke genelinde azınlık olarak kabul edilmesidir, bu durum, söz konusu topluluğun "yerel çoğunluk" sıfatıyla ulusal ölçeği aşan düzeyde çıkarlarını ve haklarını ifade edebileceği bir yönetime olan ihtiyacı gündeme getirmektedir. İkinci olarak, yerli halklara otoritenin dağıtılması gerekliliği dikkat çekmektedir (Laila, 1969, s. 46). Bu gerekçe, yerli toplulukların yaşadığı coğrafi bölgelerde, kendi kültürel geleneklerine ve yerel ihtiyaçlarına uygun bir yönetim yapısına sahip olmalarını sağlayacak biçimde yönetsel yetkinin paylaşılmasını esas almaktadır. Üçüncü olarak, özyönetim; halkların kendi kaderlerini tayin hakkından yararlanmalarını sağlayan, dış müdahaleden bağımsız olarak toplulukların geleceklerini belirleyebileceği bir araç işlevi görmektedir. Halkların en önemli eşitlik hakkı, kendi kaderini tayin hakkıdır. Çünkü hiçbir halk başka bir halkı yönetme veya köleleştirme hakkına sahip değildir. Bu hak, uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri haline gelmektedir (EbuEn-Nasr, A. 2006). Buna ek olarak, ekonomik, sosyal ve tarihsel faktörler de özyönetim ya da bağımsızlık taleplerinin arkasındaki dinamikleri şekillendirebilir. Özellikle ekonomik şartların iyileştirilmesi arzusu, ya da söz konusu bölgeyi ülkenin geri kalanından ayıran sosyal ve tarihsel özellikler, bu tür taleplerin dayandığı nedenler arasında yer almaktadır (Laila, 1969, s. 46). Son olarak, demokratikleşme süreciyle birlikte, halkın yerel düzeyde yönetime katılımını artıran ve temsil mekanizmalarını güçlendiren özyönetim uygulamaları, demokrasinin pekiştirilmesine katkı sağlayabilir. Tüm bu gerekçeler, belirli bir bölge ya da toplulukta özyönetim ve bağımsızlık taleplerinin ortaya çıkışında birbirini destekleyici ve tamamlayıcı nitelikler taşımaktadır (Laila, 1969, s. 46).

1.5. Özerkliğin Unsurları

Özerklik, genel ademi merkeziyetçilik sistemlerinden –ki bu sistemler siyasi, idari, bölgesel ve kamu hizmetleri gibi unsurlarla karakterize edilir– belirgin şekilde ayrılmaktadır. Bu ayrım, iki temel unsur üzerinden açıklanabilir: ademi merkeziyetçi organların belirli bir özerkliğe sahip olması ve bu organlar üzerinde merkezi bir denetimi temin eden yasal düzenlemelerin bulunması. Ancak özerklik söz konusu olduğunda, bu iki unsurun ötesinde üçüncü bir unsur daha devreye girmektedir: merkezi olmayan sistemin unsurlarına doğrudan tabi olmayan ve kendine özgü bir statüye sahip olan "bölge" (Al-Hamawandi, 1990, s. 90). Dolayısıyla, özerklik kavramı üç temel unsurdan oluşur: ilki, ulusal düzeyde özerkliğin uygulandığı belirli bir coğrafi alanın bulunması ve bu alanın "ulusal toprak" olarak tanımlanmasıdır; ikincisi, özerklik organlarına iç işlerinde serbestlik tanıyan yapısal düzenlemelerdir; üçüncüsü ise, bu özerklik organları üzerinde merkezi otoritenin gözetim ve denetim mekanizmasının varlığıdır (Al-Hamawandi, 1990, s. 90).

Bu yapısal çerçevenin tarihsel ve sosyo-politik bağlamda ulusal kimliklerle ilişkisi, özellikle "ulusal bölge" kavramı üzerinden daha da belirginleşmektedir. Sovyet hukukçuları, özerkliği doğrudan milliyetler ve etnik azınlıklarla ilişkilenmektedir. Denisov'a göre, Sovyet hukukundaki özerklik anlayışı, herhangi bir ulusal bölgesel oluşumun kendi kendini yönetme ve ilgili konularda bağımsız kararlar alma hakkını içermektedir. Lenin de benzer şekilde, özerklik kavramını milliyetçilikle ilişkilendirmiş ve bunu "Milliyetler Sorunu ya da Özerklik Üzerine" başlıklı notlarında açıkça dile getirmektedir (Al-Hamandawi, 1990, s. 90). Stalin, konuyu daha da somutlaştırarak, "daha fazla bölgesel özerklik, bizi topraksız bir tahayyülden uzaklaştırır; bizi belirli bir coğrafyada yaşayan somut bir nüfusla karşı karşıya bırakır" ifadelerini kullanmıştır (Al-Khatib, 1977, s. 776). İtalyan hukukçu Carlo Lavagna da özerkliği, genellikle belirli bir bölgede yaşayan ulusal ya da etnik topluluklara özgü bir sistem olarak değerlendirmiştir (Lavagna, 1976, s. 354). Bölge ile millet arasındaki bu bağ, bölgenin milliyetçiliğin temel belirleyicilerinden biri olmasından kaynamaktadır (Al-Omari, 1967, s. 97). Nitekim milliyetçilik unsuru yoksa, burada söz konusu olan yapı yalnızca idari ya da federal bir ademi merkeziyetçilik biçimi olur ve böylece bölge, özerk yönetim ile diğer ademi merkeziyetçi sistemler arasında ayırt edici bir ölçüt haline gelmektedir (KaraWali, 2004, s. 162).

Özerk yönetimin uygulandığı bölge, tarihsel ve coğrafi temellere dayalı olarak tanımaktadır. Tarihsel temel açısından bakıldığında, özerk yönetime sahip bölgelerin genellikle tarihsel süreç içerisinde tek bir milliyete ve belirli bir etnik gruba dayandığı görülmektedir. Bu grupların bireyleri söz konusu bölgelerde doğmuş, yerleşmiş ve zamanla aralarındaki sosyal, kültürel ve duygusal bağları pekiştirmiştir. Bu durum, ortak sorunlara yönelik algıların ve yaklaşımların gelişimini desteklemiş ve bölgesel dayanışmayı artırmıştır. Bu nedenle, özerk yönetim çoğu zaman "milli bölge" olarak adlanmaktadır. Nitekim Cherkess Yudin, bu tür bir yapıyı "bölgesel özerk yönetim" şeklinde tanımlarken; hukukçu Wu Wei de aynı terminolojiyi benimsemektedir (Al-Hamawandi, 1990, s. 95). Bu tarihsel temele ek olarak, coğrafi temel de özerk yönetimin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Özerk yönetim bölgeleri, devletin diğer kısımlarından konum, topoğrafya ve iklim özellikleri bakımından ayrışmaktadır. Bu özellik, İspanya'daki özerk bölgeler, Irak'taki Kürdistan Bölgesi ve Güney Sudan örneklerinde açıkça gözlemektedir. Özerk bölge, iç özerklik ile diğer ademi merkeziyetçi sistemler arasında temel bir ayrım unsuru olarak değerlenmektedir. Ademi merkeziyetçi yapılarda yürütme ve idari özerklik yalnızca idari işlevlerle sınırlı kalmakta; bu yapıların rolü, merkezi otoritenin koyduğu yasaları uygulamakla sınırlı tutulmaktadır (Denisov, 1960, s. 21). Özerk yönetim bağlamında "bölge" kavramı ele alındığında, burada yalnızca kara parçası olarak coğrafi bir çerçevenin kastedildiği belirtmelidir. Özerk yönetim organlarının hava sahası veya karasuları üzerinde herhangi bir yetkisi bulmaktadır; zira bu unsurlar doğrudan devletin egemenliğinde yer almaktadır. Milli bölge içerisinde etnik çeşitliliğin bulunması halinde, Sovyetler Birliği, Çin, İtalya ve İspanya örneklerinde olduğu gibi birden fazla özerk yönetim modelinin aynı anda uygulanabildiği görünmektedir. Bu durum, devlet kavramıyla karıştırılmamalıdır; zira bir devletin kuruluşu için coğrafi bütünlüğe sahip bir toprak şartı aranmaz (Al-Hamawandi, 1990, s. 97). Bölgeler çeşitli biçimlerde tanımlanabilmektedir: idari bölge (Fransa'daki Rhône Bölgesi), siyasi bölge (İspanya'daki Katalonya), tarımsal bölge (Kuzey Amerika'daki Mısır Kuşağı), sanayi bölgesi (ABD'deki Silikon Vadisi) ve jeopolitik bölge (Pasifik Bölgesi) gibi. Özellikle son otuz yılda bölgesel analizlerin önemi kayda değer biçimde artış göstermiştir. Bu gelişmenin iki temel nedeni bulmaktadır: Birincisi, 1980'li yıllarda ademi merkeziyetçiliğin yaygınlaşması ve Avrupa bütünleşme sürecinin başlaması ile bölgeler özel bir dikkat alanı haline gelmiştir; çünkü merkezi devlet yapıları toplumun

artan ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmıştır. İkincisi ise, ülkeler içerisindeki bazı bölgelerin kalkınması, diğerlerinin ise geri kalması sonucunda, bölgesel eşitsizlik algısının toplum genelinde yaygınlaşmış olmasıdır (Dortier, 2011, s. 72).

1.6. Özerklik ve Öz Yönetimde Bağımsızlık

Özyönetim sisteminde yasama ve yürütme organları, bu sistemin temel unsurlarından biri olan bağımsızlığa sahiptir. Bu bağımsızlık, merkezi hükümetin yetkilerini azaltma ve özyönetim uygulayacak etnik veya ulusal topluluklar tarafından seçilen organlara, devletin belirli bir bölgesinde anayasal yetkilerinin bir kısmını devretme yönündeki eğilimini ifade eder. Aynı zamanda, bölge halkının kendine özgü varlıklarını koruma ve kendi kimliklerini muhafaza etme kararlılığını temsil eder. Bağımsızlık unsuru, özyönetim organlarının yetkilerini kullanma ve bu yetkilerin gerçekleştirilmesi için gerekli yasama kurallarını oluşturma özgürlüğüyle öne çıkmaktadır (AlHamawindi, 1990, s. 98). Dolayısıyla, özerklik, devletin bağımsız bir varlığı hukuki bir tüzel kişilik olarak tanıması ve bu varlığa yerel yetkilerin devredilmesi için kullanılacak yöntemlerin belirlenmesini içerir. Bu yöntemler seçim veya atama yoluyla olabilir. Seçim, özyönetim organlarının bağımsızlığını garanti eden bir unsurdur. Temsili demokrasinin, halkın merkezi yasama meclisindeki temsilcilerini seçmesini gerektirdiği gibi, özyönetim bölgesinin sakinlerinin de kendi bölgesel organlarını seçmesini gerektirir; çünkü iki durum arasında büyük bir fark yoktur (Badran, 1986 s. 28).

Bu durum, yalnızca sınırlı idari görevlerle yetkilendirilmiş bölgesel idari yerel yönetim sistemlerindeki yerel meclislerden farklıdır. Ayrıca, mali bağımsızlığa da dikkat çekmek gerekir. Bu, özyönetim organlarının merkezi hükümetle birlikte vergi kaynaklarının yönetimi ve tahsilatını yasalar çerçevesinde belirlemesini, bölgesel vergiler koymasını ve bölge sınırları içinde kamu gelirlerini toplamak için yasalar çıkarma hakkını içerir. Birçok hukukçu, merkezi otoritenin mali yardımlar yoluyla bölge işlerine müdahale edebileceğini ve bunun da bölgenin yetkileri pahasına merkezi otoritenin yetkilerinin genişlemesine yol açabileceğini, böylece özerkliğin daralmasına neden olabileceğini düşünmektedir. Bu nedenle, devletin bölgeyi bir tüzel kişilik olarak tanıması, bölgenin gerçek bir idari ve mali bağımsızlığa sahip olmasını garanti etmelidir (KaraWali, 2004, s. 164.)

Merkezi denetim, yerel organlar üzerinde devletin birliğini ve ulusal çıkarları koruma aracı olarak kabul edilir. Bu denetim, yerel organların anayasal kurallara ve genel hukuki ilkelere aykırı hareket etmemesini gerektirir. Merkezi otorite, bölgesel yasaların ulusal çıkarlarla çelişmesi durumunda bu yasaları merkezi meclise taşıma hakkına sahiptir. Denetim, bölgedeki idari birimlerin başkanlarının atanması ve görevden alınmasını, yapılan işlerin onaylanmasını veya iptal edilmesini ve hukukun üstünlüğünü ve anayasa ile yasalara uyumu sağlamak için idari yargı yoluyla yargısal denetimi içerir. Denetimin amacı, yasaların devletin yönelimleri doğrultusunda uygulanmasını sağlamak ve yerel yetkililere verilen yetkilerin kötüye kullanılmasını önemektir (Masoud, 2016).

Özyönetim unsurlarının açıklanmasının ardından önemli bir soru ortaya çıkmaktadır: Özyönetimde iktidara ulaşmanın yolu nedir? Burada demokrasinin temel ilkesi olan "seçim" öne çıkmaktadır. Peki, seçim özyönetimde neden önemlidir? Hukukçular, siyaset bilimciler ve özyönetim kavramını düzenleyen yasalar, seçimin iç özyönetim organlarının organik yapısını inşa etmek için temel bir şart olduğunu ve özyönetim organlarının bağımsızlığının ancak bu organların üyelerinin seçim yoluyla belirlenmesiyle sağlanabileceğini kabul etmektedir. Hemavendi, seçimin iç öz yönetimin kurulması için bir şart olarak dayandığı üç unsuru belirler: "Seçim, yetki devri için demokratik bir araçtır; seçim, özyönetim organlarının bağımsızlığını garanti eder; seçim, ulusal hakların gerçekleştirilmesi için bir araçtır" (Al-Hemawendi,1990. s. 100).

Seçimler, bölgesel öz yönetim organlarının bağımsızlığını güçlendiren hayati bir araçtır. Seçimler, toplulukların merkezi otoriteden bağımsız bir şekilde kendi işlerini yönetmelerini sağlar. Vatandaşlar, seçimler yoluyla temsilcilerini seçer ve bu da organların yerel halkın iradesini yansıtmasını garanti eder. Seçimler, topluluklara dış etkilerden uzak, bölgenin çıkarlarına bağlı liderler seçme imkânı tanır ve yerel yönetimin etkinliğini artırır. Ayrıca, seçimler şeffaflığı ve hesap verebilirliği teşvik eder; seçilmiş yetkililer, seçmenlerine karşı daha fazla hesap verme sorumluluğu taşır ve bu da onları yerel hedeflere ulaşmaya ve yolsuzluktan kaçınmaya teşvik eder. Seçimler, bölgesel organların siyasi meşruiyetini güçlendirir ve bu da merkezi hükümetle müzakere etme gücünü artırır. Aksine, üyeler merkezi hükümet tarafından atanırsa, bu durum organların bağımsızlığını engelleyebilir. Düşünür Likuyer,

özyönetimin, devletin çıkarlarından farklı bölgesel çıkarların varlığını ve bu çıkarların seçilmiş temsilcilere emanet edilmesini gerektirdiğini belirtmektedir (Al-Hamawendi, 1990 s. 105).

Otonominin sağlanabilmesi için birtakım temel koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir. İlk olarak, bölge hükümetinin, diğer devletlerin iç işlerine yönelik herhangi bir müdahalesinden ya da denetiminden tamamen bağımsız olmaktadır. Bu bağımsızlık, yalnızca yürütme organını değil, aynı zamanda yasama ve yargı yetkilerini de kapsamaktadır. İkinci olarak, halkın siyasi katılımı esastır; bu bağlamda, bölge halkının tamamını temsil eden demokratik yollarla seçilmiş temsilcilerin siyasi otoriteyi kullanmaktadır. Üçüncü olarak ise, ekonomik ve sosyal yetkiler dikkate almaktadır (Salih, 2022, s. 43).

Tam anlamıyla bir otonomi, ekonomik ve sosyal alanlarda geniş yetkileri içermektedir; ancak dış ilişkiler bu yetki alanına dâhil değildir. Otonomi kapsamında tanınan başlıca haklar arasında, dış müdahaleye maruz kalmaksızın kendi ulusal kimliğini ilan etme ve kendi kendini yönetme hakkı; merkezi otoriteden bağımsız olarak bölgesel sınırlarını belirleme hakkı; merkezi anayasa ile uyumlu bir şekilde, seçilmiş bir meclis aracılığıyla özel bir hukuk sistemi oluşturma hakkı ve oluşturulan bu yasal düzenlemeleri fiilen uygulama hakkı yer almaktadır (Salih, 2022, s. 43).

Modern devlet yapısında özerk yönetim, yerinden yönetimin temel biçimlerinden biridir ve anayasal düzeyde yetki paylaşımını içerir. Özerk yönetim, devletin oluşumunda yer alan idari unsurlara sahiptir ve yürütme, yasama ve yargı olmak üzere yetkilerin ayrılığı ilkesine dayanmaktadır. Özerk yönetimlerde yürütme yetkisi, her biri belirli bir bölgesel idareyi denetleyen üyelerden oluşan kolektif bir organ aracılığıyla kullanmaktadır. Bu organ, genellikle bölgesel yasama meclisi tarafından oluşturulmakta olup, üyeler ile başkan ya meclis içinden seçilmekte ya da merkezi otoriteye yapılan öneri ve tavsiye doğrultusunda devlet başkanı tarafından atamaktadır (Al-Alloush, 1968, s. 58).

Meclis başkanı, bir yandan bölgesel kurumları denetleme görevini üstlenirken, diğer yandan bölgenin merkezi hükümetle olan ilişkilerinde temsil işlevini yerine getirmektedir (Lapidoth, 2001, s. 23). Bazı özerk yönetim uygulamaları, bölgesel yürütme organlarına yasa gücünde düzenlemeler veya bölgesel mevzuat üretme yetkisi de tanımaktadır. Nitekim İtalya'nın Friuli Venezia Giulia bölgesindeki yürütme

komitesi, bölgesel yasaların uygulanmasına yönelik düzenleyici işlemler yapma yetkisine sahiptir (Mustafa, 1966, s. 222).

Yasama yetkisi ise, bölgesel düzeyde yerel yasaların kabul edilmesi ve kararların alınmasından sorumlu organdır. Bu organın üyelerinin seçilme yöntemleri, nitelikleri ve yetkileri özel bir yasa ile belirlenmektedir. Genel uygulama, bu üyelerin halk tarafından yapılan doğrudan seçimlerle göreve gelmesidir. Bu yönüyle seçim süreci, bölge halkının hem siyasi yaşama katılımını hem de özerk yönetime olan katkısını temsil etmektedir (Muhammed, 2017, s. 378–380; Al-Tamawi, 1979, s. 516).

Yargı yetkisine gelince; özerk yönetim sistemlerinde üç temel model görülmektedir. İlk modelde, birleşik bir yargı sistemi aracılığıyla yargı yetkisi merkezi devlette kalmaktadır (örneğin, Danimarka'da Grönland modeli). İkinci model, yargı yetkisinin tamamen özerk bir bölgesel organa devredilmektedir. Üçüncü model ise çift yargı sistemi olarak adlandırılır; bu yapıda, bir yargı organı özerk bölgenin yetki alanına giren davalara bakarken, diğer yargı sistemi devletin yetki alanında kalan konularla ilgilemektedir (Lapidoth, 2001, s. 24).

1.7. Özerk Yönetim ve Otoritesi Arasındaki İlişkinin

Özerk yönetimde yetkili organların yapısal ve işlevsel özelliklerinin incelenmesinden sonra, merkezi otorite ile özerk yönetim arasında aynı devlet yapısı içinde kurulan ilişkinin mahiyetine odaklanmak gerekmektedir. Bu ilişki, temelde yürütme, yasama ve yargı yetkilerinin hangi organlar tarafından kullanıldığına ve bu yetkilerin merkezi hükümet ile özerk bölge arasında nasıl paylaşıldığına bağlı olarak şekillenmektedir. Bu bağlamda, özerk yönetim uygulamasını benimseyen birçok devlet, özerk bölge organlarının yetkilerini sınırlı bir şekilde tanımlama yöntemine başvurmuştur (Al-Tamawi, 1979, s. 113). Yasama yetkileri açısından bakıldığında, özerk bölge yasama organlarının yalnızca bölgesel çıkarlarla sınırlı alanlarda yetkilendirildiği ve bu çıkarların özerk biçimde gerçekleştirilmesi gerektiği görülmektedir. Buna karşılık, merkezi hükümet kendi yasama yetkisini doğrudan merkezi parlamento aracılığıyla kullanmaya devam etmektedir (Fahmy, 1966, s. 224). Öte yandan, özerk yönetim sisteminde yetki devri, klasik idari ademi merkeziyetçilik sistemlerinde görülen "idari yetki devrinden farklı ve daha kapsamlı bir yapı arz etmektedir. Özerk yönetim yalnızca idari işlevlerle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda

merkezi otorite tarafından yasama yetkisinin belirli ölçüde devredilmesini de içermektedir. Bu çerçevede, merkezi yasal düzenlemelere uygun olarak bölgelere çeşitli düzeylerde yasama yetkisi devredilmekte ve böylece özerk bölge, merkezi yasama sistemini tamamlayan kurumsal bir unsur olarak işlev görmektedir. Bu durumda çıkarılan yasalar, yetki devrinin sınırlarını aşamaz (Al-Hamwendi,1990, s. 114-115).

Yürütme yetkileri ise bölgesel yasaların ve kararların uygulanması ile sınırlıdır. Ayrıca, merkezi hükümetin bölgeyle ilgili yasalarının ve kararlarının uygulanmasını da içerir. Merkezi hükümet, bölgeyi merkezi yasaların ve kararların uygulanmasını denetlemek ve görevlendirebilir. İdari yetkiler ise, bölgenin yerel düzeyde gerçekleştirebileceği kamu hizmetlerinin ve kamu projelerinin yönetimi ve denetimi ile sınırlıdır (Al-Hamawendi, 1990, s. 115). Ortak ilgi alanlarına giren konularda, bağımsız hükümetler ile merkezi hükümetler arasında yetki paylaşımı düzenlemeleri yapılır. Bu düzenlemeler, merkezi hükümetin belirlediği geniş genel politika çerçevesinde yerel esnekliğe izin verir (Hurst Hannum, 1996, s. 467-468).

Özetle, özerk yönetim zorla dayatılmaz veya güç kullanılarak elde edilmez; aksine, bir anlaşma ile gerçekleştirilir. Bu durum, anayasa veya devletin özel bir yasası ile düzenlenir, çünkü bu bir iç mesele olarak kabul edilir. Ayrıca, iki devlet arasında bir antlaşma ile ya da şiddetli bir çatışmayı sona erdirmek için uluslararası bir kararla da düzenlenebilir (Dinstein, 2011, s. 438). Bu nedenle, merkezi otorite, özerklik kapsamında devredilen yetkileri ancak devredilen tarafın önceden onayıyla geri alabilir ve üzerinde anlaşmaya varılan hüküm ve şartlar, taraflar arasında istişare ve uzlaşı olmaksızın değiştirilemez (Lapidoth, 2001, s. 279). Ayrıca, merkezi otorite, ulusal güvenlik meselesi söz konusu olmadıkça ya da özerk yönetim yetkilerinin ve sorumluluklarının sınırlarını aştıkça, özerk yönetimin yetkilerine müdahale edemez (Agranoff, 1996, s. 388). Buna karşılık, özerk yönetim yetkisi, ayrılma hakkına sahip olmaksızın, birleşik devletin ayrılmaz bir parçası olarak kalır ve dış ilişkiler, savunma ve mali politikalar merkezi otoritenin sorumluluğunda olmaya devam eder. Ancak merkezi otorite, özerk yönetime bu konularda belirli yetkiler tanımışsa durum farklıdır (Al-Hamawendi, 1990, s. 115).

Uluslararası hukukun, herhangi bir devlete, toprakları içinde bir özerklik sistemi kurma yükümlülüğü getirmediğine dikkat çekmek gerekir. Özerklik sistemi – federal

sistem gibi ilgili devletin anayasası veya iç mevzuatından kaynaklanır. Anayasa/mevzuat hükümleri özerklikle ilgili olarak ihlal edilirse, çözüm yolları yerel kanallar aracılığıyla aranmalıdır. Bununla birlikte, bazı durumlarda, özerklik sistemi ya bir antlaşma (çok taraflı veya ikili) uyarınca ya da bir uluslararası örgüte bağlı bir organın (özellikle Birleşmiş Milletler Genel Kurulu veya Güvenlik Konseyi) tavsiyesi doğrultusunda ortaya çıkar. Bağlayıcı bir antlaşmanın varlığı, hukuki durumu değiştirir; çünkü bu anlaşmanın uygulanması ve yorumlanmasıyla ilgili anlaşmazlıklar uluslararası tahkime yol açabilir (bu bağlamda, Daimî Uluslararası Adalet Divanı, Memel'in bağımsızlığı davasında son derece önemli bir karar vermiştir). Herhangi bir anlaşmanın ihlali, uluslararası düzeyde devlet sorumluluğunu doğurur. Özerklik sisteminin temellerini atan çok taraflı bir antlaşma genellikle büyük bir savaşın ardından gelir; bu durumda sınırlar yeniden çiziliyor ve belirli bir bölge üzerindeki egemenlik, belirli koşullara tabi olarak bir devlete (çoğu zaman yeni bir devlete) tahsis edilir. Doğal olarak, özerkliğin bağlayıcı olabilmesi için antlaşmanın yürürlükte olması gerekir. Bu bağlamda, başlıca müttefik güçler, 1920 yılında Türkiye ile imzalanan Sevr Barış Antlaşması'nın 62. maddesinde Kürdistan için (sınırları belirlenmemiş) bir "yerel özerklik planı" ön görmüşlerdir. Ancak bu belge hiçbir zaman yürürlüğe girmemiş ve Türkiye'deki Kürt özerkliği planları ertelenmiştir (El Cezire, 2006; Al-Kayali, 1993 s. 403).

Buna karşılık, aynı başlıca müttefik güçler tarafından başka birçok taraflı anlaşma ile Memel bölgesinde bir özerklik sistemi başarıyla oluşturulmuştur. Özerklik sistemi, Memel'in II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşadığı gibi, büyük değişiklikler nedeniyle ortadan kalkabilir. Genel olarak, bir özerklik sistemi kök saldıktan sonra, onu ortadan kaldırmak zorlaşır (Dinstein, 2011. s. 437). Özerkliği oluşturan devletin bunu kaldırması genellikle durumu daha da kötüleştirir; Eritre ve Kosova'da olduğu gibi. Özerklik sistemlerini anlamak için farklı küresel örnekler incelenebilir. Özerklik, Grönland örneğinde olduğu gibi, yerel süreçlerin bir sonucu olarak ortaya çıkabilir; Danimarka, 1979'da Grönland'da bir özerklik sistemi kurmuştur. 1982'de yapılan bir referandumun ardından Grönland, Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan çekilmiş ve 2009'da yerel hükümetine ek yetkiler devredilmiştir; gelecekte bağımsızlık olasılığı varmaktadır (Dinstein, 2011. s. 437).

1.8. Özerk Yönetim Organları ile Merkezi Otorite Arasındaki İlişkinin Doğası

Özerk yönetim sistemine dayalı olarak, özerk yönetim organlarının sahip olduğu bölgesel birlik, devletin bir parçası olarak kalır. Özerklik ne kadar geniş ve derin olursa olsun, bu durum genel ve mutlak değildir; merkezi otoritenin denetimine tabidir ve özerkliğin bir sınırlaması olarak kabul edilir. Bu nedenle, aralarındaki ilişkinin doğası şu şekilde belirlenir: Birinci olarak, özerklik ve merkeziyetçilik arasındaki denge, devletin etnik ve coğrafi olarak farklılaşmış bölgelerinin özerkliğini sağlamak amacıyla oluşturulur. Ancak özerk yönetim sistemi, devletin birliği ve toprak bütünlüğünü koruma sınırları içinde olmalıdır. Bu da özerkliğin mutlak olmadığı ve devletin hukuki ve siyasi birliğine uyma zorunluluğu olduğu anlamına gelir. Ayrıca, özerk yönetimin çıkarlarının genel ulusal çıkarlarla veya diğer bölgelerin çıkarlarıyla çelişmemesi gerekir (Bedavi, 1974, s. 276-270).

Böylece, devletin denetim ve gözetim hakkı ile bölgenin özerklik hakkı arasındaki denge, ancak merkezi otoritenin, özerk yönetim organlarının yetkilerini kullanırken sapmalarını önlemek için denetim yapmasıyla sağlanabilir. İkinci olarak, özerk yönetim organları üzerindeki merkezi denetimin unsurları, yürütme, yasama, yargı ve mali denetimi içerir. Yürütme denetimi, iki ana türe ayrılır: Birincisi, özerk yönetim organları ve üyeleri üzerindeki denetimdir. Bu, merkezi denetim otoritesinin, özerk yönetim bölgesindeki idari birimlerin başkanlarını atama ve görevden alma hakkını içerir (Raşid, 1974, s. 220-219). Ayrıca, bu denetim fesih hakkını da içerir; merkezi otorite, özerk yönetim organlarının devletin birliğini ve toprak bütünlüğünü tehdit eden veya kendilerine verilen görevleri ihlal eden bir eylemde bulunmaları durumunda bu organları feshetme hakkına sahiptir (Al-Maani, 2013, s. 178).

İkincisi, özerk yönetim organlarının faaliyetleri üzerindeki denetimdir. Bu denetim, çeşitli şekillerde uygulanır. Bunlardan biri, bölgesel yasaların ve işlemlerin kamu yararına ve diğer bölgelerin çıkarlarına uygun olmasını sağlayan onay mekanizmasıdır (Al-Tamawi, 1966, s. 90). Devlet içindeki ikame ise, merkezi otoritenin, herhangi bir nedenle özerk yönetim organlarının uygulayamadığı merkezi yasaları ve kararları özerk bölgelerde uygulaması anlamına gelir (Mustafa, 1968, s. 251). İptal ise, merkezi otoritenin, özerk yönetim organlarının anayasa ve merkezi yasaları ihlal eden veya ulusal çıkarları ya da diğer bölgelerin çıkarlarını göz ardı eden hukuki işlemlerini iptal etmesi anlamına gelir. Özerk yönetim sisteminde iptal,

bölgesel yasaların, kararların ve idari düzenlemelerin iptalini kapsarken, bölgesel idari âdem-i merkeziyet sisteminde yalnızca bölgesel idari kararların iptali ile sınırlıdır (Obaid, 2020, s. 179).

Yargı denetimi, özerk yönetim organlarının faaliyetleri üzerinde, sıradan veya idari mahkemeler tarafından yapılan denetimi ifade eder. Bu denetim, iptal davaları, tazminat davaları veya hukuki işlemlerin yasalarının incelenmesi yoluyla gerçekleştirilir. Amaç, özerk yönetim organlarını hukukun üstünlüğüne saygı göstermeye, anayasa ve merkezi yasalara uygun hareket etmeye teşvik etmek ve hukuki ve siyasi birliği tehdit eden durumları önemektir (Al-Tahrawi, 2009, s. 211).

Yasama denetimi, merkezi yasama organı, devletin tüm halkını temsil eden bir yapı olarak, özerk yönetim organları üzerinde denetim hakkına sahiptir. Bu denetim, devletin siyasi sistemine bağlı olarak farklı şekillerde ortaya çıkar ve özerk yönetim organlarının çıkardığı yasalar üzerinde onay veya siyasi itirazlar şeklinde gerçekleşir (Butros, 1977, s. 286).

Mali denetim, özerk yönetim sisteminin temel unsurlarından biri olup, özerk yönetim bölgelerinin mali açıdan bağımsız olmasını gerektirir. Ancak bu bağımsızlık, bölgenin mali işlerini, gelirlerini ve harcamalarını denetleyen merkezi bir denetim otoritesinin varlığı nedeniyle mutlak değildir (Mahmud, 1967, s. 32).

1.9. Özerklik Avantajları ve Dezavantajları

Avantajlar: Özerklik, demokrasiyi ve halkın katılımını güçlendirir. Azınlıkların ulusal düzeyde sınırlı temsilden ziyade, yürütme, yasama ve yargı yetkilerini yerel düzeyde kullanmalarına olanak tanır. Yerel halkın sorunlarını ulusal krizlere dönüşmeden önce ele almasını sağlar. Azınlıklar için kültürel, dilsel ve kimliksel koruma sağlar. Yetki paylaşımında esneklik sağlayarak ayrılıkçılığı önlemeye yardımcı olur. Ulusal sınırları değiştirmeden, azınlıkların kendi kaderini tayin etmesine olanak tanımaktadır (Ghai, 2000, s. 494). Siyasi ve bölgesel entegrasyonu güçlendirir ve yerel siyasi güçlerin katılımını artırır. Etnik gruplar içinde siyasi rekabeti ve çoğulculuğu artırır. Hukukun üstünlüğünü, güçler ayrılığını güçlendirir ve karşılıklı uzlaşmayı teşvik eder. Bölgeleri etnik değil, coğrafi olarak tanımlayarak etnik sorunları ele alır ve etnik gerilimleri azaltmaktadır. Doğal kaynaklar üzerinde yerel kontrolü mümkün kılar ve bunların kullanımıyla ilgili gerilimleri çözer. Etnik

çatışmalara geçici çözümler sunar ve güvenli bir müzakere çerçevesi oluşmaktadır. Yerel siyasi katılımı artırır ve toplumun ihtiyaçlarına yanıt veren ekonomik ve sosyal sistemler geliştirir. Yetkilerin kademeli olarak devredilmesini sağlar ve ortak projeler yoluyla barışçıl bir birlikte yaşamayı destekler (Cornell, 2002).

Dezavantajlar: Özerkliğin dezavantajları şu şekilde sıralanabilir: Devlet liderleri, özerk bölgeler lehine çok fazla yetki devri ettiklerinde ulusal seçimlerde seçmen desteğini kaybedebilirler. Özerklik verilmesi, ayrılığa giden ilk adım olarak görülebilir; çünkü ulusal azınlıklar, yeni bağımsız yetkileri ayrılıkçı çabalarını genişletmek için kullanabilir. Özerkliğin belirli bir derecesi veya biçimi yetersiz olabilir ve bu durum gerilimlerin yeniden ortaya çıkmasına yol açabilir. Özerklik düzenlemesi güç veya zayıflık açısından tartışılabilir ve şiddetli çatışmalar tekrar edebilmektedir. Bölgesel özerklik oluşturulması, diğer bölgeler ve ulusal azınlıklar tarafından "domino etkisi" olarak adlandırılan özerklik taleplerine yol açabilir ve devletin toprak bütünlüğü genel olarak sorgulanabilir, bu da devletin varlığı için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Özerklik oluşturulması, özerk bölge içinde daha küçük grupların sivil talepleri ve azınlık hakları nedeniyle yeni çatışmalar yaratabilir. Devletin doğal kaynaklar ve mali gelirler üzerindeki kontrolünü kaybetmesi, özellikle ilgili bölge kaynaklar açısından nispeten zenginse, merkezi hükümetin gücünü ciddi şekilde zayıflatabilir. Özerklik, devletin birliğini zayıflatabilir ve alt etnik kimliklerin kolektif kimliğini güçlendirebilir, bu da nihayetinde ayrılığa katkıda bulabilmektedir (Benedikter, 2009, s. 56).

Böylece, özerkliğin etnik çatışmaları çözme veya yönetme konusundaki başarı kaydının karışık olduğunu görüyoruz. Özerklik kullanımının gerilimleri yatıştırdığı, devleti yeniden organize ettiği ve etnik grupların varlığı için bir temel sağladığı birçok durum vardır. Ancak, özerkliğin taraflardan biri tarafından- ister merkezi hükümet ister etnik grup olsun- kabul edilmediği birçok durum da vardır. Merkezi hükümetin çoğulculuğu reddetmesi veya özerkliğin devam eden işleyişini devletin bütünlüğüne ayrılık yoluyla bir tehdit olarak görmesi nedeniyle özerkliğin aniden geri çekildiği örnekler de bulmaktadır, Güney Sudan ve Kosova'da olduğu gibi, (Ghai, 2000, s. 494).

İKİNCİ BÖLÜM

KAMU YÖNETİMİ BAĞLAMINDA İDARİ VE SİYASİ ÂDEM-İ MERKEZİYETÇİLİK AYRIMI

Bir devletin ulusal düzeyde özerklik kavramı analiz edildikten ve bu kavramın merkezi otoriteyle ilişkisi açıklandıktan sonra, şimdi "idari âdem-i merkeziyetçilik" kavramını analiz etmek gerekmektedir. Bu kavram, teoride ve pratikte özerklikten temel olarak farklıdır; ancak her ikisi de önemli bir ortak noktaya sahiptir: tek bir devlet yapısı içinde uygulanmaları. Bu bölümde öncelikle idari âdem-i merkeziyetçilik, yani yerel yönetim kavramı ele alınmış ve bu kavram idari merkeziyetçilik ile karşılaştırılmıştır. Ardından, siyasi âdem-i merkeziyetçilik türleri olan federalizm ve konfederalizm analiz edilmiştir. Bu yönetim biçimleri, bir devlet yapısı içinde özerklik biçimleri olarak nesnel bir şekilde karşılaştırılmıştır. Kuzey ve Doğu Suriye'de uygulanan özyönetim sisteminin analizine geçmeden önce, bu kavramsal ve kuramsal çerçevenin ortaya konulması büyük önem taşımaktadır.

2.1. İdari Yerinden Yönetim (La Décentralisation Administrative)

Üniter devlet yapısı, siyasi ve idari merkeziyetçilik ilkesine dayanmaktadır. Bu ilkeye göre, siyasi otorite ve kamu yönetimi bir bütün olarak örgütlemiştir. Merkez ile yerel yönetimler arasındaki ilişki, yetki paylaşımına dayanmakta olup, bu paylaşım yerel düzeye egemenlik değil, yalnızca görev ve sorumluluk yüklemektedir. Yetki devri yapılan yerel düzey, bu sorumluluğu yerine getirmekle yükümlüdür (Bozan, 2015, s. 27).

Bu tür devlet yapılarında, merkez ile yerel arasındaki ilişki görevlerin ayrımına dayandığı için, her birim kendi görevlerinden kaynaklanan gelir kaynaklarına, bu görevleri yerine getirmek için gerekli personel ve kaynaklara, ilgili kararları alma ve uygulama yetkisine ve serbestçe harcama yapma kapasitesine sahiptir. Görevlerin ayrımı, görevin verildiği düzeye bu alanda belirli bir özerklik sağlamaktadır (Bozan, 2015, s. 27). İdari âdem-i merkeziyetçilik, idari görevlerin başkentteki merkezi hükümet ile yerel veya özerk çıkar kuruluşları arasında dağıtılması anlamına gelmektedir. Bu kuruluşlar, kendilerine verilen idari görevleri merkezi hükümetin denetimi ve gözetimi altında yerine getirirler (Hamadi ve Sabry, t.y., s. 265).

Bu tanım çerçevesinde iki temel ilke öne çıkmaktadır: Birincisi, idari âdem-i merkeziyetçiliğin bir yönetim yöntemi olduğu, bir devlet biçimi olmadığıdır. İkincisi ise, yetkilerin merkezi hükümet ile yerel, seçimle iş başına gelmiş çıkar kuruluşları arasında paylaştırılması gerektiğidir. Bu ikinci ilkeye, yani seçime dayalı yapıya bağlı olarak, idari âdem-i merkeziyetçiliğin çeşitli türleri bulmaktadır (Othman, 1974, s. 189).

Bölgesel âdem-i Merkeziyetçilik: Yerel yönetimlerin veya yerel hükümetlerin halk tarafından seçilmesi durumunda ortaya çıkan bir âdem-i merkeziyetçilik türüdür. Örneğin, bölge meclislerinin seçilmesi durumunda "bölgesel âdem-i merkeziyetçilik", belediye meclislerinin seçilmesi durumunda ise "belediye âdem-i merkeziyetçiliği" söz konusu olur. Her iki durumda da seçimle iş başına gelmiş bu kuruluşlar, belirli bir bölgeyi veya yerleşim yerini yönetmektedir (Othman, 1974, s. 189).

Hizmet veya Çıkar âdem-i Merkeziyetçiliği: Yetkileri coğrafi bir bölgeye değil, belirli bir kamu hizmetine ya da kamu hizmetleriyle ilgili alanlara dayanan âdem-i merkeziyetçilik biçimidir. Bu türde, kamu hizmetlerini yürüten kuruluşların üyeleri halk tarafından seçildiğinde hizmet temelli âdem-i merkeziyetçilikten söz edilir. Her iki âdem-i merkeziyetçilik türünün ortak özelliği, bu kuruluşların her zaman merkezi otoritenin yani devletin denetimine tabi olmalarıdır (Othman, 1974, s. 190).

2.2. Âdem-i Merkeziyetin Faydaları ve Olumsuz Yönleri

Âdem-i merkeziyetçilik, demokrasiyle yakından ilişkili olup, bu iki kavram birbirinden bağımsız düşünülemez. Yerel yönetim, yetkinin kaynağının halk olduğu bir yönetim biçimi olarak, halkın yetkilerini doğrudan kullanabileceği en uygun alanlardan birini oluşturmaktadır. Yerel yönetimler aracılığıyla halk, yöneticilerini seçim yoluyla belirleyerek kamu görevlerini yerine getirmeleri için onları yetkilendirme sürecine katılmaktadır, Yerel yönetim aynı zamanda, devlet otoritesinin merkezileşmesine karşı bir denge unsuru işlevi görür; vatandaşları, yalnızca dar aile çevreleriyle sınırlı olmayan toplumsal özgürlüklerini kullanmaya teşvik eder ve onları ulusal meselelerle ilgilenmeye alıştırır (De Tocqueville, t.y., s. 9). İdari âdem-i merkeziyet sisteminin benimsenmesi, vatandaşların yerel birimlerin yönetimine doğrudan katılımını sağlar. Bu sistemin temel unsurlarından biri, yerel meclislerin

başkan ve üyelerinin seçimle belirtmesidir. Bu durum, çoğulculuğun sağlanmasına ve demokratik yöntemlerin kurumsallaşmasına katkı sağlar; nitekim bu durum, idari âdem-i merkeziyetçiliğin ayırt edici özelliklerinden biridir (Hamadi & Sabri, t.y., s. 267).

Merkezi yönetim sisteminde, devletin merkezi otoritesi hem yürütücü hem de denetleyici bir rol üstlenirken, bir sorun ortaya çıktığında bu otorite adeta kendisini sorgular konuma gelir. Oysa âdem-i merkeziyetçi sistemde, devlet yalnızca denetleyici pozisyondadır ve seçilmiş yerel kuruluşların yetkilerini nasıl kullandığını değerlendirme işlevi görür. Böylece devletin hem "yargıç" hem de "taraf" olma durumu ortadan kalkar (Othman, 1974, s. 193–195). Âdem-i merkeziyetçilik, bireyi kendi kendini yönetmeye alıştıran bir okul niteliği taşır; bireyin pasifleşmesini ve otoriteye koşulsuz itaat etmesini engelleyen demokratik bir araç olarak işlev görür. Aynı zamanda, belediye meclisleri gibi küçük yerel birimlerde ve parlamentolarda yetkin temsilcilerin yetişmesine katkı sağlar. Bu yönüyle halkın demokratikleşme sürecine katılımını artıran eğitici bir mekanizma olarak öne çıkar (Othman, 1974, s. 193–195).

Bunun yanı sıra âdem-i merkeziyet, seçilmiş yerel kuruluşlar arasında rekabeti teşvik eder; bu da onların daha verimli ve aktif çalışmalarına zemin hazırlar. Ancak âdem-i merkeziyetin bazı olumsuz yönleri de göz ardı edilmemelidir. Bu sistemde kaynak israfı, devlet kaynaklarının bölgeler arasında adil bir şekilde dağıtılamaması ve yerel düzeydeki özel çıkarların, ulusal çıkarların önüne geçme riski bulmaktadır (Othman, 1974, s. 193–195).

2.3. Suriye'de İdari Merkezileşme Dinamikleri

İdari merkezileşme, devlet yönetiminde karar alma ve uygulama yetkilerinin tek bir merkezde toplanması olarak tanımlanmakta olup, merkezi otoritenin tüm idari işlevleri doğrudan kontrol etmesiyle karakterize etmektedir (Nahili, 2013, s. 121–122). Bu sistem, yerel yönetimlerin ve kamu kurumlarının görev paylaşımına dayanan âdem-i merkeziyet sisteminden belirgin şekilde ayrılır; çünkü merkeziyetçi yapıda devlet, bu kurumlar üzerinde sıkı denetim uygular ve yetkilerini önemli ölçüde sınırlar. Böylece merkezi yönetim hem siyasi hem de idari açıdan devlet birliğini sağlamada etkin bir araç olarak işlev görürken, yalnızca kamu hizmetlerinin yönetimine

odaklanması, ekonomik ve siyasi merkezileşmeden farklılaşmasını sağlamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde yaygın olan bu model, devlet otoritesinin güçlendirilmesi ve ekonomik büyümenin desteklenmesi amacıyla tercih etmektedir (Nahili, 2013, s. 121–122).

Suriye özelinde incelendiğinde, idari merkezileşme sisteminin temel unsurları arasında merkezi hükümetin idari işlevleri tek merkezde toplaması öncelikli yer tutmaktadır. Merkezi otorite, karar taslaklarını hazırlamak, onaylamak ve uygulamakla sorumludur; bu durum yönetimin tamamen başkentten yürütülmesini beraberinde getirir (Nahili, 2013, s. 125). Sistem, yönetim hiyerarşisinin kademeli ve düzenli bir yapıya sahip olmasını gerektirir. Devletin idari yapısı üç denetim seviyesine ayrılarak hiyerarşik bir bütünlük içerisinde işlev görür; üst, orta ve alt denetim seviyeleri arasındaki bağlantı, yönetim disiplininin korunmasını sağlar (Nahili, 2013, s. 125).

Başbakanlık ve emir birliği ilkesi, emir verme yetkisinin tek bir elde toplanmasını ve alt kademe çalışanların sadece bir doğrudan amire bağlı olmasını sağlayarak idari sistemin istikrarını ve etkinliğini artırmaktadır. Buna karşılık, çok sayıda idari başkanlığın varlığı yönetim verimliliğini düşürmekte ve kamu hizmetlerinin sürekliliğini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Nahili, 2013, s. 124). Başkanlık yetkisi ise, hiyerarşik yapının doğal bir sonucu olarak başkanın astları üzerindeki karar alma ve yönlendirme otoritesini ifade eder ve bu yetki hem yasal düzenlemelerde hem de idari merkezileşmenin temelini oluşturan hiyerarşi kuralında açıkça tanımıştır (Nahili, 2013, s. 125).

Suriye'de merkezi yönetim hiyerarşisi, Cumhurbaşkanı'nın en üstte yer aldığı ve onu Bakanlar Kurulu ile yerel yönetimlerin takip ettiği bir yapıya sahiptir. Cumhurbaşkanı, yasalar çerçevesinde kararname, karar ve emir çıkarma, savaş ilanı, seferberlik, barış anlaşmaları imzalama, olağanüstü hâl ilan ve kaldırma gibi geniş kapsamlı yetkilere sahiptir. Ayrıca, ordu ve silahlı kuvvetlerin başkomutanı olarak önemli kararlar almakta, bazı yetkilerini devretmekte ve Halk Meclisi'ni gerekçeli karar ile feshetme yetkisine de sahiptir. Yasama yetkisini ise olağanüstü durumlarda ve meclis feshedildiğinde kullanabilmesi, sistemdeki güç yoğunlaşmasının ve merkeziyetin boyutlarını açıkça ortaya koymaktadır (Suriye Elektronik Hükümet Portalı, t.y.)

Bu bağlamda, Suriye'de idari merkezileşme, devlet birliğinin korunması ve yönetim süreçlerinin sıkı denetimi açısından önemli bir işlev görmektedir. Ancak, bu sistem yerel yönetimlerin özerkliği ve katılımcılık olanakları üzerinde sınırlayıcı etkiler yaratabilmektedir. Merkezileşmenin avantajları arasında, devletin kamu otoritesini güçlendirmesi ve tüm yönetim kademelerinde etkin hakimiyet sağlaması yer almaktadır. Merkeziyet, idari merkeziyetin varlığına rağmen yönetimsel tutarlılık ve hizmet sunumunda adaletin sağlanması için gereklidir. Merkezi hükümet, hizmetlerin sunumunda eşitlik ve adalet ilkelerini tesis ederken, karar alma süreçleri ve büyük projelerin uygulanmasında etkinlik ve hız kazandırmaktadır. Öte yandan, merkeziyetin yerel ihtiyaçları göz ardı etme riski, yönetimde mutlakiyetçi eğilimlerin güçlenmesi ve gücün belirli azınlıkların elinde yoğunlaşması gibi olumsuz sonuçları bulmaktadır. Bu durum, demokratik işleyişin zayıflamasına, güç yoğunlaşmasına ve yerel demokrasinin işlevselliğinin azalmasına neden olmakta; dolayısıyla halkın kendi kendini yönetme kapasitesini sınırlamaktadır (Nahili, 2013, s. 132; Othman, 1974, s. 185-186).

2.4. Merkeziyetçilik ile Âdem-i Merkeziyet Arasındaki İlişki

Merkeziyetçilik ile Âdem-i Merkeziyet arasındaki ilişki, iki unsur temelinde açıklanabilir. Birincisi, âdem-i merkeziyet merkeziyetçilikten bağımsız olarak var olamayacağıdır; ikincisi ise, merkeziyetçiliğin varlığına bağlı olarak âdem-i merkeziyet işleyebileceğidir. Birinci unsur, her iki yöntemin kapsam ve yetkilerini belirlemektedir; örneğin, savunma ulusal bir mesele olarak merkezi hükümetin sorumluluğundadır ve yerel organların yetkileri yasalarla belirlenen yerel hizmetlerle sınırlıdır. Bu uygulama ülkelerin tarihî, siyasi ve sosyal koşullarına göre farklılık göstermektedir (Othman, 1974, s. 200-202). İkinci unsur ise, merkezi otoritenin âdem-i merkeziyet yönetim üzerindeki denetimi ile ilgilidir ve bu denetim farklı sistemler aracılığıyla gerçekleştir. İlk olarak, İngiliz yöntemi, yerel birimlerin geniş yetkiler ve karar alma özgürlüğüne sahip olduğu ancak Parlamento tarafından siyasi, yargı ve merkezi idari otorite denetimine tabi olduğu bir sistemdir. Parlamento yerel birimleri kurar ve yetkilerini belirlerken, merkezi hükümet âdem-i merkeziyet organları yargı önünde dava edebilir. İkinci olarak, Fransız yöntemi âdem-i merkeziyet organlar üzerinde kişilere ve eylemlere yönelik sıkı denetim uygular; kişilere yönelik denetim meclislerin feshi, üyelerin atanması ve güvenin geri çekilmesini içerirken, eylemlere

yönelik denetim eylem izni, onay, iptal ve yerine geçme unsurlarını kapsar. Bu denetimler idari yargı denetimine tabidir. Üçüncü olarak, Alman yöntemi denetimin hukukun üstünlüğü esasına dayandığı bir sistemdir; burada idari birimler, merkezi yönlendirmeler olmaksızın yürürlükteki yasalar çerçevesinde yetkilerini kullanmaktadır (Nahili, 2013, s. 139). Ayrıca, âdem-i merkeziyet ten bahsedilirken "siyasi âdem-i merkeziyet " terimi de gündeme gelmektedir; bu kavram ve uygulama açısından farklıdır. Siyasi merkeziyet sizlik, siyasi yetkilerin federal devlet ile eyaletler arasında dağıtılmasıdır; böylece birlik yasama, yargı ve yürütme yetkilerini üstlenirken, eyaletler kendi coğrafi sınırları içinde aynı yetkilere sahiptir. Bu sistemde, eyaletler yasama organları tarafından çıkarılan yasaları uygulama hakkına sahiptir ve yetkilerini federal anayasa sınırları içinde kullanmaktadır (Nahili, 2013, s. 137). Bu nedenle, şimdi federalizm ve konfederalizm ele alınacak ve siyasi merkeziyet sizliğin en önemli biçimlerinden biri olarak değerlendirecektir.

2.5. Federalizm ve Konfederalizm

Federalizm, Latince “Foedus” kelimesinden türemiş olup antlaşma veya anlaşma anlamına gelmektedir. Federal hükümet, bağımsız devletlerin güç ve birlik sağlamak amacıyla birleşmesiyle oluşur ve yetkiler merkezi hükümet ile bölgesel hükümetler arasında anayasal olarak paylaştırılır. Merkezi hükümet ulusal meseleleri yürütürken, yerel yönetimler yerel konulara yetkilidir ve bu yetki dağılımı anayasa ile korunur; hiçbir yönetim diğerinin yetkilerine müdahale edemez (Nasr, 1981, s. 473). Egemenlik devlet bütününde bulunur ve anayasa değişikliği ile uygulanır. Federalizm, bölgesel yönetimlerin bağımsızlığını garanti ederken, yetki dağılımı ülkelerin tarihsel, siyasi ve sosyal koşullarına göre farklılık gösterir ve böylece merkezi hükümet ile bölgesel yönetimler arasında bir denge oluşturmaktadır (Nasr, 1981, s. 473). Tarihsel olarak eski bir fikir olan federalizm, günümüzde yaklaşık 25 federal devlette uygulanmakta olup, dünya nüfusunun yaklaşık %40’ı bu devletlerde yaşamaktadır. Modern dönemde federalizmin en belirgin örneği Amerika Birleşik Devletleri’dir (1789). Çok etnikli, çok uluslu ve çok kültürlü yapıya sahip devletlerin çoğunda, nüfusun yaklaşık %95’i bu tür toplumlarda yaşamakta olup, bu durum etnik ve kültürel sorunları da beraberinde getirmektedir.

Irak (2005) gibi Suriye sınırındaki ülkeler bu tür federal yapılar için örnek teşkil eder. Federalizm, birlik ve anlaşma esasına dayandığından, farklı birlik türlerinden

ayrılması gerekir. Bu bağlamda, yasama, yürütme ve yargı yetkilerini elinde bulunduran federal otoriteler, bileşenlerin bazı iç yetkilerinden ve dış egemenliklerinden anayasal olarak feragat ederek yeni bir tüzel kişilik oluşturmaktadır (Ronald, 2006). Ronald L. Watts bu birlik türlerini çeşitli kategorilere ayırmış, ancak bu çalışmada yalnızca federal ve konfederal birliklere odaklanmaktadır. Federal birlikler, güçlü bileşen birimler ve güçlü genel hükümetten oluşur; her bileşene anayasal olarak halk tarafından yetkiler verilmiş olup, bu birimler yasama, idari ve vergi yetkilerini doğrudan vatandaşlarla ilişkili şekilde kullanabilir ve vatandaşlar tarafından doğrudan seçilir. Amerika Birleşik Devletleri bu yapıya örnektir (Nasr, 1981, s. 473). Federalizmin temel özellikleri arasında bağımsız kimliğin korunması, egemen bir devletin ortaya çıkışı, çift hükümet yapısı, yetkilerin bölünmesi, ikili hükümet sistemi, anayasanın katılığı ve üstünlüğü ile birliğin sürekliliği yer almaktadır. Bu özellikler, federalizmin çok uluslu, çok dinli ve farklı siyasi eğilimlere sahip toplumlarda, yerel yönetimlerin özerkliğini anayasal güvence altına alarak merkezi hükümetle dengeli yetki paylaşımı sağlayan karmaşık bir siyasi ve hukuki sistem olduğunu göstermektedir (Nasr, 1981, s. 473).

Belgelenmiş anayasal ve siyasi metinler, federal yapının hukuki ve siyasi boyutlarını ortaya koyarak devlet aygıtlarının federal uygulamalarındaki temel dayanağı oluşturur. Orta Doğu bölgesinden bir örnek olarak, Irak Anayasası federal devlet yapısının anayasal temelini açıkça tanımaktadır. 2005 tarihli anayasanın birinci maddesi, Irak Cumhuriyeti'nin bağımsız, tam egemenliğe sahip ve birleşik bir federal cumhuriyet olduğunu ve anayasanın ülkenin birliğini garanti ettiğini hükme bağlamaktadır (Irak Cumhuriyeti Anayasası, 2005). Bu anayasal düzenleme, özellikle Kürt ulusal meselesine yönelik çözüm olarak federal devlet modelinin benimsendiğini göstermektedir. Anayasanın beşinci bölümü, federal sistemin başkent, bölgeler, merkezi olmayan iller ve yerel yönetimlerden oluştuğunu belirtmekte ve 116. maddede bu yapının detayları düzenmektedir (Irak Cumhuriyeti Anayasası, 2005).

Ayrıca, 4 Ekim 1992 tarihli Irak Kürdistan Ulusal Meclisi'nin federal birlik ilanına ilişkin bildirisi oybirliğiyle kabul edilmiş olup, bu bildiride Kürdistan Bölgesi'nin kendi kaderini tayin hakkı ile merkezi otoriteyle ilişkilerinin federal birlik temelinde; çok partili, insan haklarına saygılı, uluslararası sözleşmelere uygun

demokratik parlamenter bir Irak çerçevesinde belirlenmesi kararlaştırmıştır (KUKI, 1992).

Bu bağlamda, Suriye'de karmaşık bir sorunun çözümünde etkili bir model olarak federalizm çağrıları gündeme gelmiş; federalizmi, Suriye devlet yapısı için uygulanabilir bir alternatif olarak gören etnik ve mezhepsel gruplar öne çıkmaktadır. Federalizmden sonra, konfederal yapı da devlet yönetiminde önemli bir alternatif olarak ele almaktadır. Konfederasyon, üye devletlerin daha geniş bağımsızlık ve iş birliği temelinde bir araya geldiği, merkezi otoritenin sınırlı olduğu bir yönetim biçimidir. Şimdi konfederalizmin temel özelliklerine odaklanacaktır.

Konfederasyonlar (Confederations) Daha önce var olan birden fazla birimin belirli dış ilişkiler, savunma veya ekonomik amaçlar için ortak bir hükümet oluşturmak üzere bir araya gelmesiyle oluşur. Ancak ortak hükümet, üye hükümetlere bağlıdır; bu nedenle, üye hükümetlerin temsilcilerinden oluşur ve yalnızca dolaylı bir seçim ve mali tabana sahiptir. Günümüz dünyasında buna örnek olarak Avrupa Birliği gösterilebilir (Nasr, 1981. s. 473). Bu sistemin en önemli özelliği, uluslararası ve hukuki birimlerin kimliklerini korumasıdır. Ayrıca, konfederasyon yapısını bir devlet sistemi olarak görmeyenler de vardır, çünkü üye devletler kendi iradeleriyle ayrılma hakkına sahiptir (şenocaklı, 2003, s. 38). Konfederasyon devlet sisteminde, hukuken üstün bir devlet yoktur; ancak devletler, uluslararası hukuki bir organizasyon aracılığıyla bazı yetkilerini oluşturulan birliğe devredebilir ve birliğe katılmadan önceki ulusal ve uluslararası yetkilerini kullanmaya devam edebilir (Şenocaklı, 2003, s. 38).

Klasik ilkeye göre, konfederasyon, egemen devletlerin bir topluluğudur ve yukarıda belirtilen ortak işlerin yönetimini sağlamak için yalnızca bir meclis, yani bir temsilciler kurulu oluştur. Günümüzde konfederasyon yapısında bir devlet birliği bulunmadığı bilinmektedir. Geçmişte oluşturulan konfederasyonlar ya federal devlet sistemini benimsemiş ya da üniter devlet yapısını kabul etmiştir (Çelik, 1975, 24). Klasik teori, federal devletlerin üzerinde bağımsız bir varlık olarak kendi organlarına sahip olan birliğin, konfederasyondan niteliksel olarak farklı özelliklere sahip olduğunu ve birliğin anayasa ile oluşturulduğunu, bunun yerel bir hukuki süreç olduğunu belirtir. Ancak konfederasyon, her üye devletin egemenliğini ve bağımsızlığını koruduğu bir devletler topluluğudur ve birliğin uluslararası hukuki bir

anlaşma ile oluşturulduğunu ifade eder. Öte yandan, modern öğreti, konfederasyonun uluslararası hukuki bir anlaşma ile ya da birliğin anayasa ile, yani iç hukukla oluşturulmuş olmasının kesin bir kural olmadığını iddia eder. Kuzey Almanya Birliği, uluslararası hukuki bir anlaşma ile değil, 1867 Anayasası ile oluşturulmuştur. 1871'de Alman İmparatorluğu'nun kurulması, ilgili devletler tarafından kabul edilen anlaşma beyanlarına dayalı olarak federal devlet sisteminin benimsenmesi ile gerçekleşmiştir (Sarıca ve Eskiyurt, 1975, s 228).

Konfederasyon devlet sisteminde, birliğe katılan devletler istedikleri zaman birliği terk edebilir. Burada üstün bir devletin varlığından söz edilemez; temel karar alma yetkisi ve uluslararası yetkileri doğrudan kullanma yetkisi yalnızca üye devletlere aittir ve her biri genel karar alma organında eşit oy hakkıyla temsil edilir (Çelik, 1975, s. 362). Üye devletler arasındaki ilişkiler, yerel hukuk kaynağı olmayan uluslararası bir belge ile düzendir. Eğer ilgili uluslararası yetkiler merkezi devlette bulunuyorsa, federal devlet sisteminden söz edilebilir. Konfederasyon devlet sisteminde, karar alma organı tarafından alınan kararlar doğrudan üye devletlerin halklarına uygulanamaz, ancak üye devletlerin organları tarafından uygula bilir (An, 2002, s. 348).

Üye devletlerin konfederasyona devrettiği yetkiler, yalnızca ortak amacın gerçekleştirilmesini sağlamak için devredilmiş yetkilerdir ve uluslararası yetkiler bu temelde konfederasyon ile üye devletler arasında bölüştür. Topluluğun hukuki bağı, anlaşmada belirtildiği şekildedir. Birlik, bir devletler topluluğu iken (An, 2002, s. 348), federal devlet, kendi yasama, yürütme ve yargı yetkilerine sahip tek bir devlettir. Bu, yukarıda açıklanan bilgiler ışığında yapılan bir çıkarımdır. Federalizm, konfederasyon ve idari yapılar arasındaki temel farklar, egemenlik, yasama yetkisi ve merkeziyetçilik derecesi üzerinden belirlenir. Federalizmde eyaletler, güçlü bir merkezi hükümet altında birleşir ve egemenlik merkezi hükümet ile eyaletler arasında paylaşılır; yasama yetkisi anayasal organlarda yoğunlaşır ve devletler birlikten çekilemez. Konfederasyonda ise egemenlik tamamen üye devletlerde kalır, yasama yetkisi üye devletler tarafından kullanılır ve üyeler birlikten serbestçe çekilebilir. İdari ademi merkeziyet sistemlerinde merkezi otorite güçlü olmakla birlikte bazı görevler yerel yönetimlere devredilirken, özerklik durumunda bölgeler iç işlerinde bağımsız hareket eder. İdari ve siyasi merkezileşme, gücün ve kararların merkezi otoriteye

yoğunlaşmasını ifade ederken, siyasi ademi merkeziyetçilik yerel yönetimlere geniş siyasi karar alma yetkileri tanır. Bu sistemler, farklı siyasi ve hukuki yapıların oluşumuna olanak sağlamakta olup, her biri kendine özgü belirgin özellikler taşımaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRATİK ÖZERK YÖNETİMİ

Daha önce belirttiğimiz gibi, özerklik, bağımsızlık ve özerk yönetim kavramları arasında ortaklık veya benzerlik bulunsa da özlerinde farklılık göstermektedir. Özerklik (self-government) veya bağımsız özerklik (autonomy), "özerk yönetim"den (autonomous administration) farklıdır. İlk terim, tek bir devlet çerçevesinde bir bölgenin kısmi yönetim katılımını ifade ederken; ikinci terim, halkın kendi kendini yönetme bağımsızlığını ifade eder ve genellikle halkların sömürgecilikten bağımsızlık kazanması bağlamında kullanılır. Üçüncü terim ise farklı bir yön taşır; yönetim ile yarı bağımsızlığı bir araya getirerek, doğrudan devlet otoritesine veya merkezi yönetime tabi olmayan ve yönetimi bir otoriteye dönüştürmeyi reddeden çoklu idari birimler içinde bir yönetim biçimini ifade etmektedir (Öcalan, 2017, s. 26).

Bu nedenle, genel olarak bölge için yeni bir kavram olan bu terim, Kuzey ve Doğu Suriye'deki özerk yönetimin dayandığı literatürün çözümlemesi ve analizi yoluyla anlaşılmayı gerektirmektedir. Bilimsel anlamıyla özerklik kavramı, çok uluslu devletlerdeki ulusların entegrasyon sorununu çözmek için bir temel olarak ortaya çıkmışsa da Suriye'deki "özerk yönetim" fikrini destekleyen gruplar, öz yönetimi Suriye'deki ulusların sorunlarını çözmenin bir temeli olarak görmektedir. Bu bağlamda, "demokratik öz yönetim" fikrinin Orta Doğu'daki Kürt meselesini çözmenin bir yolu olduğunu savunan bir düşünceye dayanmaktadır (Öcalan, 2017, s. 26).

Bu çerçevede, "yönetim" tamamen otoritenin karşıtı bir konuma yerleştirilir. Yönetim, "kolektif akıl" ve toplumda sürdürülebilir bir olgu olarak evrensel düzeyde sürekli denetimi temsil eder ve özellikle biyolojik evrendeki sinirsel durumu odaklar. Evrenin düzenlilik halini ve kaostan kaçış durumunu ifade eder. "Özerk yönetim" terimi analiz edildiğinde, toplumsal doğasında gizli olan yeteneklerin düzenlenmesi ve denetlenmesi anlamına geldiği görülür; bu da toplumun sürekliliğini sağlar, yiyecek ve güvenliğini temin eder. Demokrasiyle yakından bağlantılıdır ve toplumu yönetim sürecine dahil eder. Otoriteyi, topluma dayatılan ve onu baştan çıkararak bir sömürgeye dönüştürdükten sonra yönetmeyi amaçlayan "dışsal yönetim" olarak adlandırır. Dışsal otoritenin demokrasiyi sınırladığını ve toplumu "devletçi toplum"

haline dönüştürdüğünü, bu durumda otorite veya devletin demokrasiyi sınırlama yönünde bir eğilim aldığını savunur (Öcalan, 2017, s. 26).

Kuzey ve Doğu Suriye Demokratik Özerk Yönetimi, anayasasını "Toplumsal Sözleşme" adı altında kabul etmiş ve demokratik yönetim anlayışını şekillendiren temel ilkeleri bu sözleşmede ilan etmektedir. Bu sözleşme, yönetimin dayandığı ilkeleri ve kontrol ettiği bölgelerde benimsediği idari yapıyı belirmektedir (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, 2023).

Yönetim, burada Jean-Jacques Rousseau'nun toplumsal sözleşme kavramını ve bireyin toplumdaki sorununa getirdiği çözümü temel almıştır. Rousseau'ya göre toplumsal sözleşme, bireylerin toplum içinde bir hükümet veya siyasi otorite oluşturmak üzere yaptığı örtük bir anlaşmadır. Rousseau, insanların doğal durumda özgür ve eşit olduğunu, ancak toplumun gelişmesi ve özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla sosyal ve ekonomik farklılıkların doğduğunu; bunun da eşitsizlik ve adaletsizliğe yol açtığını savunur. Toplumsal sözleşme, bu soruna çözüm sunar; bireyler, genel irade lehine bazı bireysel özgürlüklerinden vazgeçmeyi kabul eder (Rousseau, 1954, s. 37).

Genel irade, herkesin ortak çıkarını temsil eder. Böylece halkın egemen olduğu bir siyasi toplum oluşur ve hükümet genel iradeyi gerçekleştirmekle yükümlüdür. Toplumsal sözleşmenin amacı, bireyler arasında gerçek özgürlük ve eşitliği sağlamaktır; böylece her birey bir bütünün parçası olur ve toplumu ilgilendiren kararların alınmasına katılır (Rousseau, 1954, s. 37).

"Kuzey ve Doğu Suriye Bölgesi Özerk Yönetimi Toplumsal Sözleşmesi" bir önsöz, 134 madde ve dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, "Temel İlkeler" başlığı altında 36 maddeyi; ikinci bölüm, "Temel Haklar ve Özgürlükler" başlığı altında 37 maddeyi; üçüncü bölüm, "Toplumsal Sistem" başlığı altında 10 alt bölüm ve 46 maddeyi; dördüncü bölüm ise "Genel Hükümler" başlığı altında 15 maddeyi kapsamaktadır. Sözleşme, özerk yönetimin Kürtler, Araplar, Türkmenler, Süryani-Asuriler, Ermeniler, Çerkesler, Çeçenler gibi halklar ve İslam, Hristiyanlık, Ezidilik gibi inanç toplulukları üzerine kurulu olduğunu vurgu maktadır (Özerk Yönetimi Toplumsal Sözleşmesi, 2023).

Suriye'deki özerk yönetimin önsözü ve sözleşmenin birinci bölümü incelendiğinde, demokratik özerk yönetimin inşasında Abdullah Öcalan'ın düşüncelerinden alınan ve benimsenen temel ilkeler öne çıkmaktadır. Bu ilkeler arasında demokratik ulus anlayışının benimsenmesi, merkeziyetçi devletçilik ve otoriterliğin reddi, kapitalist modernitenin uygulamalarının dışlanması, demokratik özerk yönetimlere dayalı bir demokratik sistemin kurulması, toplumsal devrim ve kadın liderliği, demokratik ekolojik toplumun benimsenmesi, eş başkanlık sistemi, toplumsal ekonomi, sosyal adalet, demokratik konfederalizm ve öz savunma bulmaktadır (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, 2023). Bu ilkelerin hem yerel hem de uluslararası düzeyde reddedilen yönetimin temelini oluşturduğu ve söz konusu ilkelerin bu yönetimin manevi lideri Abdullah Öcalan'ın teorileri doğrultusunda anlaşılması gerektiği ifade etmektedir.

3.1. Demokratik Özerk Yönetim'in Temel İlkeleri

Demokratik ulus ilkesinin benimsenmesi bağlamında, özerk yönetim ulus-devlet anlayışını reddetmekte ve ulusu, ortak bir zihniyeti paylaşan bireylerin oluşturduğu zihinsel ve soyut bir olgu olarak tanımlamaktadır; bu çerçevede ulus, kültür temelinde bilgi olarak var olmaktadır. Demokratik ulus modeli, kültürel ulustan türemiş olup yarı özerk yönetime dayanan ve baskı ile sömürüyü sınırlayıp reddeden bir yapıyı ifade eder; özgürlük ve eşitliğe en yakın model olarak ideal bir ulus kavramı sunmaktadır (Öcalan, 2017, s.44-45). Ayrıca hukuk ulusu, demokratik ulusun gelişemediği ve ulus-devletin sorunları çözemediği durumlarda anayasal vatandaşlık temelinde çözüm sunarken; hukuk ulusunda anayasal güvenceyle korunan yasal vatandaşlık etnik, ırksal veya ulusal ayrımcılığı reddeder. Avrupa ulusları da milli uluslardan yavaş yavaş hukuk uluslarına doğru geçiş göstermektedir. Bu bağlamda, demokratik ulus yarı özerk yönetimle, hukuk ulusu haklarla ve ulus-devlet ise iktidarın yönetimiyle karakterize edilir. En tehlikeli ulus modeli ise ordu milleti zihniyeti ve kurumlarıyla şekillenmektedir (Öcalan, 2017, s.46).

Devletçi merkezcilik ve otoriterliğin reddi ilkesi, kapitalist modernite çağında demokratik yönetimler ve yarı özerk idareleri tehdit eden en büyük tehlikenin ulus-devlet otoriteleri olduğunu belirtir; birçok ulus-devlet demokrasi perdesi altında katı merkeziyetçiliği pekiştirerek toplumun özerk yönetim hakkını ortadan kaldırmaktadır (Öcalan, 2017, s.39-40).

Kapitalist modernite uygulamalarının reddi ilkesi, kapitalist modernitenin ulus-devlet biçiminde örgütlenmesinin ekonomik tekelleşmeden daha baskıcı ve sömürücü bir rol oynadığını vurgular; kapitalizmin ölümcül bir toplumsal hastalık ve kanser türü olarak görülmesi gerektiği ifade edilmekte, demokratik ulus sisteminin ise yarı özerk demokratik yönetim modeline dayandığı belirtmektedir. Bu bağlamda, demokratik çağdaşlaşma, tekelleşmeden arındırılmış ekonomi, doğayla uyumlu ekoloji ve insan ile doğaya dost teknolojiyi temel alan alternatif bir modernite olarak ortaya çıkmaktadır (Öcalan, 2017, s.44). Demokratik özerk yönetimlere dayalı demokratik sistem kurulması, devlet yönetimine alternatif olarak özgürlük ve eşitlik için önemli bir fırsat olarak görmektedir. Ulus-devletin demokrasiyi çelişkili bir özellik olarak göstermesi, liberal ideolojik hegemonyanın bir yansımasıdır ve ulus-devletin demokrasiyi çürütmesi "demokratik sistemin zaferi" olarak adlandırılır. Bu nedenle kapitalist modernite karşısında demokrasilerin temel sorunu, farklılıklarını koruyup katılım ve coşkudan vazgeçmemektir. Güç ve devlet hegemonyası dayatılmadığı sürece demokrasilerin çözemeyeceği toplumsal sorun yoktur. Katı sosyalizmin güç ve devlet sorununu, karşıt bir güç ve devlet yaratarak çözme projesinin başarısız olmasının temel nedeni ise devlet ve gücün birikmiş sermaye olduğu gerçeğini göz ardı etmektedir (Öcalan, 2017, s.39-40).

Toplumsal devrim ve kadının liderliği ilkesi, eşit ve özgür yaşam hedefinden hareketle, kadını sadece neslin devamını sağlayan bir araç, cinsel bir meta veya ucuz iş gücü olarak gören erkek egemenliğini reddeder; bu anlayışın kadını marjinalleştirerek fiziksel, ahlaki ve manevi savunma gücünden yoksun bıraktığı ve bunun kültürel bir soykırım etkisi yaratarak toplumu anlamsız hale getirdiği savunmaktadır (Öcalan, 2017, s.59-60). Gerçek sosyalizmin, kadınla eşit ve özgür yaşam inşa edilmeden gerçekleşemeyeceği belirtilir. Erkek egemenliğine her düzeyde karşı çıkılmalı, kadınla eşit ve özgür ortaklık ancak toplumsal cinsiyetçiliğin ortadan kaldırılması ve toplumsal eşitliğin teşvik edilmesiyle mümkündür. Bu ortaklıkta kadın, neslin devamını sağlayan bir araç veya ucuz iş gücü olmaktan çıkıp kendi kimliğini kazanmalıdır. Özgür ortaklık arayışındaki toplum, yapısal ve zihinsel değerlerini, cinsiyetler arasında eşitlik ve özgürlük sağlayan olumlu bir toplumsal ortamda geliştirmelidir (Öcalan, 2017, s.59-60).

Toplumsal ekonomi bağlamında, yarı ekonomik bağımsızlık düşüncesinden hareketle kapitalizm ve ulus-devletlerde sermaye birikimi reddedilir; ekonomik bağımsızlığın ulus-devletlere dönüşmesi eleştirilir. Yarı ekonomik bağımsızlık veya paylaşımcı ekonomi modeli savunulur, çünkü toprağın korunması, ağaçlandırılması, ekoloji ve komün olmadan toplumun kendi gıdasını sağlaması ve varlığını sürdürmesi mümkün değildir. Tam ekonomik bağımsızlık ise ekonomik ütopya olarak görülür. Günümüzde karşılıklı faydaya dayalı ve içsel yarı bağımsızlık alanı kabul edilen bir ekonomi anlayışı vardır. Yarı ekonomik bağımsızlık modeli kâr ve sermaye birikimini en düşük seviyeye indirir ve paradan para kazanmayı sömürü biçimi olarak kabul eder; bu modelde çalışma özgürleşme pratiği olarak görülür ve temel ilke "çalışma özgürlüktür" olarak tanımaktadır (Öcalan, 2017, s.457, 459).

Demokratik ekolojik toplum, doğayla dostluk ve yarı ekonomik bağımsızlık temelinde çevre koruma meselesine odaklanır; yarı ekonomik bağımsızlık sisteminde ekoloji, verimli topraklar ve tarih önemsenir ve herhangi bir doğa düşmanı uygulamaya, örneğin baraj yapımına izin verilmez. Toprakların çölleşmesine karşı genel seferberlik ruhuyla durulmalı ve toprak ile ormanın korunması kutsal emek alanları olarak görülür. Bu faaliyetler, yüzlerce yıl boyunca işsizliği ortadan kaldırmaya yetecek niteliktedir. Toprak ve orman alanları demokratik ulusun en kutsal çalışma alanlarıdır çünkü tarih boyunca toplumun yaşamını güvence altına almışlardır. Sosyal yaşam kapitalizm ve sanayicilik olmadan devam edebilirken, toprak ve orman olmadan devam etmesi imkânsızdır. İşsizliğin temelinde kapitalizm tarafından toprak, köy ve ormandan koparılma yatmaktadır (Öcalan, 2017, s.458).

Ortak eş başkanlık anlayışı, eşit ve özgür yaşam ilkesinden hareketle her pozisyonda bir erkek başkan yanında bir kadın başkan bulunmasını öngörür. Yönetim Anayasası'nın 24. maddesinde siyasi, sosyal, idari ve diğer tüm alanlarda ortak eş başkanlık sisteminin benimsendiği ve bunun cinsiyetler arasında eşit temsili bir ilke olarak kabul edildiği belirtilir. Bu sistem kadınların konfederal demokratik sistemini özel bir yapı olarak örgütlemesine ve pekiştirmesine katkı sağlamaktadır (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, 2023). Toplumsal devrimde kadının liderliğini temel bir unsur olarak konumlandıran sistem, eş başkanlık ilkesiyle toplumsal cinsiyet eşitliğini kurumsallaştırmayı hedeflemektedir. Ekonomik alanda, paylaşımcı ve ekolojik temelli bir toplumsal ekonomi modeli benimsenirken; doğa ile uyumlu yaşam

anlayışı, demokratik ekolojik toplum ilkesi kapsamında vurgulanmaktadır. Sosyal adaletin sağlanması, halk katılımına dayalı, ahlaki ve siyasi değerlere bağlı bir hukuk yapısıyla mümkün görülmekte; demokratik konfederalizm ise farklı kimliklerin ve toplulukların eşit temsiline dayanan bir siyasi yapılanma biçimi olarak sunmaktadır (Halil, 2016).

Sosyal adalet bağlamında, demokratik ulusun hukuki yapısı çeşitli olmakla birlikte nadiren yasal prosedürlere başvurur; demokratik ulus, özellikle anayasal hukuka karşı duyarlıdır ve daha çok ahlaki ve siyasi bir ulus olarak değerlendirilir. Ulus-devletlerle ortak siyasi çatı altında yaşama ve uzlaşma durumunda hukuka ihtiyaç duymaktadır (Öcalan, 2017, s.460). Bu nedenle sosyal adalet, toplumun ahlaki ve siyasi ilkelerine dayanır ve adaletle ilgili sorunlar kendi kurumları aracılığıyla çözülür; adalet, halk katılımı ve demokratik olarak oluşturulan yerel adalet birimleriyle "seçim ve uzlaşma" yoluyla sağlamaktadır (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, 2023).

Demokratik konfederalizm ilkesi, ulus-devleti reddeder ve ulussuz bir ulusun örgütlenmesi anlamına gelir; azınlıkların, kültürlerin, dinlerin ve cinsiyetlerin diğer örgütlenmelerle birlikte demokratik ulusal örgütlenme biçiminde örgütlenmesini savunur ve her köyün demokratik bir komünal yapıya sahip olması gerektiğini belirtir. Örneğin tüm Türk ulusunu tek devlet bayrağı altında toplamak mümkün değildir, her biri bir ulus-devlettir ve onlar için en uygun model demokratik konfederasyondur (Öcalan, t.y).

Öz savunma kavramı, özerk demokratik yönetim altında yaşayan bireylerin ve toplulukların herhangi bir iç veya dış tehdide karşı kendilerini savunmalarının meşru bir hak olduğunu belirtir. Bu hak, toplumsal sözleşmenin birinci bölümündeki 30. maddede yer almakta, ayrıca ikinci bölümün 72. maddesinde tüm vatandaşların meşru savunmaya katılımının özerk bölgeleri ve Kuzey-Doğu Suriye Demokratik Cumhuriyeti'ni korumak için bir hak ve görev olduğu ifade edilmektedir. Üçüncü bölümün 111. maddesinde ise öz savunma ve koruma kurumları, "Toplum Koruma Güçleri, Suriye Demokratik Güçleri, Kadın Koruma Birlikleri, Ulusal İstihbarat Teşkilatı, İç Güvenlik Güçleri" gibi askeri ve güvenlik oluşumları olarak tanımlanmıştır. Bu oluşumlar, yönetimin askeri ve sivil yapılarının analizinde daha ayrıntılı incelenecektir; ardından yönetimin sahadaki uygulamaları, toplumsal

sözleşmede yer alan temel ilkeler, haklar ve özgürlüklerle karşılaştırılarak ele almaktadır. Bu sistem, kendi ifadesine göre, demokratik ulus paradigması çerçevesinde inşa edilmekte olup; otoriter ve merkezileşmiş devlet yapısını reddeden, halkın kendi kendini yönetme kapasitesini esas alan bir model sunduğunu belirtmektedir. Kapitalist modernitenin ekonomik tekelleşme ve doğa tahribatına dayalı uygulamalarına karşı çıkan bu yapı, alternatif olarak demokratik özerk yönetimlere dayalı, katılımcı ve çoğulcu bir sistem öngörmektedir (Halil, 2016). Toplulukların, öz savunma ilkesini meşru bir hak olarak tanımlayarak, bireylerin ve toplulukların güvenliklerini sağlama görevini kolektif bir sorumluluk olarak görmektedir. Bu çerçevede, sistemin kendisini; katılımcı, cinsiyet eşitlikçi, çevreye duyarlı ve demokratik değerlere bağlı bir alternatif yönetim biçimi olarak konumlandırdığı ifade edilmektedir (Halil, 2016).

3.2. Demokratik Özerk Yönetim'in İdari Yapılanması

Özerk Yönetim'in toplumsal sözleşmesi, idari yapıyı aşağıdan yukarıya doğru belirlemiştir. Bu yapı, en küçük birimden başlayarak hiyerarşinin zirvesine kadar merkeziyetçilik ve adimi ademi merkeziyetçilik arasında net bir ayrım olmaksızın, yarı bağımsızlık ilkesine dayalı bir şekilde oluşturulmuştur. Bu bağlamda konfederalizm benimsenmiş, yani birimler kendi kendilerini yönetme konusunda birbirlerinden bağımsız olmuş, ancak daha sonra hiyerarşinin tepesinde bir araya gelerek yeniden kendilerini yönetmişlerdir (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, 2023).

Kuzey ve Doğu Suriye'deki Özerk Yönetim, "Kuzey ve Doğu Suriye Bölgesi" adı altında bir dizi toprak üzerinde kendini ilan etmiş ve bu bölgeyi, hâlâ yalnızca teorik bir kavram olan "Demokratik Suriye Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak görmüştür. 2024 yılına ait 6 numaralı yasa ise, Demokratik Özerk Yönetim'in Kuzey ve Doğu Suriye Bölgesi'ndeki idari bölünmelerini coğrafi bölgeler düzeyinde tanımlamaktadır. Toplumsal sözleşmenin üçüncü bölümü "Toplumsal Sistem" başlığını taşımakta olup, "yönetim" terimini kullanmamıştır (2024 yılına ait 6 numaralı yasa).

Bu sözleşmenin 74. maddesi, Kuzey ve Doğu Suriye Demokratik Özerk Yönetimi'nin demokratik ve özgür toplumsal yaşamını şu yapıların oluşturulmasına dayanarak düzenlediğini belirtmektedir: komünler, meclisler, akademiler,

kooperatifler, toplumsal ekonomik birimler ve toplumsal sistemi tamamlayan kurumlar. Bu yapılar konfederal bir şekilde örgütlenmekte ve demokratik toplumsal sistem, bu kurumlara dayanarak gelişmekte ve kökleşmektedir (özyönetimin toplumsal sözleşme, 2023).

Özerk Yönetim iddiasına göre, Kuzey ve Doğu Suriye'de kurulan yönetişim modelleri, yerel örgütlenmeler ve katılım mekanizmaları aracılığıyla toplumsal yaşamı şekillenmektedir. Bu sistemde, belediyeler, halk meclisleri ve yürütme organları, demokratik ilkeler temelinde karar alma süreçlerini gerçekleştirerek toplum yönetimini sağlamaktadır. Topluluklar ise, idari açıdan aşağıdaki biçimde bölümlere ayrılmaktadır:

Komünler, Cambridge Sözlüğü'ne göre, birlikte yaşayan ve çalışan, mülkiyet ve sorumlulukları paylaşan aileler veya bireylerden oluşan topluluklardır (Cambridge Dictionary). Kuzey ve Doğu Suriye'nin demokratik özyönetim sisteminde, komünler en küçük idari birim olarak tanımlanmakta ve sosyal, ekonomik, kültürel yaşamın üretildiği alanlar olarak işlev görmektedir. Madde 75'te, komünün doğrudan demokrasinin temel yapı taşı olduğu vurgulanmakta ve kendine özgü karar alma süreçleri ile örgütlenme biçimi belirtmektedir. Bu bağlamda, komünler, kendi meclisleri gibi hareket ederek, yönetim ve sosyal sorunların çözümünde idari ve örgütsel faaliyetler yürütmektedir. Ayrıca, komünlerin yapısı, madde 76'da içlerinde yaşayan aileler ve bireyler tarafından oluştuğu ve her vatandaşın bir komün üyesi olduğu şeklinde tanımıştır. Komünler, eş başkanlık ve komiteler aracılığıyla temsil edilir ve gerektiğinde güven oylamalarıyla yöneticilerin görev süreleri sona erdirilebilir (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 75-76).

Halk Meclisleri, Madde 77'de, toplumsal temsiliyet gözeten kurumlar olarak tanımlanmakta ve yerel karar alma mekanizmalarını temsil etmektedir. Bu meclisler, köyler, mahalleler, kasabalar, şehirler ve ilçeler gibi çeşitli düzeylerde organize edilerek demokratik konfederalizm ilkesine uygun şekilde kurulur. Madde 78, meclislerdeki temsilci sayısının nüfus yoğunluğuna göre belirlenmesini ve bu sayının yasa ile düzenlenmesini öngörmektedir. Ayrıca, meclis üyelerinin seçiminde, halkın doğrudan oylarıyla seçilen temsilcilerin %60'ı ve sosyal kurumlar ile etnik ve dini bileşenlerin şeffaf bir şekilde kendi aralarında seçtiği temsilcilerin %40'ı yer almaktadır. Bu sistem, uzlaşıcı demokrasiye uygun özel yasalarla düzenlenmiş olup,

seçimler iki yıllık dönemler içindedir ve aynı kişiler iki dönemden fazla görev alamaz. Meclisler, komiteler aracılığıyla çalışmakta ve yürütme organını denetlemektedir. Kadınların temsil oranı %50 olup, kadınlar tüm düzeylerde Meclisler aracılığıyla kendilerini temsil ederler. Belediye eş başkanlıkları, halk meclislerine ve yürütme meclislerine katılım sağlar ve kadınlar, çeşitli meclislerde kendilerini temsil etme haklarına sahiptir (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 77-78).

Halk Meclislerinin Görevleri, Madde 79'da detaylandırılmıştır. Bu görevler arasında, meclisin eş başkanlarını ve divanını seçmek, yürütme meclisinin üyelerini ve eş başkanlarını onaylamak, adalet meclislerinin ve kurumlarının liderliklerini belirlemek bulmaktadır. Ayrıca, iç güvenlik ve toplum koruma güçleri gibi kurumların liderlikleri de meclisler tarafından onaylanmakta ve denetlenmektedir. İç güvenlik güçleri, düzenli raporlar sunmakta, toplum güvenliğini sağlama ve sosyal sözleşmeye uygun hareket etmelerini denetmektedir. Ayrıca, toplumun farklı güçleri ve kurumları arasında koordinasyon ve bütünlük sağlanmakta, meclislerin ortak karar alma süreçleri yürütülmektedir. Bu yapılar, demokratik katılım ve yerel yönetim ilkeleri doğrultusunda, toplumsal yaşamın idari ve adli işlemlerini düzenlemektedir (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 79).

Mahalle Meclisi, 80. maddeye göre mahalle sınırları içerisindeki konut birimlerini kapsayan bir yapılanmadır. Bu meclisin üye sayısı, mahallenin nüfus yoğunluğuna göre belirlenmektedir. Temsilcilerin %60'ı halk tarafından doğrudan oylama ile seçilirken, geri kalan %40'lık kısım ise demokratik ve şeffaf yöntemlerle belirlenen toplumsal örgütler ile bileşen temsilcilerinden oluşmaktadır. Mahalle Meclisi, mahalle düzeyindeki Halk Meclisi'nin görevlerini üstlenir; ancak komünlerin işleyişine müdahale etmez. Bu yapı, komünlerle koordinasyon ve bütünlük içinde çalışmayı esas alır (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 80).

Mahalle Meclisi'nin yürütme kurulu, 81. maddeye göre, meclis tarafından alınan kararların uygulanmasını sağlar. Ayrıca yürütme komiteleri ile mahalleye bağlı komünler arasındaki koordinasyonu kurmakla sorumludur. Bu şekilde, yerel düzeyde alınan kararların etkin biçimde hayata geçirilmesi hedeflemektedir (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 81).

Kasaba düzeyindeki yönetim yapısı, merkez kasaba ile buna bağlı köyler ve konut birimlerinden oluşur. 82. maddeye göre Kasaba Meclisi, Mahalle Meclisi ve

Halk Meclisleri ile benzer yöntemlerle oluşturulmaktadır. Kasabaya bağlı komünlerin eş başkanlıkları ile belediye eş başkanlıkları bu meclisin doğal üyeleridir. Meclis, mahalle düzeyindeki yetkileri kasaba ölçeğinde yerine getirirken komünlerin iç işleyişine müdahalede bulunmaz. Kasaba düzeyindeki yönetim, komünlerle bütünlük ve koordinasyon içinde çalışmayı esas alır (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 82).

Şehir yönetimi, 84. maddeye göre şehir merkezi, kasabalar, köyler ve çevresindeki konut birimlerini kapsayan daha geniş bir idari birimi ifade eder. Şehir Meclisi, seçimle oluşturulan bir yapıdır ve mahalle ile kasabalardaki komünlerin eş başkanları ile belediye eş başkanlarını içerir. Büyük şehirlerde ayrıca Mahalle Meclisleri kurulur ve bu meclislerin eş başkanları Şehir Meclisi'ne katılır. Bu yapı, özel yasalarla düzenlenmiş olup, şehir düzeyinde alınacak kararları belirler. Şehir Meclisi; Divan, Yürütme Meclisi, Adalet Meclisi ve İç Güvenlik Birimleri gibi alt organları onaylama ve denetleme görevlerini yürütür. Şehirdeki plan ve projeleri hazırlamak, kararlar almak ve tüm bu süreçleri komiteler aracılığıyla yürütmek meclisin temel sorumlulukları arasındadır. Şehir Meclisi, kasaba ve komün işleyişine müdahale etmeden kendi yetki alanında hareket eder (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 84).

Şehir Yürütme Meclisi ise Şehir Meclisi tarafından alınan kararların uygulanmasından sorumludur. Komitelerin faaliyetlerini takip eder, şehir ve kasaba yürütme komiteleri ile mahalle düzeyindeki komiteler arasında koordinasyonu sağlar. Bu yapı, Halk Meclisi'ne karşı sorumlu olup, aylık rapor sunma yükümlülüğü taşır. Çalışma usulleri, iç tüzük ile belirlenmekte ve yürütme süreci bu kurallar çerçevesinde yürütmektedir (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 84).

Vilayet, 87. maddeye göre şehirler, kasabalar, köyler ve çiftlikleri kapsayan bir idari birim olarak tanımlanmaktadır. Kuzey ve Doğu Suriye Demokratik Özerk Yönetimi kapsamında vilayetler, siyasi, sosyal, ekonomik, ekolojik, kültürel, güvenlik, eğitim, kadın ve gençlik alanlarında demokratik konfederalizm ile demokratik özerk yönetim ilkelerine uygun şekilde yapılandırılmakta ve bu doğrultuda karar alma ve uygulama yetkisine sahiptir (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 87).

Her vilayet, Kuzey ve Doğu Suriye Demokratik Özerk Yönetimi'nin toplumsal sözleşmesi çerçevesinde belirlenen hak ve yetkiler doğrultusunda faaliyet yürütmektedir. Kamu yatırımlarıyla uyumlu olarak vilayetler, ekonomik alanda kendi kendine yeterlilik ve toplumsal bütünleşme ilkelerine dayalı bir örgütlenme modelini benimsemekte ve temel ihtiyaçların karşılanması amacıyla Özerk Yönetim ile iş birliği içerisinde hareket etmektedir. Vilayetlerin kaynaklardan yararlanması, nüfus yoğunluğu ve yerel ihtiyaçlara göre belirlenmektedir. Yer altı ve yer üstü kaynakların adil dağılımı ilkesine bağlı kalınmakta ve bu dağılım yasalar aracılığıyla düzenlenmektedir. Her vilayet, iç güvenlik yapılanmasını oluşturmak, güçlendirmek ve denetlemekle yükümlüdür. Dış tehditlere karşı meşru savunma hakkı saklı tutulmakta ve Özerk Yönetim ile Demokratik Suriye Cumhuriyeti'nin savunulması sorumluluğu taşınmaktadır. Vilayetlerin, toplumsal sözleşme ile çelişmemek koşuluyla, farklı halklar ve ülkelerle diplomatik, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkiler geliştirme hakkı bulunmaktadır. Etnik ve dini bileşenler ise kendi dil ve kültürleri çerçevesinde sosyal, siyasi ve kültürel örgütlenmelerini gerçekleştirebilmektedir (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 87).

Özyönetimin toplumsal sözleşme kapsamında tanımlanan Vilayet Halklar Meclisi, ilgili vilayetteki halklar ile toplumsal grupların temsil edildiği yasama ve denetim organıdır. Bu meclis, genel politikaların belirlenmesi görevini üstlenmekte olup, üyelerinin %60'ı doğrudan halk oylaması ile, %40'ı ise etnik, dini, kültürel bileşenler ile yürütme meclisi ve halk meclislerinden demokratik yollarla belirlenmektedir. Seçim süreci ve ilk oturum prosedürleri detaylı bir biçimde yasayla düzenlenmiştir. Oturumların yönetimi, en yaşlı ve en genç üyelerden oluşan geçici divan tarafından sağlanmakta; eş başkanlıklar ve kalıcı divan bu süreçte seçmektedir. Meclis oturumları kamuya açıktır ve üyeler görev süreleri boyunca dokunulmazlık hakkına sahiptirler (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 88).

Vilayet Halklar Meclisi'nin görev alanları oldukça geniştir. Genel politikaları belirlemek, sosyal, ekonomik, mali, enerji, güvenlik, eğitim, kültür ve toplumsal alanlardaki projeleri değerlendirip karar altına almak bu görevlerin başında gelir. Yasaları onaylamak, yürütme ve iç güvenlik yönetimini belirlemek ve denetlemek, adalet meclisi önerilerini değerlendirmek, bütçe oluşturmak ve genel af ilanı gibi yetkiler meclise aittir. Yürütme Meclisi eş başkanları, üçte iki çoğunlukla seçilmekte

ve üyelerin güvenoyu ile görevlendirilmektedir. Yürütme Meclisi'nin etnik ve cinsiyet temsili dikkate alınarak oluşturulması, ilgili yasal düzenlemeler çerçevesinde zorunludur (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 88).

Vilayet Yürütme Meclisi, Vilayet Halklar Meclisi kararlarını uygulayan ve adaletin yargı kararlarını hayata geçiren yürütme organıdır. Bu organ, eş başkanlık, yardımcılar ve komite başkanlıklarından oluşur ve tüm faaliyetlerini kolektif bir anlayışla sürdürür. Güvenoyu aldıktan sonra bir çalışma programı hazırlar ve bu program meclis tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girer. Ayrıca yürütme faaliyetleri hakkında düzenli raporlama yapma yükümlülüğü taşır (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 90).

Kuzey ve Doğu Suriye Demokratik Özerk Yönetimi kapsamında en büyük idari yapı olarak tanımlanan bölge, toplumsal sözleşmenin 91. maddesi uyarınca "Kuzey ve Doğu Suriye Bölgesi" olarak adlandırılmakta ve yedi kantondan oluşmaktadır: Cezire, Deyrizor, Rakka, Fırat, Menbic, Afrin ve Şehba, Tabka. Bu bölge, Kuzey ve Doğu Suriye Demokratik Halklar Meclisi tarafından yönetilmekte olup, Özerk Yönetim çatısı altında yaşayan tüm halkları temsil etmektedir. Meclis, Kürt, Arap, Süryani-Asuri, Ermeni, Türkmen, Çerkes ve Çeçen halklarının yanı sıra Müslüman, Hristiyan ve Êzidî gibi inanç gruplarını da kapsamaktadır. Kadınların temsiliyeti %50 oranında sağlanmaktadır. Söz konusu yapı, demokratik konfederalizm ilkelerine dayanmakta ve çevresel-ekonomik dengeleri gözeten bir yönetişim anlayışı benimsemektedir (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 91).

Demokratik Halklar Meclisi, Kuzey ve Doğu Suriye Demokratik Özerk Yönetimi kapsamında yer alan halklar ve grupların genel temsilini üstlenen yasama organıdır. Seçim süreci iki yılda bir gerçekleşir ve her kantondaki temsilci sayısı nüfus yoğunluğuna göre belirlenmektedir. Meclis üyeleri; halk temsilcileri, kanton meclislerinin eş başkanlıkları, yürütme meclisi eş başkanlıkları ve Belediyeler Birliği eş başkanlıklarından oluşur. Divan yapısı ise bir eş başkan ve dört yardımcıdan meydana gelir. Eş başkan, meclis üyelerinin üçte iki çoğunluğuyla, divan üyeleri ise %50+1 oyla seçilir. Meclis, faaliyetlerini komiteler aracılığıyla yürütür ve iç tüzük hükümlerine uygun olarak çalışır (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 91).

Demokratik Halklar Meclisi, yürütme meclisi eş başkanlarını üçte iki çoğunlukla seçer, güvenoyu verir ve yürütme yapısının bir ay içinde oluşturulmasını talep eder. Seçilen üyelerin %80'i halk tarafından seçilmiş kişilerden, %20'si ise uzmanlardan oluşur. Temsil süreçlerinde etnik, dini ve kantonsal çeşitliliğin adil bir şekilde yansıtılması ve kadın-erkek temsiliyetinde eşitlik sağlanması zorunludur. Meclis, bölgesel stratejik hedefleri belirler, kantonlar arası koordinasyonu sağlar, yasaları çıkarır ve yürütme organlarını denetler. Ayrıca savaş ve barış kararlarını, Kadın Meclisi ve kanton meclislerinin katılımıyla değerlendirir ve onaylar (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 91).

Demokratik Halklar Meclisi, yürütme organlarının ve projelerin takibini komiteler aracılığıyla yürütür. Kuzey ve Doğu Suriye Adalet Meclisi'nin önerisi doğrultusunda Sosyal Adalet Meclisi eş başkanlıklarını onaylar. İç Güvenlik Güçleri tarafından önerilen komutanlık yapısını ve Demokratik Suriye Güçleri'nin genel komutanlığını onaylayarak denetim görevini yürütür. Yüksek Seçim Komisyonu üyeleri, meclisin üçte iki oyu ile onaylanır; bu çoğunluk sağlanamazsa oturum ertelenir ve %50+1 oyla karar alınır. Anlaşmalar, meclis tarafından değerlendirilerek onaylanır (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 91).

Demokratik Halklar Meclisi'nin görev süresi olağanüstü durumlarda altı ay uzatılabilir; bu karar üyelerin dörtte biri veya divanın talebiyle ve üçte iki çoğunlukla alınır. Bir kantonun ya da bölgenin Özerk Yönetime katılımı, toplumsal sözleşmenin kabulü ve meclis üyelerinin üçte iki oyuyla onaylanır. Ayrıca meclis, genel bütçeyi kanton meclisleriyle birlikte tartışarak onaylamakla ve gerektiğinde genel af ilan etmekle yetkilidir (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 91).

94. maddeye göre Demokratik Halklar Meclisi Divanı, Kuzey ve Doğu Suriye Bölgesi'nde meclisi temsil eden yürütücü organdır. Divan, meclisin tüm çalışmalarını düzenlemek, koordine etmek, yürütmek ve denetlemekle yükümlüdür. Ayrıca komitelerin faaliyetlerini takip eder, etkinliğini artırmak ve gerekli durumlarda müdahale etmekle sorumludur (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 94).

Toplumsal sözleşmenin 95. maddesine göre, kantonların yürütme meclisi eş başkanları, Kuzey ve Doğu Suriye Demokratik Özerk Yönetimi Yürütme Meclisi üyeleri olarak tanımlanmakta ve bu yapının toplantılarına katılma, görüş belirtme ve

karar alma hakkına sahiptir. Ancak bu eş başkanlar, Özerk Yönetim Yürütme Meclisi'nin eş başkanlığına ya da bağlı organlarına aday gösterilemezler. Meclisin eş başkanlığı, yürütme faaliyetlerini temsil eder ve yerine getirir (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 95).

96. madde kapsamında, Demokratik Özerk Yönetim Yürütme Meclisi aşağıdaki görevleri yürütmekle yükümlüdür: Halklar Meclisi tarafından belirlenen karar ve politikaları uygulamak; Kuzey ve Doğu Suriye Demokratik Özerk Yönetimi adına diplomatik ilişkileri yürütmek; kantonlar arası siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel uyumu sağlamak; yetkilerini sosyal sözleşme çerçevesinde demokratik konfederalizm ilkelerine uygun şekilde kullanmak; faaliyet raporlarını Halklar Meclisi'ne sunmak; kendisini bağlı organları aracılığıyla organize etmek ve her organı, bir eş başkanlık, bir organ meclisi eş başkanlığı ve yeterli sayıda üyeyle yapılandırmak (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 96).

Demokratik Özerk Yönetim'e bağlı yürütme komiteleri ve organlar, devlet kurumsallığına benzer bir yapıda ancak demokratik konfederalizm ilkeleri temelinde faaliyet gösterir. Bu organlar, toplumsal yapıların farklı düzeylerinde (belde, şehir, kanton, bölge) meclisler aracılığıyla kendilerini organize eder. Bu meclisler, ilgili kurum ve birliklerin temsilcilerinden oluşur, eş başkanlarını seçer ve gerekli durumlarda komiteler oluşturur. Meclis eş başkanları, farklı düzeylerdeki (belde, şehir, kanton ve bölge) Halklar Meclisi üyeleri arasından belirlenir. Sosyal sözleşmeye göre 11 alanda uzmanlaşmış meclisler oluşturulmuştur: Eğitim ve Öğretim, Kültür ve Aydınlanma, Şehit Aileleri ve Savaş Mağdurları, Çevre, Sosyal İşler ve Emekçiler, Hukuk, Sağlık, Ekonomi ve Tarım, Dış İlişkiler, Dinler ve İnançlar, Gençlik Meclisi (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 96).

Kuzey ve Doğu Suriye Demokratik Belediyeleri, toplumsal sözleşmede belirtildiği üzere, Demokratik Belediyeler Birliği çerçevesinde örgütlenir. Belediye meclisleri ve eş başkanlar halk tarafından iki yılda bir yapılan seçimlerle belirlenir. Belediyeler, doğrudan demokrasi ilkesi temelinde faaliyet gösterir ve halk meclislerinde ve yürütme meclislerinde temsil edilir. Belediyeler arası koordinasyon, Demokratik Belediyeler Birliği Meclisi tarafından önerilen adaylar üzerinden yürütülür (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 96).

Toplumsal sözleşmenin 110. maddesi doğrultusunda, Kuzey ve Doğu Suriye Kadın Meclisi, toplumsal yapının her düzeyinde (komün, belde, şehir, kanton ve bölge) örgütlenmiştir. Kadın Meclisi, iki yılda bir yapılan seçimlerle oluşturulur. Bu yapı, kadınların Halklar Meclisi'nde temsiline olanak tanır; kadın politikaları ve stratejik planlar geliştirir, aynı zamanda Kuzey ve Doğu Suriye'de kadın konfederalizmini inşa etmeye yönelik çalışmalarda bulunur (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 110).

Kuzey ve Doğu Suriye Demokratik Özerk Yönetimi'nin idari bölünmeler kanunu, Suriye'nin mevcut idari bölünmeler kanununa aykırı olarak, ülkenin illere, şehirlere, kasabalara, köylere ve bölgelere ayrılmasına dayanan sistemden farklıdır. Yönetim kanununa göre, Kuzey ve Doğu Suriye Demokratik Özerk Yönetimi yedi kantondan (vilayet) oluşmaktadır: Cezire, Deyrizor, Rakka, Fırat, Münbiç, Afrin ve Şehba, Tabka. Bir vilayet; şehirler, kasabalar, köyler, çiftlikler ve yerleşim birimlerinden oluşur. Şehirler, şehir merkezi ile ona bağlı kasabalar, köyler, çiftlikler ve yerleşim birimlerinden meydana gelir. Kasabalar, kasaba merkezi ile ona bağlı köyler, çiftlikler ve yerleşim birimlerinden oluşur (2024 yılına ait (6) numaralı kanunun).

Aşağıdaki tablolar, nüfus sayısına göre idari birimlerin bölünmesini göstermektedir:

Tablo 1. nüfus sayısı

İdari yapı:	Nüfus
Çiftlik	100'den fazla kişi bulunmuyor.
Köy	100 ila 5.000 kişi yaşıyor.
Kasaba	5.001 ila 35.000 arasındadır.
Şehir	350.001 ila 200.000 kişi yaşıyor.
Büyük şehrin	200.000'den fazla nüfusu var.

Kaynak: Araştırmacı, tabloyu 2024 tarihli (6) sayılı Kanun'daki bilgilere göre düzenlemektedir

Her yerel yönetim bölümü, farklı şehir ve kasabalardan oluşmaktadır. Cezira bölgesinde iki büyük şehir, 13 şehir ve 40 kasaba bulunmaktadır. Deyrizor'da beş şehir ve 18 kasaba, Rakka'da ise büyük bir şehir, üç şehir, dokuz kasaba ve üç çiftlik mevcuttur. Fırat bölgesinde büyük bir şehir olan Kobani ile, beş şehir ve dokuz kasaba yer almaktadır. Münbiç ise büyük bir şehir olup, iki şehir ve dört kasabadan oluşmaktadır. Afrin ve Şahba bölgeleri ise büyük bir şehir olup, Afrin'de yedi şehir ve dokuz ilçe bulunmaktadır. Tabka bölgesinde ise üç şehir ve beş kasaba yer almaktadır (2024 yılına ait (6) numaralı kanunun).

Kanunun dördüncü maddesi, idari birimlerin oluşturulması veya değiştirilmesinin ilgili idari birimlerdeki halk meclislerinin önerisi ve bölgedeki Halklar Meclisi'nin kararıyla gerçekleştirileceğini belirtmektedir. Önerinin bölgedeki Halklar Meclisi tarafından yapılması da mümkündür. Bu durumda, ilgili idari birimlerdeki halk meclislerinin onayı alınmalı ve ardından karar bölgedeki Halklar Meclisi tarafından çıkarılmalıdır (2024 yılına ait 6 numaralı kanunun dördüncü maddesi).

3.3. Mali Sistem ve Mali Denetim

Mali Sistem ve Mali Denetim başlığı altında, Özerk Yönetim'in toplumsal sözleşmesinin altıncı bölümünde mali sistem incelenmekte olup, 112. madde bu sistemin iki ana dalını tanımlamaktadır. Bunlar, genel bütçe ve mali denetimdir. Genel bütçe, belirli bir zaman dilimi için hazırlanan ve bu süre boyunca mali planların ve

öngörülerin yer aldığı, yönetimin tahmini kamu gelirleri ve kamu giderlerini içeren bir bütçedir. Bu bütçe, vilayet meclisleri, kasaba ve şehir meclisleri ile vilayet yürütme meclisi tarafından birlikte hazırlanmakta ve vilayet halklar meclisinin onayına sunmaktadır. Aynı zamanda, Kuzey ve Doğu Suriye Demokratik Halklar Meclisi, bölge meclisleri, bölgesel yürütme meclisi, adalet meclisi ve kadın meclisiyle birlikte genel bütçeyi hazırlamakta ve Demokratik Halklar Meclisi tarafından onaylamaktadır. Bütçenin hazırlanmasında, her vilayetin nüfus yoğunluğu, yüzölçümü, ihtiyaçlar, özel durumlar ve dışarıdan sağlanan hibeler dikkate almaktadır. Ayrıca, Kuzey ve Doğu Suriye Adalet Meclisi'nin genel bütçesi, şehirler ve vilayetlerdeki adalet meclisleri ortaklığında belirmekte, bütçeye dahil edilmekte ve Demokratik Halklar Meclisi tarafından onaylamaktadır (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 112).

Merkezî Nakit ve Ödemeler Ofisi, Kuzey ve Doğu Suriye Demokratik Halklar Meclisi ile vilayet meclislerinin katılımıyla oluşturulan bağımsız bir mesleki kurumdur. Bu kurum, Demokratik Halklar Meclisi'ne karşı sorumludur ve herhangi bir siyasi kuruma bağlı değildir. Amacı, güvenli ve etkili bir ödeme sistemi benimseyerek finansal likiditeyi, ödeme gücünü ve istikrarlı bir bankacılık sisteminin performansını garanti altına almaktır. Ayrıca, toplumsal ekonomiyi koruyan ve teşvik eden bir mali sistem geliştirmeyi hedefler. Ofisin eş başkanlığı, Kuzey ve Doğu Suriye Yürütme Meclisi tarafından önerilir ve Demokratik Halklar Meclisi'nin tam üye sayısının üçte ikisinin oyuyla onaylanır (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 112).

Yeterli çoğunluk sağlanamazsa, %50 + 1 oy oranıyla onaylanır ve bu durum yasa ile düzenlenir. Yedinci bölümde, 113. madde mali denetim görevini ele alır ve bu görev, Mali Denetim ve Muhasebe Genel Kurumu aracılığıyla yürütülmektedir. Bu kurum, Demokratik Halklar Meclisi tarafından kurulur; üyelerin yarısı Sosyal Adalet Meclisi tarafından, diğer yarısı ise Demokratik Halklar Meclisi ve ilçe meclislerinin katılımıyla önerilir ve Demokratik Halklar Meclisi'nin üçte iki çoğunluğuyla onaylanır. Yeterli çoğunluk sağlanamazsa, %50 + 1 oy oranıyla onaylanır. Bu kurum, Kuzey ve Doğu Suriye Demokratik Halklar Meclisi'ne karşı sorumludur ve raporlarını bu meclise sunar (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 112).

Meclislerin ve kurumların bütçe harcamalarının, sosyal yaşam ve toplumsal ekonomi ilkelerine uygun, yasal, doğru ve şeffaf bir şekilde kullanılıp kullanılmadığını denetlemek; vergi sistemi ve kamu maliyesinin işleyişini takip etmek; ithalat ve ihracat işlemlerinin kalitesini ve doğruluğunu izlemek ve toplumsal sözleşme ile yürürlükteki yasalara aykırı harcamaları denetlemek (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 112).

3.4. Özerk Yönetimde Yargı Yetkisi

Toplumsal sözleşmede "Adalet Sistemi" başlığı altında tanımlanan sistem, 114. madde uyarınca toplumun ahlaki ve siyasi ilkelerine dayanmaktadır. Bu sistem, demokratik, çevreci ve kadın özgürlüğünü esas alan bir yaklaşımı benimseyerek toplumun yeniden inşasını hedeflemektedir. Toplumsal yaşamı çıkış noktası kabul eden sistem, bireyin haklarını toplumsal sözleşme ilkeleri doğrultusunda toplumsal bağlamda korumayı amaçlamakta; evrensel adalet ve insan hakları ilkelerini temel almaktadır. Adalet, ilgili kurumlar vasıtasıyla halkın katılımını esas alan demokratik yerel birimler aracılığıyla tesis edilir (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 114).

Toplumsal sözleşmenin 115. maddesinde adalet sistemine ilişkin temel ilkeler ortaya konmuştur. Bu bağlamda, sosyal adalet sistemi, toplumun ahlaki ilkeleri, sosyal adalet, barış ve uzlaşı temelinde idari birimler içerisinde organize edilir. Toplumsal yaşama, bireylere ve çevreye zarar veren fiiller suç olarak değerlendirilir ve bu durumda mağdur taraflara haklarını savunma fırsatı tanınırken, toplum da sürece katılım sağlayarak değerlendirme, eleştiri ve karar oluşturma hakkına sahip olur. Ceza uygulamaları ise suçlunun topluma yeniden kazandırılması ve bilinçlendirilmesi hedefiyle düzenlemiştir. Ayrıca halklar ve toplumsal gruplar, toplumsal sözleşmeye aykırı olmamak kaydıyla kendi meselelerini uzlaşma komiteleri yoluyla çözme hakkına sahiptir. Kamu yararı ve kamu güvenliğini ilgilendiren hususlar ise toplumu temsil eden adalet kurumları aracılığıyla karara bağlanır. Adalet sisteminde cinsiyet eşitliği temel bir ilke olarak kabul edilirken, kadınlara özgü meselelerin karara bağlanması için özel bir Kadın Adalet Meclisi öngörülmüştür (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 115).

Adalet sistemi, 116. maddeye göre on farklı komite, meclis, mahkeme ve kurumdan oluşan bir yapı şeklinde organize edilmiştir. Uzlaşma Komiteleri, adalet ve toplumsal barış sisteminin temelini oluşturur; ihtilafları çözmeyi, çatışmaları sonlandırmayı ve toplumsal barışı tesis etmeyi amaçlar. Bu komiteler her düzeyde, doğrudan seçimle ya da uzlaşı yoluyla oluşturulur ve gönüllülük esasına dayalı olarak toplum nezdinde kabul görmüş bireylerden oluşur. Adalet Divanları ise adli otorite olarak faaliyet gösterir ve adaletsizlikleri gidermek amacıyla savcılık, adalet kurulu, temyiz ve icra kurulları şeklinde organize edilir. Üyeleri, bölge adalet meclislerinin önerisiyle seçilir ve bölge halk meclisleri tarafından onaylanır. Gerekli durumlarda şehir düzeyinde de adalet divanları kurulabilir. Bölge Adalet Meclisi, bölgedeki tüm adalet kurumlarının koordinasyon ve denetiminden sorumludur. Bu yapıda ortak başkanlık ve üyeler bölge adalet kurumları tarafından seçilmekte, başkanlık ise bölge halklar meclisinin onayıyla kesinleşmektedir. Temsilde adalet ve demokratik meşruiyet sağlanması esas almaktadır (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 116).

Kuzey ve Doğu Suriye Sosyal Adalet Meclisi, adalet sisteminin genel işleyişini denetlemekle yükümlüdür ve faaliyetlerini Demokratik Halklar Meclisi'ne rapor sunarak yürütür. Aynı zamanda yasa önerileri geliştirir ve bölge adalet meclisleri arasındaki koordinasyonu sağlar. Kadın Sosyal Adalet Meclisi ise kadınlara özgü adalet yapılarını (kadın evleri, kadın uzlaşma komiteleri, kadın adalet divanları) organize eder ve denetler. Bu yapı, kadınların adalet sürecindeki temsiliyetini güçlendirmeyi ve sosyal adaleti pekiştirmeyi hedefler. Kadın Evi, kadına ve aileye yönelik sorunları uzlaşı temelinde çözmeyi amaçlayan sosyal bir kurumdur; insanlık dışı uygulamalara karşı mücadele eder ve ilgili kadın kurumlarıyla iş birliği içerisinde faaliyet gösterir (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 116).

Şehir ve Bölge Kadın Sosyal Adalet Meclisleri, şehir ve bölgedeki kadın adalet yapılarını organize etmek, kadınlarla ilgili davaları izlemek ve kadın haklarını güvence altına almakla görevlidir. Bu meclisler, demokratik seçimle belirlenen kadın adalet temsilcilerinden oluşur ve bölge kadın meclisinde temsiliyet sağlar. Kuzey ve Doğu Suriye Kadın Sosyal Adalet Meclisi ise kadın sosyal adalet yapıları ile genel adalet kurumları arasındaki koordinasyonu yürütmekle sorumludur. Kadın örgütleriyle iş

birliği içinde çalışır ve genel adalet meclisleri ile kadın koordinasyon meclislerinde kendini temsil eder (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 116).

Toplumsal sözleşmenin 119. maddesi doğrultusunda kurulan Toplumsal Sözleşme Koruma Mahkemesi, Kuzey ve Doğu Suriye Sosyal Adalet Meclisi ile Halklar Meclisi tarafından önerilen hâkim, hukukçu ve hukuk uzmanlarından oluşur. Üye seçiminde etnik ve dini bileşenlerin, bölgesel temsiliyetin ve kadınların katılımı esas alınır. Mahkemenin kararları bağlayıcıdır. Mahkemenin yapısı, işleyişi ve üye sayısı, Demokratik Halklar Meclisi üyelerinin üçte iki çoğunluğunun onayıyla çıkarılacak özel bir yasayla düzenlenir. Üye onayları da aynı oranda çoğunlukla gerçekleştirilir (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 119).

Toplumsal Sözleşme Koruma Mahkemesi, toplumsal sözleşmenin yorumlanması, yasaların ve kararların sözleşmeyle uyumunun denetlenmesi, meclisler arası ihtilafların çözümü ve bireysel ya da kurumsal itirazların değerlendirilmesi gibi görevleri üstlenir. Ayrıca seçim ve referandum sonuçlarının toplumsal sözleşme ilkeleri doğrultusunda onaylanması bu mahkemenin yetkileri arasında yer alır. Gerekli durumlarda bireyler, topluluklar, partiler veya kurumlar, sözleşmeye aykırılık iddiasıyla mahkemeye başvurabilir. Mahkeme, başvurunun ciddiyetini değerlendirerek süreci durdurabilir ve kararı oluşturabilir (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 119).

Dokuzuncu bölümde tanımlanan ve 118. maddeye dayanan Üst Seçim Komiserliği, Demokratik Halklar Meclisi tarafından kurulan ve ona karşı sorumlu olan bağımsız bir kurumdur. Bu komiserlik, seçim süreçlerinin demokratik, şeffaf ve adil biçimde yürütülmesini sağlamak amacıyla faaliyet göstermektedir. Kurum, halk referandumları, bölge Demokratik Halklar Meclisi üyelerinin seçimleri, ilçe halk meclisleri seçimleri ve genel olarak tüm yasal seçimlerin planlanması, organize edilmesi ve icrasından sorumludur. Bu görevlerin nasıl yürütüleceği özel bir yasayla düzenlenir. Komiserlik, yeterli sayıda uzman üyeden oluşur; bu üyelerin üçte biri Kuzey ve Doğu Suriye Sosyal Adalet Meclisi'nin önerisiyle, kalan üçte ikisi ise Demokratik Halklar Meclisi ile İlçe Meclisleri'nin ortak önerileriyle belirlenir. Üyelerin atanması, bölge Demokratik Halklar Meclisi üyelerinin üçte ikisinin onayıyla gerçekleştirilir; yeterli çoğunluğun sağlanamaması durumunda ise karar, %50+1 oy çokluğu ile alınır. Aday listesi onaylanmadığında, aynı kurumlar tarafından yeni

isimler önerilir ve süreç yeniden başlatılır (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 118).

Üst Seçim Komiserliği, seçim süreçlerine ilişkin itirazları ve şikayetleri değerlendirme ve nihai karara bağlama yetkisine sahiptir. Komiserliğin bu konuda aldığı kararlar temyize kapalıdır; dolayısıyla hukuki kesinlik arz eder. Ayrıca kurum, özerk yönetim bünyesindeki siyasi partilerin kongrelerine ve resmi sivil kurumlara gözlemci gönderebilme yetkisine de sahiptir. Bu gözlem faaliyetleri, seçimlerin bağımsız denetimi ve demokratik meşruiyetin temini açısından önem arz eder (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 118).

Yönetim sistemi, demokratik konfederalizm ilkesine dayalı bir ters piramit modeli üzerine kuruludur. Bu yapı içerisinde yürütme meclisleri icra yetkisini, halklar meclisi yasama yetkisini ve adalet sistemine bağlı kurumlar ise yargı yetkisini temsil etmektedir. Bu üç güç odağının net biçimde ayrılması, yönetimde denge ve denetim mekanizmalarının işletilmesini mümkün kılmaktadır. Sistemin temelinde, yerelden merkeze doğru katılımcı, çoğulcu ve demokratik bir yapı yer almaktadır; böylece toplumun tüm bileşenlerinin karar alma süreçlerine dahil edilmesi amaçlanmaktadır (Demokratik Özyönetimin Toplumsal Sözleşme, Madde 118).

3.5. Öz Savunma Sistemi

Sivil yönetim unsurlarının analizinin ardından, şimdi toplumsal sözleşme çerçevesinde tanımlanmış olan ve "Öz Savunma Sistemi" başlığı altında yer alan askeri yapıların değerlendirilmesine geçilmektedir. Toplumsal Sözleşme'nin beşinci bölümünde yer alan 111. maddeye göre, öz savunma yaşamın güvence altına alınması ve sürekliliğinin sağlanması açısından temel bir ilkedir. Bireylerin varlığını koruma hakkı ve görevi doğrultusunda, Kuzey ve Doğu Suriye'de demokratik ilkeler çerçevesinde örgütlenmiş bir toplum yapısı ile meşru öz savunma bilinci temelinde bir Öz Savunma Sistemi'nin inşası gereklilik arz etmektedir. Bu bağlamda, Toplum Savunma Güçleri (HPC), vatandaşların can ve mal güvenliğini her türlü saldırı ve işgale karşı korumakla yükümlü yerel güvenlik yapılarıdır. Tüm yurttaşların katılımını esas alarak mahalle, köy ve şehir düzeyinde örgütlenir; Demokratik Halklar Meclisi ile Suriye Demokratik Güçleri'ne karşı sorumlu olan merkezi bir komutanlık altında yapılanmıştır. Yerel düzeydeki HPC birimleri ise ilgili halk meclislerine karşı

sorumluluk taşımaktadır (Rashid, 2017). Suriye Demokratik Güçleri (SDG) (QSD), bölgenin demokratik özerk yönetiminin meşru askeri gücünü oluşturmakta olup, gönüllülük ve zorunlu hizmet esaslarına dayanır. Demokratik Halklar Meclisi ile Savunma Kurulu'nun denetiminde çalışmakta, konfederal bir yapı içinde örgütlenmekte ve dış tehditlere karşı bölgenin savunulmasını üstelemektedir (Rashid, 2017). Kadın Savunma Birlikleri (YPJ), kadınların öz savunma hakkı ve yükümlülüğü temelinde, QSD bünyesinde özel bir yapı olarak örgütlenmiştir (Halil, 2016). Ulusal İstihbarat Teşkilatı, ulusal güvenliğe yönelik tehditlerin önlenmesi ve istihbari bilginin toplanmasıyla sorumlu olup, Kuzey ve Doğu Suriye Yürütme Konseyi eş başkanlığına bağlı olarak çalışmaktadır (Rashid, 2017). İç Güvenlik Güçleri (Asayiş), demokratik özerk yönetim bölgelerinde kamu güvenliğini ve istikrarı sağlamak amacıyla faaliyet göstermekte; gönüllü katılımla oluşturulan bu güç, halk meclisleri tarafından denetlenmekte ve İçişleri Kurulu'na bağlı olarak idari görevini sürdürmektedir. Kadınların özel yapılanmalarla bu güvenlik birimlerinde aktif rol üstlenmeleri söz konusudur (Rashid, 2017). Öte yandan, QSD'nin askeri yapısının temel bileşeni olan Halk Savunma Birlikleri (YPG), Demokratik Birlik Partisi'nin (PYD) askeri kanadı olarak öne çıkmakta ve QSD içinde belirleyici bir kontrol mekanizması oluşturmaktadır. Ancak bu yapının iç dinamikleri zamanla bazı askeri çatışmalara neden olmuş; bu durum, güvenlik sisteminin etkinliği ve halka sunulan hizmetlerin niteliği üzerinde doğrudan etkiler yaratmıştır (Rashid, 2017).

Askeri Konsey, Suriye Demokratik Güçleri'ni oluşturan fraksiyonlar ve askeri oluşumların temsilcilerinden oluşur ve bu güçlerin en yüksek askeri otoritesidir. Konsey, savaş ve barışla ilgili stratejik kararlar alır, Suriye Demokratik Güçleri'nin genel komutanını ve genel komutanlığı seçer, mevcut koşullar ve sahadaki durumlara uygun olarak güçlerin genel hedefleriyle uyumlu aşama hedeflerini belirler (Rashid, 2017). Genel komutan, doğrudan Askeri Konsey tarafından seçilir, Askeri Konsey ve Genel Komutanlık toplantılarını yönetir, Genel Komutanlık faaliyetlerini doğrudan denetler ve yönetir. Ayrıca, Askeri Konsey toplantıları arasındaki dönemde Genel Komutanlık kararlarını onaylar ve Suriye Demokratik Güçleri'nin resmi sözcüsünü atar (Rashid, 2017).

Genel Komutanlık, ihtiyaca göre 9 ila 13 üyeden oluşur ve üyeler Askeri Konsey üyeleri arasından seçimle belirlenir. Kadın unsurunun liderlikte yer alması garanti

altına alınır. Görevi, Askeri Konsey toplantılarında alınan kararları uygulamak, güçlerin sevk ve idaresini gerçekleştirmek, askeri operasyonları planlamak, yönetmek ve sahada uygulamaktır. Genel Komutanlık emir ve talimatları tüm fraksiyonlar için bağlayıcıdır ve tartışmaya açık değildir. Hiçbir fraksiyonun, Genel Komutanlıkla istişare etmeden tek başına bir kampanya veya savaş ilan etmesine izin verilmez. Bu komite, Askeri Konsey tarafından atanan 5 ila 7 üyeden oluşur ve görevi, bu güçlere katılan fraksiyonlar arasında ortaya çıkabilecek sorunları çözmek ve başarısız olan fraksiyonları sorumlu tutmaktır. Ayrıca, herhangi bir nedenle bu güçlerin savaşçıları arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları ve sorunları çözmekle görevlidir (Rashid, 2017).

Suriye Demokratik Güçleri (SDG) bünyesinde kurumsallaşmış çeşitli idari ve işlevsel ofisler, askeri yapının verimliliğini ve işlevselliğini artırmak amacıyla görev yapmaktadır. Bu ofislerden biri olan İlişkiler Ofisi, ulusal ve uluslararası düzeyde demokratik ve halk güçleriyle; askeri fraksiyonlar, aşiret yapıları ve ulusal şahsiyetler dahil olmak üzere çok çeşitli aktörlerle ilişkiler kurmak ve geliştirmekle sorumludur. Bu yapının temel amacı, mevcut tüm kaynakları savaşa entegre etmektir. Bu bağlamda, hiçbir fraksiyonun İlişkiler Ofisi'nin bilgisi ve Genel Komutanlık onayı olmaksızın diplomatik ya da askeri ilişki kurmasına izin vermemektedir (Rashid, 2017).

Hazırlık ve Eğitim Ofisi ise teorik ve pratik düzeyde hem siyasi hem de askeri eğitim programlarını geliştirerek askeri personelin temel yapısını oluşturmayı hedeflemektedir. Bu çerçevede akademiler, okullar ve enstitüler kurulmakta; eğitim materyalleri, kitaplar ve eğitmen ekipleri hazırlanmaktadır. Bu ofisin temel amacı, SDG'nin ilke ve hedeflerine bağlı, iç tüzüğe uygun ve disiplinli savaşçılar yetiştirmektir (Rashid, 2017). Medya Ofisi, medya alanında yürütülen faaliyetleri koordine eder; SDG çatısı altındaki fraksiyonlara ait medya birimleriyle iş birliği içinde çalışarak medya savaşını organize eder. Bu yapı altında hiçbir fraksiyonun bağımsız bir şekilde bildiri yayımlamasına müsaade edilmemektedir (Rashid, 2017). Özlük ve Arşiv Ofisi, tüm SDG bileşenlerinin ve lider kadrolarının kimlik, görev ve sınıflandırmaya ilişkin bilgilerini sistematik biçimde kayda geçirmektedir (Rashid, 2017). Maliye, Silahlandırma ve Lojistik Ofisi ise mevcut ihtiyaçlarla eldeki kaynaklar arasında denge kurarak uygun bütçeler oluşturmakta ve mali işlemleri düzenmektedir. Bu yapının işleyişi, savaşın lojistik altyapısını sürdürülebilir kılmak açısından stratejik

öneme sahiptir. Askeri Bilgi Ofisi ise operasyonel düzeyde karar alma süreçlerine katkı sağlamak amacıyla çeşitli yöntemlerle istihbarat toplayan uzman personelden oluşmaktadır (Rashid, 2017). Kadın Savaşçı İşleri Ofisi, kadın savaşçıların SDG saflarındaki örgütlenmesini koordine etmekte, onların savunma sürecine aktif ve eşit katılımını teşvik ederek bu katılımı yapısal düzeyde geliştirmeye yönelik çalışmalar yürütmektedir (Rashid, 2017).

Suriye Demokratik Güçleri'nin (SDG) askeri yapılanması, etnik ve mezhepsel çeşitliliği yansıtan bir bileşimden oluşmakta, ancak bu yapı içerisinde önemli bir dengesizlik göze çarpmaktadır. Kurucu unsurlar arasında en belirgin güç, yaklaşık 45 bin Kürt savaşçıdan oluştuğu tahmin edilen Halk Savunma Birlikleri (YPG) ve Kadın Savunma Birlikleri'dir (YPJ). Bu birlikler Kürt nüfusun yoğunlukta olduğu bölgelerde faaliyet göstermekte ve örgütsel yapıları itibarıyla Demokratik Birlik Partisi'nin (PYD) askeri kanadını oluşmaktadır. Diğer kurucu güçler arasında, Süryani-Asuri Hristiyanlardan oluşan Sutoro Güçleri ve Süryani Askeri Meclisi (MFS) yer almakta; MFS'nin yaklaşık bin kişilik bir güce sahip olduğu belirtilmektedir. Arap unsurları temsil eden yapılar ise Sanadid Ordusu (yaklaşık 4 bin savaşçı), Rakka Devrimcileri Cephesi (yaklaşık bin kişi), Cezire Tugayları Topluluğu (yaklaşık 800 kişi) ve Resulayn'daki Kurtuluş Tugayı'dır (yaklaşık 200 kişi), bu yapıların dışında, 3 Mayıs 2015'te Kürt, Arap ve Türkmen grupların birleşimiyle oluşturulan Devrimciler Ordusu, 29 grubu bünyesinde barındırmakta olup, yaklaşık 4 bin kişilik gücünün büyük kısmını Kürt savaşçılar oluşturmaktadır (Rashid, 2017).

Kuruluşun ardından SDG'ye katılan ilave 22 grup ve sayıları net olarak bilinmeyen silahlı oluşumlar bulunmakla birlikte, bu gruplar kurucu unsurlar kadar etkili ve belirleyici bir pozisyona sahip değildir. SDG'ye destek sağlayan bir diğer önemli grup, "Seçkin Güçler" olarak adlandırılan ve Suriye rejim ordusundan ayrılan askerlerden oluşan bir milis yapıdır. Bu grup, Şeddadi bölgesinde konuşlanmış olup, 2016 yılı sonunda Ahmed el-Cerba liderliğindeki Suriye Gelecek Akımı ile özerk yönetim arasında yapılan bir anlaşma çerçevesinde faaliyet göstermektedir. ABD Savunma Bakanlığı'nın açıklamaları doğrultusunda uluslararası koalisyona dâhil edilen bu gücün mevcudu 300 ila 500 savaşçı arasında tahmin edilmekte ve üyelerinin çoğunluğunu Şuaytat Arap aşiretine mensup kişiler oluşturmaktadır (Rashid, 2017).

Bu verilerden askeri yapılanmada büyük bir kusur olduğu açıkça anlaşılıyor. YPG'nin tek başına sayısal üstünlüğünün, diğer tüm grupların toplamından yaklaşık üç kat daha fazla olması, eleştirmenlere göre Özerk Yönetim'in askeri örgütlenmesi içindeki güç dengelerini ciddi şekilde etkiliyor. Türkiye'nin terör örgütü olarak tanımladığı PKK ile ideolojik ve yapısal bağlantısı olduğu öne sürülen Halk Koruma Birlikleri'nin (YPG), askeri yapılanmanın omurgasını oluşturduğu düşünülmektedir (Rashid, 2017).

Halk Savunma Birlikleri (YPG) ve Kadın Savunma Birlikleri (YPJ), Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Kuzey ve Kuzeydoğu Suriye'de faaliyet gösteren silahlı yapılardır. Yerel halk arasında "Apocular" veya doğrudan "PKK" olarak adlandırılan bu yapılar, Demokratik Birlik Partisi'nin (PYD) askeri kanadı olarak kabul edilmekte ve Kürdistan İşçi Partisi'ne (PKK) bağlı oldukları iddia edilmektedir. Al Jazeera Net'in aktardığına göre, Jamestown Vakfı'ndan analist Vladimir van Wilgenburg, YPG'nin 2004 yılında Suriye rejimine karşı patlak veren Kürt protestolarının ardından kurulduğunu belirtmektedir. Ancak örgüt, resmi olarak Temmuz 2012'de ilan edilmiş ve sembolleri Suriye devriminin başlamasından sonra kamuoyuna açıklanmıştır. Kuruluş sürecinde PKK'nin önemli rol oynadığı ve Kuzey Suriye'ye yaklaşık bin savaşçı göndererek bu birlikleri eğittiği ifade edilmektedir. YPG'nin, ilk etapta Kamışlı, Ayn el-Arab (Kobani) ve Afrin'de yaklaşık 45 bin savaşçılık bir yapıya ulaştığı tahmin edilmektedir (Al Jazeera, 2015).

İdeolojik olarak YPG, sol görüşlü bir çizgide konumlanmakta ve PKK ile onun lideri Abdullah Öcalan'ın fikirlerine yakın durmaktadır. Türkiye, bu örgütü PKK'nin doğrudan bir uzantısı olarak değerlenmektedir. YPG'nin askeri yapılanması, profesyonel güçler, direniş birimleri ve yerel güçler olmak üzere üç ana kategoriye ayrılmakta; bu yapı, genel bir komutanlığa ve Cezire, Ayn el-Arab (Kobani) ile Afrin bölgelerinde alt komuta merkezlerine sahiptir (Al Jazeera, 2015).

3.6. SDG'nin, YPG'nin Rolü ve IŞİD'e Karşı Mücadelede Kazandığı Askerî Deneyim

2012 yılının ortasında Suriye güçlerinin Kürt bölgelerinden çekilmesi, Demokratik Birlik Partisi (PYD) ve YPG savaşçılarının Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad rejimiyle iş birliği yaptığı suçlamalarına yol açtı. Bu durum, Kürt savaşçılar ile

Suriye muhalefeti arasındaki ilişkileri gerdi; özellikle, bu silahlı grupların rejim karşıtlarının Kürt bölgelerinden rejime karşı savaşmasına izin vermemesi sonrası gerginlikler arttı. Uzmanlar, Suriye rejimiyle olan ilişkinin bir ittifak seviyesine ulaşmadığını, daha çok stratejik bir anlayış veya çıkarların kesişmesi olarak değerlendirdi. Bu durum, hükümet güçlerinin yeni bir cephe açmasını engelledi ve Kürtlerin özerklik elde etme meselesine odaklanmasına olanak sağladı (Al Jazeera, 2015).

Uluslararası Kriz Grubu'nun raporuna göre, YPG 25 ila 30 bin savaşçıya aylık yaklaşık 150 dolar maaş ödüyor ve bu savaşçılar, Suriye'nin Kürt bölgelerine dağılmış dokuz askeri akademiden birinde üç aylık eğitim almaktadır. Uzmanlar, grubun finansman kaynaklarının Kürt bölgelerinde topladığı vergilere ve Avrupa, Türkiye ile dünyanın diğer bölgelerindeki Kürt diasporasının desteklediği PKK'dan gelen yardımlara dayandığını belirtmektedir. YPG'nin silah kaynakları hakkında ise Demokratik Birlik Partisi, bazı silahların karaborsadan, bazılarının ise Irak Kürdistan Bölgesi'nin düzenli güçleri olan Peşmerge'den temin edildiğini ifade etmektedir. Ayrıca, YPG'nin Ağustos 2015'te Ayn el-Arab (Kobani) Savaşı'nda IŞİD'den ve Afrin'de Menagh Askeri Havaalanı'ndan kaçan rejim güçlerinden ele geçirdiği tanklar gibi ağır silahlara sahip olduğu bildirmektedir (Al Jazeera, 2015).

Demokratik Birlik Partisi lideri Salih Müslim, YPG'nin yaklaşık 50 bin kişilik bir güce sahip olduğunu ve bu güce İngiliz, Amerikalı, Avustralyalı ve Türk solcu gönüllülerin destek verdiğini belirmektedir. Ayrıca, YPG üyelerinin gönüllü olduğunu ve maaş almadığını, ancak Asayiş olarak bilinen polis ve güvenlik birimlerinin maaş aldığını ifade etmektedir (Al Jazeera, 2015).

IŞİD'in Musul da dahil olmak üzere büyük Irak şehirlerini ele geçirmesi ve Haziran 2014'te "İslam Halifeliği"ni ilan etmesinin ardından, Demokratik Birlik Partisi'nin Kürt bölgelerinde kurduğu yerel yasama organları, erkekler için zorunlu, kadınlar için gönüllü askerlik hizmeti getiren bir yasa çıkardı. Bu düzenleme, tahminlere göre YPG'nin savaşçı sayısını 65 bine yükseltti (Al Jazeera, 2015).

YPG savaşçıları, IŞİD'e karşı mücadelede önemli bir rol oynadı ve Ayn el-Arab (Kobani) şehrinde halkın geniş katılımıyla yürütülen savunmada kritik başarılar elde etti. Bu süreçte, diğer silahlı gruplardan ve Suriye rejim güçlerinden ele geçirilen ağır silahlar ve tanklar kullanıldı. Ağustos 2015'te Ayn el-Arab'ın IŞİD'in geçici

kontrolünden kurtarılması sırasında, ABD liderliğindeki uluslararası koalisyon tarafından havadan paraşütle lojistik destek sağlandı. Ayrıca, Türkiye topraklarından geçen Iraklı Kürt Peşmerge birlikleri, orta ölçekli silahlarla YPG'ye destek verdi. Çeşitli kaynaklara göre, Rus uzmanlar ve askerler Kamışlı Havaalanı'nda YPG ile koordinasyon içinde çalışmaktadır. Kamışlı, Suriye'nin en büyük Kürt şehri olarak bilinmektedir (Al Jazeera, 2015).

Suriye Demokratik Güçleri (SDG), 2014'ten bu yana IŞİD ile çatışmalarda yaklaşık 11 bin savaşçısını kaybettiğini ve 24 bininin yaralandığını iddia etmiştir. Bu rakamlar, ABD Merkez Komutanlığı'ndan eski bir general tarafından da doğrulanmıştır. SDG, uluslararası koalisyonun desteğiyle Suriye'de daha önce IŞİD kontrolünde olan 20 bin mil kareden fazla bir alanı ele geçirmiştir. Mart 2019 itibarıyla, YPG ve SDG'nin koalisyon desteğiyle gerçekleştirdiği saldırı ve savunma operasyonları, onları Suriye'nin kuzeydoğusundaki en güçlü gayri resmi aktörler haline getirmiştir. Ağustos 2014'teki zayıf konumlarından beş yıl içinde önemli bir güç haline dönüşmeleri, büyük ölçüde koalisyon ortaklarının askeri ateş gücünden yararlanabilmelerine bağlamaktadır (Holland, 2021, s. 129).

2014-2019 yılları arasında YPG ve SDG'nin elde ettiği bölgesel kazanımlar, Demokratik Birlik Partisi'nin siyasi projesini geliştirmesine, koalisyon desteğini teşvik etmesine ve Suriye iç savaşında sınırlı bir jeopolitik nüfuz kazanmasına olanak sağlamıştır. İnsan coğrafyası ve etnik yapı da ortak kampanyanın seyrini önemli ölçüde etkilemiştir. Demokratik Birlik Partisi ve YPG, başlangıçta Afrin, Kobani ve Cezire bölgelerindeki farklı Kürt nüfuslar üzerinde kontrolü sağlamlaştırmaya odaklamıştır. Ancak, SDG ve Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi'nin Araplar ve diğer Kürt olmayan etnik grupları askeri ve yönetim yapılarında kısmen entegre etmesi, koalisyon desteği ve yerel halktan destek kazanma çabalarının en önemli girişimleri arasında yer almaktadır (Holland, 2021, s. 142). Suriye Demokratik Güçleri'nin Arap unsurları silahlı kuvvetlerin omurgasını oluşturmasa da büyük ölçüde kuzey ve doğu Suriye'deki Arap aşiretleriyle olan bağları nedeniyle kazanımların güvence altına alınmasında değerli ortaklar olmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SURİYE'NİN KUZEY VE DOĞUSUNDAKİ ÖZERK YÖNETİMİN SİYASİ YAPISI

Bu bölümde Özerk Yönetimin siyasal yapısı incelenmiş ve analiz edilmektedir, siyasal ve etnik unsurlara (Kürt, Arap, Türkmen) yönelik siyasal durum ve siyasal uygulamalar ile hizmet, eğitim, sağlık ve ekonomik alanlardaki uygulamalar ele almaktadır. Suriye'nin kuzey ve doğusunda Özerk Yönetimin kontrolündeki bölgelerdeki gelişmeler. Her teorik ve pratik çalışmada olduğu gibi, "demokrasi" sloganını taşıyan bu yönetimin mahiyetinin daha iyi anlaşılması amacıyla, toplumsal sözleşmenin öngördüğü literatür ile yerel düzeydeki özyönetim pratikleri arasında bir karşılaştırma yapmaktadır. Edebi yönü, bu yönetimin bağlılığının kapsamını değerlendirmemizi sağlayan pratik yönün incelenmesini ve izlenmesini gerektirir. Dayandığı teorilerle ve onu yönetim sistemleri arasında sınıflandırma ve demokratik, diktatörlük olup olmadığı olasılığıyla veya totaliter sistem.

4.1. Kuzey ve Doğu Suriye'de Demokratik Özerk Yönetim'i Oluşturan Partiler

Demokratik özerk yönetim projesi, 21 Kasım 2014 tarihinde kamuoyuna açıklanmış olup, yaklaşık 50 parti ve siyasi grubu bir araya getirmektedir. Bu yönetim modeli, "Demokratik Toplum Hareketi" ile "Demokratik Birlik Partisi" (PYD) öncülüğündeki Kürt partileri, Arap aşiretleri, Arap siyasi partileri ve Süryani-Asuri ulusal partileri arasında kurulan bir ittifaka dayanmaktadır.

2018 yılında "Demokratik Suriye Meclisi", Kuzey ve Doğu Suriye için özerk yönetimi ilan etmiş ve bu kapsamda yeni idari bölgeler ile alternatif bir yönetim sistemi uygulamaya koymuştur. "Demokratik Toplum Hareketi"ne bağlı tüm partiler bu yapıya katılmış; ayrıca "Kürt Ulusal İttifakı" üyesi bazı partiler ile önceki ittifakların dışında kalan bazı yapılar da sürece dâhil olmuştur (Aso Merkezi, 2020, s. 8-9).

18 Mayıs 2020 tarihinde, Kürt ulusal birliğini sağlamak ve Kürtler arası müzakerelere kurumsal bir zemin oluşturmak amacıyla "Kürt Ulusal Birlik Partileri" adı altında yeni bir siyasi yapı oluşturmuştur. Söz konusu yapı, "Özerk Yönetim"

projesini destekleyen tüm aktörleri bir araya getirmekte ve PYD tarafından koordine edilmektedir (Aso Merkezi, 2020, s. 8-9).

Özerk yönetimde yer alan Kürt partileri (Ulusal Birlik Partileri), 25 siyasi oluşumdan meydana gelmektedir. Bu partiler arasında "Demokratik Birlik Partisi" (PYD) merkezi bir konumda bulmaktadır. Bu gruplar arasında Kürdistan Demokratik Barış Partisi, Kürdistan Liberal Partisi, Kürdistan Komünist Partisi, Suriye Kürt Demokrat Partisi, Suriye Kürt Sol Partisi, Suriye Kürt Demokratik Sol Partisi, Kürdistan Ulusal Birlik Partisi, Kürdistan Yenilik Hareketi, Kürdistan Demokratik Değişim Partisi, Kürdistan İşçi Birliği, Kürdistan Yeşil Partisi, Suriye Kürt Demokratik Uzlaşma Partisi, Suriye'deki Kürt Ulusal Partisi, Reform Hareketi – Suriye, Kürdistan Kardeşlik Partisi, Suriye'deki Roj Demokratik Kürt Partisi, Özgür Ulusal Birlik Partisi – Rojava ve Gelecek Akımı yer almaktadır (Aso Merkezi, 2020, s. 8-9).

Bu partiler arasında en dikkat çekici olanı, 2003 yılında kurulmuş bulunan Demokratik Birlik Partisi'dir (PYD). PYD, uluslararası literatürde PKK'nın Suriye kolu olarak tanımaktadır. Parti bu ilişkiyi reddetmektedir; ancak iç tüzüğünde, "Kürdistan Toplum Sistemi"nin bir parçası olduğunu ifade etmektedir. PKK da aynı sistemin bir unsuru olarak değerlenmektedir. PYD, Suriye devrimi öncesinde çeşitli baskı ve tutuklamalarla karşı karşıya kalmış; devrim sonrasında ise sahadaki etkisini artırmıştır. Günümüzde PYD, Suriye'deki en etkili Kürt siyasi aktörlerden biri konumunda bulunmaktadır (Abdul Rahim, 2016, s. 12).

Demokratik Birlik Partisi, diğer Kürt partileriyle birlikte, Kürtlerin yaşadıkları bölgeleri yerel ve il meclisleri aracılığıyla geniş yetkilerle yönetmesini savunmaktadır. Ayrıca Kürt kimliğinin anayasal olarak tanınmasını ve Baas rejimi döneminde yürütülen ırkçı uygulamaların kaldırılmasını talep etmektedir. Ancak bu talepler, Suriye devrimi sonrasında yön değiştirmiş ve parti, 17 Mart 2016 tarihinde özerk yönetim yapısındaki ortaklarıyla birlikte federalizm projesini ilan etmiştir (Cosur Araştırma Merkezi, 2024).

PYD, "Önder Apo'nun fiziksel özgürlüğü için birlikte" başlıklı sloganından, PKK'nın benimsediği "Demokratik Ulus Felsefesi" doğrultusunda çalışma taahhüdünü yenileyen son bildirisine kadar uzanan çizgide, PKK ile olan ideolojik ve örgütsel bağını sürdürmektedir. Parti, Kürt meselesinin çözümünü, "Kürdistan Ulusal

Kongresi"nin toplanmasına zemin hazırlayacak bir stratejik fırsat olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşım, PYD'nin özerklik projesinin, Suriye ulusal sorununun değil; Kürt meselesinin ve PKK'nın ulusal projesinin bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır (Cosur Araştırma Merkezi, 2024). 21 Eylül 2024 tarihinde PYD, onuncu genel kongresini gerçekleştirmiştir. Bu kongrede eş başkan olarak Garip Heso seçilmiştir. Heso, PKK ile doğrudan ve güçlü bağlara sahip eski bir Êzidi lider olarak öne çıkmaktadır. Aynı zamanda, PKK'ya bağlı örgütlerin rolünün artırılması ve Demokratik Birlik Partisi'nin yönetim yapısındaki etkilerinin güçlendirilmesi, devrimci gençlik ve Star Kongresi gibi yapılar üzerinden gerçekleştirmektedir (Cosur Araştırma Merkezi, 2024).

Süryani Birliği Partisi, 2005 yılında "Süryani-Aşuri halkını yükseltmek ve yeni bir Suriye anayasası içinde meşru haklarını güvence altına almak" amacıyla kurulmuş olan ulusal bir siyasi parti niteliği taşımaktadır. Parti, 2013 yılından bu yana İsho Kuriye ve Sanharib Barsum'un eş liderliğinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Suriye devriminin patlak vermesinin ardından, parti Ekim 2011'de Demokratik Değişim Güçleri Ulusal Koordinasyonu'na katılmış; ancak Nisan 2012'de bu yapıdan ayrılmıştır (Suriye Hafızası, t, y). 8 Eylül 2012 tarihinde Süryani Ulusal Konseyi'nin kuruluş sürecine aktif katkı sunmuş ve bu çatı yapı, devrimci harekette Süryanilerin rolünü pekiştiren önemli bir platform işlevi görmüştür. Ardından Kasım 2012'de Suriye Ulusal Konseyi'ne katılım sağlamış; ancak Ulusal Koalisyona katılmamıştır (Suriye Hafızası, t.y).

Ağustos 2012'de parti, silahlı bir yapılanma kurduğunu ilan etmiş ve Homs ile Halep'teki çatışmalara fiilen müdahil olmuştur (Suriye Hafızası, t, y). Mart 2013'te, Süryani bölgelerini korumak amacıyla "Sotoro" adlı güvenlik güçlerinin oluşturulmasına katkı sağlamıştır. 8 Ocak 2013'te partiye bağlı askeri bir yapı olan Süryani Askeri Konseyi kurulmuş ve bu yapı, Ekim 2015'te oluşturulan özerk yönetimin askeri kanadı olan Demokratik Suriye Güçleri'ne katılmıştır. Parti, Ocak 2014'te kurulan özerk yönetime kurumsal düzeyde destek vermiş ve lider kadroları bu yapıda önemli idari görevler üstlenmiştir. İsho Kuriye, Suriye Demokratik Konseyi'nde eş başkanlık görevini yürütmektedir. Avram İbrahim, Cezire ili vali yardımcılığı görevine getirilmiştir. Nazira Kuriye, il yönetim kurulu eş başkanlığı görevini sürdürmektedir. Elizabet Kuriye, Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi

yürütme kurulu başkan yardımcılığı görevini üstlenmiştir. Ayrıca, Mirza Hanna, Demokratik Birlik Partisi'ne bağlı Arta-FM radyosunun müdürlüğünü yapmaktadır (Suriye Hafızası, t.y).

4.2. Özerk Yönetim Bölgelerinde Etkin Siyasi Yapılar

Kürt Ulusal Konseyi, 26 Ekim 2011 tarihinde kurulmuş olup, Suriye devrimi öncesinde faaliyet göstermekte olan çeşitli Kürt partilerini bünyesinde barındırmaktadır. Konsey, Türkiye'nin desteklediği Suriye Ulusal Koalisyonu, Suriye Müzakere Heyeti ve Anayasa Komitesi'nde temsil edilmekte; ayrıca "Özgürlük ve Barış Cephesi" adı altında Gelecek Akımı ve Süryani Demokratik Örgütü ile siyasi bir ittifak kurmaktadır. Bununla birlikte, Konsey bileşenleri zaman içerisinde bölünmelere ve isim değişikliklerine maruz kalmıştır. Bu bileşenler arasında Kürt Demokrat Partisi, Kürdistan Demokrat Partisi – Suriye, Yekiti Kürdistan Partisi, Demokratik Güçler, Reform Hareketi, Kürdistan İlerici Partisi, Kürt Birliği, Kürt Halk Partisi, Demokratik Kürt Solu, Suriye Kürdistan Gelecek Akımı, Kürdistan Solu, Eşitlik Partisi ve Kürt Gelecek Akımı yer almaktadır (Suriye Hafızası, t, y).

Kürt Ulusal Konseyi, uluslararası meşruiyetini müzakere heyeti ve anayasa komitesindeki temsiliyeti aracılığıyla sürdürmektedir. Buna karşılık, "özerk yönetim" meşruiyetini sahada fiili kontrol yoluyla tesis etmeye çalışmaktadır. İki taraf arasında sürdürülen diyalog çabaları başarısızlıkla sonuçlanmakta ve bu durum, özerk yönetim bölgelerindeki siyasi hayatın tek yönlü ve kapalı bir karakter kazanmasına yol açmaktadır. Muhalefet girişimlerine alan tanınmamakta; örneğin, Haseki ilindeki birçok şehirde Konsey'e bağlı parti ofisleri bulunmasına rağmen, bu ofisler Suriye Demokratik Güçleri (SDF) tarafından sürekli olarak baskı altında tutulmaktadır. Kürt Ulusal Konseyi, "özerk yönetimin yasalarını ve otoritesini tanımadığını açık bir şekilde ilan etmekte ve bu yönde çeşitli açıklamalarda bulunmaktadır. Konsey, Irak Kürdistanı'nda Amerikan arabuluculuğu ile yürütülen diyalog sürecine katılmış olsa da söz konusu süreç sonuçsuz kalmıştır (Al-Ahmad, 2024, s. 10).

Kürt Ulusal İttifakı, 2016 yılında Kürt Ulusal Konseyi'nden ayrılan bazı partilerin bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Beş temel partiye dayanan bu ittifak; Suriye Kürt Demokratik Birliği Partisi, Suriye Kürt Demokrat Partisi (Barzani), Kürt Demokratik Sol Partisi, Kürt İttifakı Partisi ve Suriye Reform Hareketi'nden

oluşmaktadır. İttifak, hem "özyönetim" hem de Kürt Ulusal Konseyi'ne kıyasla farklı ve bağımsız bir tutum geliştirmektedir. Türkiye'nin Resulayn ve Afrin'de gerçekleştirdiği askeri operasyonlara açık şekilde karşı çıkmakta ve özyönetim uygulamalarını özellikle hizmet alanında eleştirmektedir. Ancak, söz konusu eleştiriler düşmanlık düzeyine ulaşmamakta, yapıcı bir duruş sergilemektedir (Abdul Rahim, 2016, s. 11).

İttifak, âdem-i merkeziyet, çok partili ve demokratik bir Suriye'nin inşasını savunmakta; Kürt kimliğinin anayasal güvence altına alınmasını, Kürtçenin resmi dil olarak tanınmasını, kadın haklarının tam anlamıyla güvence altına alınmasını ve toplumsal kalkınma süreçlerine eşit katılım sağlanmasını hedeflemektedir. Aynı zamanda, Kürt ulusal kurtuluş hareketi çerçevesinde demokratik kardeşlik ilişkilerinin kurulması ve entelektüellerin, bağımsız bireylerin, sosyal figürlerin ve ulusal şahsiyetlerin siyasi süreçlerde aktif rol oynaması gerektiğini vurgulamaktadır (Suriye Hafızası, t, y).

Süryani Demokratik Örgütü, 15 Temmuz 1957 tarihinde Kamışlı'da kurulmuş olan Hristiyan-Süryani kimlikli bir siyasi örgüttür. Günümüzde örgütün başkanlığını Davut Davut yürütmektedir. Örgüt, Süryani halkının ulusal varlığını korumayı ve meşru haklarını elde etmeyi amaçlamakta; bu doğrultuda, barışçıl yöntemlerle sivil, çoğulcu ve demokratik bir devlet sisteminin kurulmasını savunmaktadır.

2000'li yıllarda "Şam Baharı" sürecine aktif biçimde katılmış ve 2005 yılında "Şam Deklarasyonu için Ulusal Demokratik Değişim" ittifakına dâhil olmuş; ancak sonrasında bu yapıdan çekilmiştir. Suriye devriminin başlamasıyla birlikte, örgüt Esad rejimine karşı tutum sergilemiş ve devrim hareketine destek vermiştir. Bu tutumu nedeniyle rejim tarafından 28 üyesi tutuklanmış, 2013 yılında ise örgütün siyasi büro başkanı Gabriel Muşeh Kuriye, "terörizm" suçlamasıyla gözaltına alınmış ve daha sonra serbest bırakılmıştır. Süryani Demokratik Örgütü, dış askeri müdahalelere karşı olduğunu beyan etmekte ve iç barışa yönelik çözüm arayışlarında diyalog zeminini öncelikli olarak görmektedir (Suriye Hafızası, t, y).

Özerk Yönetim Bölgelerinde Etkin Diğer Siyasi Yapılar, Suriye Kürt İlerici Demokrat Partisi, Suriye'deki en eski Kürt partilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Parti, Suriye'deki ilk Kürt partisi olan Demokrat Parti içerisindeki bölünme sonucunda ortaya çıkmış ve tarihsel olarak iki farklı Kanada ayrılmıştır.

Birinci kanat, “Suriye Kürt Demokrat Partisi- Sol Kanat” adıyla 1965 yılı ağustos ayında Osman Sabri liderliğinde ilk kongresini gerçekleştirmiştir. İkinci kanat ise, “Suriye Kürt Demokrat Partisi- Sağ Kanat” olarak adlandırılmış ve Abdülhamid Derviş’in liderliğinde 1965 yılında Şam’da yapılan kongrede Derviş başkanlığa seçilmiştir. Parti, 1977 yılında isim değişikliğine giderek “ilerici” ifadesini eklemiş ve böylece Suriye Kürt İlerici Demokrat Partisi adını almıştır. Abdülhamid Derviş, 24 Ekim 2019 tarihindeki vefatına kadar partinin genel başkanlığı görevini sürdürmüştür (Suriye Hafızası, t, y).

Parti içerisinden zamanla çeşitli ayrışmalar yaşanmıştır. 1992 yılında Aziz Davud ve Tahir Safuk liderliğinde “Kürt Demokrat Eşitlik Partisi” kurulmuş; ardından 1998 yılında Tahir Safuk, bu partiden ayrılarak Suriye Kürt Ulusal Demokrat Partisi’ni oluşturmuştur. Benzer şekilde, Faisal Yusuf’un ilerici partiden ayrılması sonucunda “Suriye Reform Hareketi”, Amjad Osman’ın ayrılığıyla ise “Kürt Reform Hareketi” meydana gelmiştir. Suriye devrimi sırasında, parti 26 Ekim 2011 tarihinde Kürt Ulusal Konseyi’nin kuruluş sürecine katılmış; ancak 20 Kasım 2015 tarihinde bu yapıdan çekildiğini ilan etmiştir (Suriye Hafızası, t, y).

Gelecek Suriye Partisi, 2018 yılında kurulmuş bir siyasi yapı olarak öne çıkmaktadır. Parti, Kürt Demokratik Birlik Partisi (PYD) öncülüğünde, Rakka’nın kontrol altına alınmasının ardından oluşturulmuş ve PYD kontrolündeki Cizre bölgesinde faaliyet göstermektedir (Suriye Hafızası, tarih yok). Özerk yönetim projesi kapsamında şekillenen siyasal sistemin bir bileşeni olarak görülmekte ve Suriye'nin demokratik, çok partili ve âdem-i merkeziyet bir devlet olarak yeniden yapılandırılmasını savunmaktadır (Gelecek Suriye Partisi, t, y).

Son yıllarda, özellikle Şammar aşireti ile bağlantılı Sanadid Güçleri ve Şam yönetimi tarafından desteklenen bazı Arap partileri de ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, örneğin Muhafazakâr Parti gibi yeni siyasi oluşumlar gözlemektedir. Aynı zamanda Suriye rejimi ya da Rusya ile bağlantılı olduğu düşünülen bazı siyasi partiler ve gruplar da sahada faaliyet göstermektedir. Bu gruplar, çeşitli bildiriler aracılığıyla siyasi pozisyonlarını duyurmaya devam etmektedir. Ancak bu yapılar, özerk yönetim kadar kapsamlı bir etkiye ulaşamamaktadır; zira, Suriye Demokratik Güçleri (SDG) ile IŞİD arasındaki çatışmalar sonrasında oluşan uluslararası meşruiyet ve bölgesel bağlantılar, özerk yönetimin sahadaki etkinliğini pekiştirmektedir (Ahmed, 2024, s. 12).

4.3. Kuzey ve Doğu Suriye'de Demokratik Özerk Yönetimin Siyasi Pratiği

Kuzey ve Doğu Suriye'deki özerk yönetim bölgelerinde uygulanan siyasi pratikler, karmaşık ve çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Demokratik Birlik Partisi (PYD), bu bölgelerdeki siyasi alanı önemli ölçüde kontrol etmekte ve siyasi faaliyetlerin büyük bir kısmını elinde bulundurduğu için eleştirilmektedir (Ahmed, 2024, s. 9).

PYD, teorik olarak Kürtler ve diğer etnik grupların haklarını güçlendirmeyi amaçlasa da iktidarı tekelleştirdiği, diğer siyasi aktörleri dışladığı ve bu aktörlere yönelik hak ihlallerinde bulunduğu yönünde ciddi eleştiriler almaktadır. Bu durum, bölgede demokratik katılımın ve siyasi kapsayıcılığın ne derecede gerçekleştiği konusunda soru işaretleri doğurmaktadır. Bu bağlamda, özerk yönetimin başında bulunan PYD'nin muhalif partilere ve siyasilere yönelik izlediği politikalar, yönetimin dayandığı sosyal sözleşme anlayışıyla karşılaştırmalı bir şekilde değerlenmiştir (Ahmed, 2024, s. 9).

Demokratik Suriye Güçleri (DSG/QSD) tarafından kontrol edilen bölgelerdeki siyasi partiler, ikili bir seçenekle karşı karşıya kalmaktadır. İlk seçenek, özerk yönetime katılmak ve PYD'nin liderliğini kabul etmekle ilgili olup, bu durumda sınırlı düzeyde maddi destek sağlanabilmekte ve bazı marjinal pozisyonlar elde edilebilmektedir. Bu durum, Suriye'deki Arap Sosyalist Albas Partisi'nin "Ulusal İlerici Cephe" modelinin bir tür yeniden üretimi olarak değerlenmektedir (Ahmed, 2024, s. 9). Diğer seçenek ise, yönetime karşı muhalif kalmak olup, bu durumda partiler çeşitli kısıtlamalar, baskılar ve örgütlü hak ihlalleriyle karşılaşmaktadır. Karar alma süreçlerinde, PKK ve PYD kadrolarının merkezi bir rol üstlendiği gözlemlenmektedir; diğer partilerin yerel düzeyde bazı hizmet pozisyonlarına erişimi bulunsa da gerçek anlamda politika yapımına katılımları sınırlı kalmaktadır. Ayrıca, bazı siyasi aktörlere yönelik "sadakat ödülleri" şeklinde tanımlanabilecek mali destek mekanizmalarının da işlediği belirtilmektedir (Ahmed, 2024, s. 9).

Buna ek olarak, özerk yönetim yapılarında Arap bileşeninin temsil düzeyi de tartışma konusudur. Rakka Konseyi'nde Arap bileşenini temsilen görev yapan Muhammed Ramazan ve beraberindeki on iki üyenin, özerk yönetime ve konsey içindeki dışlayıcı uygulamalara yönelik eleştirilerinin ardından görevden alınmaları, bu durumu somut bir örnek olarak sunmaktadır (Şam Ağı, 2024). Söz konusu

uygulamalar, Arap bileşeninin karar alma süreçlerinden sistematik olarak dışlandığını ve Kürt siyasi elitlerinin, özellikle askeri ve ekonomik alanlarda, yapısal bir hakimiyet kurduğunu göstermektedir. DSG'nin Fırat'ın doğusunda kontrolü sağlamasının ardından kurulan idari ve askeri yapılar, Demokratik Birlik Partisi'nin bölgedeki tüm stratejik sektörlerde –askeri, güvenlik, idari, ekonomik ve ticari alanlar dahil olmak üzere– belirleyici bir rol üstlenmesini mümkün kılmıştır (Al-Hamad, 2023, s. 5).

Kuzey ve Doğu Suriye'deki özerk yönetim yapılarında hükümetleşme süreçlerinin belirli bir merkezileşme eğilimi gösterdiği, bu merkezileşmenin ise yolsuzluk, kötü yönetim ve dış aktör etkileriyle pekiştiği gözlemlenmektedir. Bazı kaynaklar, Suriyeli olmayan ve seçimle belirlenmemiş kişilerin, özellikle PKK kadrolarının, özerk yönetimdeki önemli pozisyonlarda fiili kontrol sağladığını ifade etmektedir. Bu kadrolar, çoğunlukla teknik danışman olarak atanmış olsa da gerçekte finansman dağılımını denetlemekte, merkeze istihbarat aktarmakta ve karar alma süreçlerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Ayrıca, bu yapılar etrafında kaçakçılık, yolsuzluk ve kayırmacılık gibi faaliyetlerin geliştiği bildirilmektedir (Yeni Suriye Hareketi'nin özyönetim konusundaki tutumu, 2022).

Özerk yönetim, çok sesliliği ve siyasal çoğulculuğu teşvik eden bir sistem olarak tasvir edilse de uygulamada bu alanın oldukça sınırlı kaldığı ve muhalefet güçlerinin, özellikle Kürt Ulusal Konseyi'nin, etkin siyasal katılımının güvence altına alınmadığı gözlemlenmektedir. PYD'nin siyasi yaşamın görünürlüğünü sembolik düzeyde kontrol etmesi, geçmişte Arap Sosyalist Baas Partisi'nin devlet-toplum ilişkilerini şekillendirme biçimiyle benzerlikler taşımaktadır (Ahmed, 2024, s. 12).

Muhalif siyasal grupların siyasi ve medya faaliyetlerinin sistematik olarak sınırlanmasına ilişkin bulgular bulunmaktadır. PYD, kendi siyasetini aşan protesto ve toplantıları bastırmakta, aynı zamanda yapısal çerçevesine dahil olmayan örgütlerin faaliyetlerini de hedef almaktadır. Bu durum, siyasal alanın merkezî bir ideolojik yaklaşımla denetlendiğini göstermektedir. Demokratik Birlik Partisi, özerk yönetim mekanizmaları aracılığıyla siyasi eylem alanı üzerinde doğrudan bir kontrol kurmakta ve bunu, sosyal sözleşme metinleri ve bu metinlerin uygulanma yöntemleriyle, muhalif seslere yönelik çeşitli baskı biçimleri aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Bu yaklaşım, Baas Partisi'nin Suriye'deki siyasi yapıyı kontrol etme stratejileriyle yapısal benzerlikler taşımaktadır (Ahmed, 2024, s. 12).

Suriye Demokratik Meclisi (SDM) ve onun askeri kanadı olan Suriye Demokratik Güçleri (SDG), tüm etnik ve toplumsal bileşenlerin yönetim organlarında yer almasını güvence altına alan kolektif temsile dayalı bir model benimsediklerini ifade etmektedirler (Suriye Demokratik Güçleri İç Yönetmeliği, 5. madde, s. 4, tarih yok). Bununla birlikte, pratikte PYD liderliğinin karar alma süreçlerinde baskın bir rol üstlendiği ve bu kararların çoğu zaman diğer siyasi aktörlerin bilgisi veya onayı dışında alındığı rapor edilmiştir. Örneğin, Suriye Demokratik Meclisi ile Koordinasyon Kurulu arasında duyurulan bir mutabakat belgesinin, yalnızca PYD tarafından kararlaştırıldığı ve diğer taraflarla öncesinde istişare edilmediği belirtilmiştir (Karkız ve Hasan, 2023). Bu tür tek taraflı uygulamalar, karar alma sürecinin dar bir çevre içinde yürütüldüğünü ve PYD liderliğinin doğrudan denetimi altında şekillendiğini göstermektedir. Söz konusu durum, SDM bünyesindeki bazı siyasi gruplar arasında hoşnutsuzluğa yol açmakta ve siyasi temsilde adalet ilkesinin ihlal edildiği yönünde eleştirilerde bulunulmaktadır. PYD'nin bu yapısal hâkimiyetini, meclisin genel siyasetini belirleme ve temel kararları alma sorumluluğunun kendi bünyesinde yoğunlaşmasıyla gerekçelendirdiği, buna karşılık destekleyici rol oynayan bazı bireylerin de bu merkeziyetçi yapıyı pekiştirdiği ifade edilmektedir (Ahmed, 2024, s. 14).

Demokratik Birlik Partisi'nin karar alma mekanizmasını anlamak, bu süreçlerde Kürt İşçi Partisi'nin (PKK) doğrudan etkisini araştırmayı gerektirmektedir. Parti içinde iki ana akımın varlığı gözlemlenmektedir: Birincisi, Suriye, İran ve Rusya ile ilişkilerin güçlendirilmesine öncelik veren geleneksel sol sosyalist akımdır; bu akım, siyasi kazanımlar elde etmenin en gerçekçi yolu olarak bu ilişkileri değerlendirmektedir. Bu görüş, Mahmud Raş, Fozan Yusuf, Aldar Halil ve Bedran Ciya Kurd gibi isimler tarafından temsil edilmektedir. Diğer yandan, ikinci akım, Batı ile ilişkilerin güçlendirilmesini savunmakta ve ABD ile Avrupa Birliği'nin bölgedeki etkili siyasi rolünü anahtar müttefikler olarak görmektedir. Bu yaklaşım, İlhami Ahmed ve Mazlum Abdi tarafından temsil edilmektedir (Ahmed, 2024, s. 14).

PKK'nın yönetim kurumları içindeki etkisi, bu kurumların yapısı ve liderlerinin açıklamalarıyla gözlemlenebilmektedir. Çoğu kurumda, Kandil'de eğitim almış veya mevcut parti kadrolarıyla bağlantılı personel görev yapmaktadır; bu durum, her ayrıntıya müdahale etme yetkisini onlara sağlamaktadır. Ayrıca, tüm ofisler ve

kurumlar, PKK'nın güvenlik liderleri tarafından baskı ve kontrol altında tutulmaktadır, bu da bu kurumlarda "gölge hükümet" olarak adlandırılabilecek bir yapı oluşturmaktadır (Ahmed, 2024, s. 14). Mazlum Abdi, yüzlerce PKK savaşçısı ve kadrosunun eğitim ve danışmanlık amacıyla yönetim yapısı içinde olduğunu belirtti (Al Jazeera Net, 2024). Demokratik Birlik Partisi (PYD), tüm askeri ve sivil yapılarında PKK ile bağlantılıdır; bu örgütsel ve politik yapılar ve çerçeveler resmi ifadeler olarak görünse de gerçek güç partinin Kandil'deki liderliğinde kalmaktadır (Ahmed, 2024, s. 14).

4.4. Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi Kontrolündeki Bölgelerde Siyasi Partiler Yasası

26 Nisan 2014 tarihinde, PYD'ye bağlı yasama organları, partilerin faaliyetlerini düzenlemek amacıyla bir yasa kabul etmiştir. Bu yasa, Kürt siyasi partileri ve bireyleri tarafından büyük bir karşıtlıkla karşılanmıştır. Söz konusu yasa, Suriye'deki herhangi bir Kürt siyasi partisinin, özerk yönetim (Kantonlar) sınırları içinde faaliyet gösterebilmesi için resmi lisans almasını zorunlu hale getirmektedir (Al-Jazeera, 2014). Yasa, özerk yönetim dışındaki herhangi bir partinin şubesi veya örgütü olarak faaliyet göstermemesini öngören 22 madde içermektedir. Ayrıca, partilerin askeri güç oluşturmasını engelleyen ve her türlü aşırılık ile şiddeti reddetmeleri gerektiğini vurgulayan hükümler de bulunmaktadır. Yasanın bazı maddelerine göre, bölge halkının bu şartlara uyması koşuluyla herhangi bir partiye katılmalarına izin verilmektedir (Al-Jazeera, 2014).

Yasama organları, yasanın yayımlanmasından itibaren 45 gün içinde kurulan partilerden resmi kuruluş başvurusunda bulunmalarını talep etmiş; bu süre zarfında başvuru yapılmaması durumunda hukuki yaptırımlar uygulanacağını duyurmuştur (Fırat Haber Ajansı, 2024). Bu adımların Kürt Ulusal Konseyi'ni Demokratik Birlik Partisi'ni (PYD) tanımaya zorlamak ve Kürt siyasi hareketi üzerindeki baskıyı artırmak için atıldığı şeklinde tanımlanması dikkat çekicidir. Yasaya yönelik temel eleştiri, yalnızca Kürt partilerini hedef almasıdır. Yasanın 2. maddesi, Suriye vatandaşları arasındaki her Kürt bireyinin bu yasa kapsamında bir siyasi parti kurma hakkına sahip olduğunu ve Kürt halkının çıkarlarını savunması gerektiğini öngörmektedir. Yasa ayrıca mevcut partilerin özerk bölgelerin yasalarına uyma ve Suriye toplumunun diğer

bileşenleriyle diyalog ve anlayışı teşvik etme yükümlülüğünü vurgulamaktadır (Furat Haber Ajansı, 2024).

Mart 2024'te, Demokratik Özerklik Yönetimi Siyasi Partiler Komitesi, 2024 yılına ait 1/2024 sayılı kararını yayımlayarak, lisanssız faaliyet gösteren siyasi parti ve güçlerin ilgili ofislere başvurarak lisans talebinde bulunmaları için süre tanımıştır. Bu karar, 20 Mayıs 2018 tarihli ve 6/2018 sayılı siyasi partilerin lisanslanması yasasına dayanmaktadır. Ayrıca, 5 Mart 2024 tarihinde yapılan Siyasi Partiler Komitesi toplantısında, 1 Nisan 2024 itibarıyla verilen sürenin sona ereceği ve komitenin tüm yasal işlemleri başlatacağı uyarısında bulunulmuştur (Fırat Haber Ajansı, 2024).

4.5. Muhalefet Partilerine ve Siyasetçilere Yönelik Uygulamaları

"Gerçek ve Adalet İçin Suriyeliler" adlı kuruluşun Ağustos 2024'te yayımladığı raporda, Kuzeydoğu Suriye Özerk Yönetimi'nin, bireylerin ve grupların özgürlüklerini kullanabilmesi için gerekli ortamı sağlama noktasında yetersiz kaldığı vurgulanmıştır. Raporda, bu özgürlüklerin uluslararası anlaşmalarla güvence altına alınan parti faaliyetlerini de kapsadığı ifade edilmiştir. Ayrıca, yönetimin bireyleri tutuklama ve diğer müdahalelere karşı koruma konusunda yetersiz kaldığı belirtilmiştir (Gerçek ve Adalet İçin Suriyeliler, 2024).

Mart 2024 ile Ağustos 2024 arasında Kuzeydoğu Suriye'de dokuz siyasi partiye ait ofislere yönelik çeşitli saldırılar gerçekleşmiş ve bu süreçte on iki yerel parti üyesi ve aktivist tutuklanmıştır. Bu olayların, özerk yönetimin ilan ettiği sosyal sözleşmeye aykırı olduğu ve yönetimin yerel partilerin siyasi haklarını güvence altına alma konusundaki tutarlılığına ilişkin soruları gündeme getirdiği ifade edilmiştir. Benzer şekilde, bu tür olayların artması, bölgedeki güvenlik ve siyasi durumun olumsuz yönde seyrettiğine işaret etmektedir. Saldırılara uğrayan parti ofislerinin, Haseke ilinin çeşitli şehir ve kasabalarında tahrip edildiği, bu ofislerin arasında Kürdistan Ulusal Konseyi'ne bağlı üç yerel meclis ofisinin de yer aldığı rapor edilmiştir; söz konusu ofisler Amuda, Kamışlı ve Mabada'da bulunmaktadır (Gerçek ve Adalet İçin Suriyeliler, 2024, s. 3). Özerk Yönetim, 17 Temmuz 2024 tarihinde yayımladığı genel affın kapsamında, Kürdistan Yekiti Partisi'ne bağlı üç tutukluyu serbest bırakmış, ancak bu durum, söz konusu kişilerin terörle mücadele yasası kapsamında tutuklandıklarını göstermektedir. Söz konusu af, 17 Temmuz 2024 tarihinden önce

işlenen suçları kapsamaktadır ve 2021 tarihli 7 numaralı Terörle Mücadele Kanunu ile 2023 tarihli 2 numaralı Ceza Kanunu çerçevesinde özerk yönetim güvenliğine yönelik suçları içermektedir (Suriye İnsan Hakları Gözlemevi, 2024).

Suriye İnsan Hakları Ağı'nın 30 Haziran 2021 tarihli raporunda, Suriye Demokratik Güçleri (DSG) tarafından Âmin El Ali'nin zorla kaybedilmesi ve ardından işkence sonucu ölümünün kınandığı belirtilmiştir. Raporda, zorla kaybetme ve işkencenin DSG tarafından sistematik bir şekilde uygulandığı ve yaklaşık 3.417 zorla kaybedilen kişinin bulunduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, DSG'ye bağlı gözaltı merkezlerinde işkence nedeniyle en az 67 kişinin hayatını kaybettiği, bunlar arasında bir çocuk ve iki kadının bulunduğu belirtilmiştir (Suriye İnsan Hakları Ağı, 2021).

Söz konusu rapor, DSG tarafından Âmin İsa El Ali'nin keyfi olarak tutuklanmasının, ardından zorla kaybedilmesinin ve işkence altında hayatını kaybetmesinin ayrıntılı bir şekilde belgelendiğini ortaya koymaktadır. 1986 doğumlu ve Haseke ilinde ikamet eden Âmin İsa El Ali, Suriye'deki Kürdistan Demokrat Partisi (PDK-S) alt komitesinin bir üyesi olarak kayıtlara geçmiştir (Suriye İnsan Hakları Ağı, 2021). Rapora göre, ailesi, 28 Haziran 2021 tarihinde "Şehîde Sarya" Askeri Hastanesi'nden aldığı telefonla hastaneye çağrılmış ve hastaneye ulaştıklarında, Âmin'in tutuklu bulunduğu esnada yaşamını yitirdiği bildirilmiştir. Aynı akşam, Haseke'deki Şehîd Halk Hastanesi'nden cenazesi teslim alınmış ve bu teslimat, Haseke Askeri Savcılığı'nın onayı ile gerçekleşmiştir. Âmin'in cenazesinde, işkenceye bağlı izlerin belirgin olduğu ve aile üyeleri tarafından da doğrulandığı ifade edilmiştir. Raporda, Âmin'in sosyal medya platformu Facebook üzerinden DSG yönetimi ve Özerk Yönetim'in kararlarını eleştiren paylaşımlar yaptığı; özellikle yaşam koşullarındaki kötüleşmeyi mizahi bir şekilde dile getirdiği belirtilmiştir. Bu eleştirilerin, Âmin'in tutuklanmasına ve işkence sonucu ölümüne yol açmış olabileceği ileri sürülmektedir (Suriye İnsan Hakları Ağı, 2021).

Ayrıca, 2021 yılı başından itibaren DSG'ye bağlı gözaltı merkezlerinde, işkence ve sağlık hizmetlerinin ihmal edilmesi nedeniyle en az sekiz kişinin hayatını kaybettiği ve dört işkence vakasının belgelendiği rapor edilmiştir. DSG kontrolündeki bölgelerde, özellikle Haseke, Deyrizor ve Kuzeydoğu Halep kırsalında gözaltılar, zorla kaybetmeler ve özgürlüklerin kısıtlanması artmış, bu uygulamaların DSG politikalarına yönelik eleştirilerle ilişkilendirildiği kaydedilmiştir (Suriye İnsan

Hakları Ağı, 2021). Âmin İsa El Ali'nin cenazesine dair veriler, 28 Haziran 2021'de ailesine teslim edilen cenazede ciddi işkence izlerinin bulunduğunu göstermektedir. Bu izler arasında çene kırığı, kafatasında kanama, dizlerde darp izleri, boyun ve başın arka kısmında sert cisimle vurulma izleri, sıcak yağ ve su yanıkları ile karın ve genital bölgede deriye kazınmış yaralar yer almaktadır. Bu bulgular, Özerk Yönetim kontrolündeki bölgelerde insan hakları ihlallerine ilişkin ciddi kaygılar yaratmaktadır (Rebaz News, 2024).

2021 yılı başından itibaren, DSG'ye bağlı gözaltı merkezlerinde en az sekiz kişinin, işkence ve sağlık hizmetlerinin ihmal edilmesi nedeniyle yaşamını yitirdiği ve dört işkence vakasının belgelendiği rapor edilmiştir. Bu rapora göre, DSG kontrolündeki bölgelerde, özellikle Haseke, Deyrizor ve Kuzeydoğu Halep kırsalında gözaltılar, zorla kaybetmeler ve özgürlüklerin kısıtlanması artmış, söz konusu uygulamalar DSG politikalarına yönelik eleştirilerle ilişkilendirilmiştir (Suriye İnsan Hakları Ağı, 2021).

Ayrıca, 2 Temmuz 2021'de Kürdistan Bölgesel Yönetimi Terörle Mücadele Birimi tarafından yapılan açıklamada, Âmin İsa El Ali'nin ölümünün, PYD yönetimindeki Özerk Yönetim tarafından gerçekleştirilen insan hakları ihlallerinin bir parçası olduğu ve PKK ile PYD'nin ideolojik olarak ortak, insanlık karşıtı ve Kürdistan'a karşı tutum sergileyen yapılar olduğu ifade edilmiştir (Rebaz News, 2024).

Kültürel özleşmenin incelenmesi, özerk yönetimin uygulamalarının bu sözleşmenin hükümleriyle ilişkisini şu şekilde değerlendirmektedir: Sosyal sözleşmenin birinci maddesinde, karşılıklı anlayış ve ortak yaşam çerçevesinde adalet, özgürlük ve demokrasi amaçlanmakta; bu bağlamda etki alanlarının demokrasi ve çoğulculuk ilkeleriyle uyumlu anlaşmalara açık olduğu, tüm toplumsal grupların, kültürel, etnik ve ulusal kimliklerinin örgütleri aracılığıyla kendilerini ifade edebilmeleri gerektiği vurgulanmaktadır (Gerçek ve Adalet İçin Suriyeliler, 2024, s. 9).

Özerk yönetim, sözleşmenin altıncı maddesinde, tüm bireylerin ve toplumsal bileşenlerin hukuk önünde eşit hak ve yükümlülüklere sahip olduğunu kabul etmektedir. Yirmi birinci maddede ise özgürlüğün bireyler ve topluluklar için temel bir değer olduğu belirtilmekte ve yönetimin insan haklarını uluslararası sözleşmelere

uygun şekilde güvence altına alması gerektiği ifade edilmektedir. Özerk yönetim, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi gibi uluslararası anlaşmaları sosyal sözleşmesinin tamamlayıcı unsurları olarak kabul etmektedir. Ayrıca, özerk yönetim, kendi yetki alanındaki bölgelerde yönetsel otorite olarak tüm bireylerin güvenliğini sağlamak ve sosyal sözleşmede belirtilen hak ve özgürlükleri korumaktan sorumludur (Gerçek ve Adalet İçin Suriyeliler, 2024, s. 9).

4.6. Özerk Yönetimin Arap ve Türkmenlere Karşı Yönelik Uygulamaları

2019 yılında Bağuz'daki IŞİD karşısındaki zaferinin ardından, Suriye Demokratik Güçleri (SDG), Deyrizor ilinin büyük bir bölümünü kontrol altına almıştır. Bu dönemde SDG, eski Deyrizor Askeri Konseyi komutanı Ahmed El-Kebil'in önderliğinde çeşitli ittifaklar kurmuş ve politikalarını bu ittifaklara dayanarak şekillendirmiştir. Ancak 2019 yılı sonrasında SDG, bu ittifakları daraltarak yerine kendisine bağlı bireyleri atamıştır (Al-Abad, 2023). SDG'nin en güçlü bileşeni olan Halk Savunma Birlikleri (YPG), özellikle Arap nüfusunun yoğun olduğu şehir ve kasabalarda yönetim biçimi nedeniyle eleştirilmiştir. YPG'nin yalnızca kendi destekçilerine ayrıcalık tanıdığı, bu durumun da 2019 sonrasında çeşitli protestolara yol açtığı belirtilmektedir (Al-Abad, 2023). SDG, yerel halkın itirazlarına rağmen, Deyrizor Askeri Konseyi'nin eski lideri Ahmed El-Kebil'i "şeyh" ve "emir" olarak atamış, ancak daha sonra El-Kebil'i yönetimindeki usulsüzlük ve ihlaller nedeniyle tutuklamıştır. Bu tutuklama, Deyrizor'daki bazı aşiretler arasında silahlı çatışmaların çıkmasına neden olmuştur. SDG'nin, aşiretlerle ilişkilerini işlevsel bir yaklaşımla sürdürmeye çalıştığı, ancak bu yaklaşımın demografik ve ekonomik değişimlerle birlikte etkinliğini yitirdiği gözlemlenmiştir. Bu tür bir yaklaşımın, bireylerin siyasi ve hukuki haklarını yeterince dikkate almadığı ifade edilmektedir (Al-Abad, 2023).

2022 yılında, Deyrizor'un batı kırsalındaki bazı kasabalarda, SDG'ye bağlı Deyrizor Askeri Konseyi komutanının kardeşi hakkında tecavüz ve cinayet suçlamaları sonrası protestolar meydana gelmiştir. Protestolara, özellikle Arap aşiretlerinin üyeleri katılmıştır. SDG'nin bu protestoları kontrol altına almak ve saptırmak amacıyla çeşitli stratejiler uyguladığı bildirilmiştir (Al-Aql, 2022)

Bu olaylar, yerel halkın SDG'ye yönelik güvensizlik ve eleştirilerini yeniden gündeme taşımış, ayrıca hizmetlerin yetersizliği ve yerel yolsuzluklar gibi konulara dikkat çekilmiştir. SDG'nin, protestoları iki aşiret arasındaki çatışmaya indirgeme çabalarının, bölgedeki gerilimi artırma potansiyeli taşıdığı ileri sürülmüştür. SDG'nin yerel Arap toplulukları ile ilişkilerinde, karar alma süreçlerinde PKK kökenli kadroların ağırlıklı olarak etkin olduğu, bunun da Arap aşiretleri ile ilişkilerde işlevsel bir kontrol mekanizması oluşturduğu iddia edilmiştir (Al-Mithqal ve Salem, 2023).

Ahmed El-Kebil'in tutuklanmasının ardından, SDG'nin Arap aşiretlerine yönelik gerçekleştirdiği güvenlik operasyonları sonrası yeni çatışmaların başladığı bildirilmektedir (Mesto, 2023). Aşiret liderlerinden Musap El-Hefel, çatışmaların başladığı dönemde Katar'daki Amerikan Büyükelçiliği'nde Pentagon ve diplomatik yetkililerle görüşmeler yapmış ve bu görüşmelerin, Doğu Suriye'deki aşiret taleplerini iletmek ve bölgedeki gerginliği azaltmak amacı taşıdığı ifade edilmiştir. Ayrıca, El-Hefel, Arap aşiretlerinin Suriye hükümeti, İran veya Türkiye ile bağlantılarının bulunmadığını vurgulamıştır (Al Jazeera, 2023).

Özerk Yönetim'in siyasi uygulamalarının, Arap toplumunun karar alma süreçlerinden dışlanmasına ve bu süreçlerin çoğunlukla Kürt bileşeni tarafından yönetilmesine neden olduğu belirtilmektedir. Bu durumun, SDG ile yerel halk arasındaki ilişkilerde gerilim yarattığı ve yönetimin baskıcı yöntemlerle bu ilişkileri sürdürdüğü ileri sürülmüştür (AL-Hamd, 2022). SDG'nin Arap toplumu üzerindeki yönetim biçiminin, Demokratik Birlik Partisi (PYD) yaklaşımına dayandığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda, sunulan hizmetlerin kalitesi, uygulamalardaki tutarsızlıklar ve güvenlik önlemlerinin sertliği eleştirilmiştir. Ayrıca, muhaliflere yönelik tasfiye uygulamalarının da söz konusu olduğu ifade edilmektedir (Al-Hamd, 2022).

Sosyal sözleşme metninin incelenmesinde, 16. ve 17. maddelerin Kürt ve Süryani-Asuri halklarının siyasi, ekonomik ve kültürel haklarını güvence altına aldığı, ancak Arap ve Türkmen halklarının haklarına ilişkin maddeler içermediği görülmektedir. 6. maddede resmi diller olarak Arapça, Kürtçe ve Süryanice belirtilirken, Türkmenlerin konuştuğu Türkçe bu kapsamda yer almamaktadır. Buna karşın, sosyal sözleşmede kontrol altındaki bölgelerdeki dillerin sosyal, eğitimsel ve

kültürel alanlarda eşit haklara sahip olduğu ifade edilmekle birlikte, Türkçe resmi diller arasında sayılmamaktadır (Demokratik özyönetimin toplumsal sözleşme, 2023).

Eski SDG sözcüsü Talal Silo, Türkiye'ye kaçmasının ardından, SDG'nin Arap ve Türkmen halklarına yönelik ihlalleriyle ilgili açıklamalarda bulunmuştur. 2016 yılında Hama Türkmen köyünde 10 kişinin Ras Al-Ayn hapishanesinde infaz edildiğini belirtmiş, infazlardan sorumlu kişi olarak "Hüseyin Kuçer"i göstermiştir (İbrahim, 2023).

Silo, SDG ve PKK'nin doğu Fırat bölgesindeki varlığına muhalefetin tutuklama, öldürme veya siyasi ve maddi baskıyla karşılaştığını ifade etmiştir. Ayrıca, SDG'nin iktidara gelmesinden sonra cezaevlerinin sayısının arttığını ve işkencelerin PKK'nin Kandil liderliği tarafından doğrudan yönetildiğini iddia etmiştir. İşkence ve ölüm olaylarıyla ilgili sorumluluk üstlenilmediği ve üst düzey yetkililerin kısa eğitimlerle yeniden konumlandırıldığı ileri sürülmüştür (İbrahim, 2023). Hamam al-Turkmen köyü, Suriye'nin Rakka iline bağlı Tel Abyad bölgesinde yer almakta olup yaklaşık 7.500 nüfusa sahiptir. Köy, Türkmenler tarafından kurulmuş ve uzun süre Türkmen nüfusun yaşadığı bir yerleşim yeridir. Günümüzde köyde Arap aileler ve küçük bir Kürt azınlık da yaşamaktadır. Suriye İnsan Hakları Ağı, Demokratik Birlik Partisi (PYD) güçlerinin eylemleri sonucu 51'i çocuk, 43'ü kadın ve 16'sı işkence altında olmak üzere 407 sivilin öldürüldüğünü bildirdi (Suriye İnsan Hakları Ağı, 2016, s. 5).

Suriye İnsan Hakları Ağı'na (SNHR) ve diğer insan hakları raporlarına göre, Demokratik Birlik Partisi (PYD) güçlerinin, yoğun Arap nüfusunun bulunduğu bölgelerde etnik temizlik amacı güden üç kitlesel öldürme olayı gerçekleştirdiği belirtilmiştir. Bu olaylarda, 91 sivil hayatını kaybetmiş olup, bunlar arasında 17 çocuk ve 7 kadın da yer almaktadır. Olaylar, Haseke ilinde meydana gelmiştir (Suriye İnsan Hakları Ağı, 2016, s. 5).

2014 yılı başlarında, PYD'nin Haseke, Kamışlı ve Afrin gibi bölgelerde zorunlu askerlik uygulamalarına başladığı bildirilmektedir. Kadınlar, askerliğe gitmeyi reddettikleri takdirde eğitim kamplarına gönderilmiş, ayrıca bazı bölgelerde kadınların evlenmesi yasaklanmıştır. Suriye İnsan Hakları Ağı, PYD'nin 2014 başından Ekim 2015 sonuna kadar yaklaşık 88 kadını, 34'ü 18 yaşından küçük olmak üzere, zorunlu askerlik için tutukladığını kaydetmiştir (Suriye İnsan Hakları Ağı, 2016, s. 5).

Ayrıca, Suriye İnsan Hakları Ağı, 2015 yılı aralık ayına kadar, PYD yönetimi altındaki güçlerin 51 çocuğun ölümüne ve 111 çocuğun tutuklanmasına sebep olduğunu rapor etmiştir. Bunun yanı sıra, 2012 yılından itibaren Suriye'nin Halep ve Haseke kırsalında en az 1876 çocuğun zorla askere alındığı ve çatışmalarda, engellerde ve askeri operasyonlarda görevlendirildikleri belirtilmiştir (Suriye İnsan Hakları Ağı, 2016, s. 5).

Suriye İnsan Hakları Ağı, Suriye'deki şiddet olaylarından sorumlu olan sekiz ana grubu tanımlamış ve 2011 ile Temmuz 2024 arasındaki dönemde 231.495 sivilin öldüğünü bildirmiştir. Bu gruplardan Suriye Demokratik Güçleri (SDG), uluslararası IŞİD karşıtı koalisyonla birlikte altıncı sırada yer almaktadır (SNHR, 2024). Birleşmiş Milletler, Eylül 2018 tarihinde, Suriye Demokratik Güçleri'nin ülkedeki çocuk askere alımlarının %35'inden sorumlu olduğunu belirtmiştir (Birleşmiş Milletler, 2018, s. 5).

İnsan hakları raporlarına göre, Özerk Yönetim'in uygulamaları, özellikle Arap nüfusunun büyük kısmının bölgeden göç etmesine neden olmuştur. Birçok köyün terk edildiği ve bu köylerin tahrip edildiği bildirilmektedir. Suriye İnsan Hakları Ağı, zorla göç ettirme pratiklerini belgelerken, Özerk Yönetim'in köyleri yıkıp, tarım arazilerini ateşe vererek, özel mülkiyeti tahrip ettiğini belirtmiştir. Bu tür uygulamalar, askeri bir gerekçe ile haklı gösterilemez. Zorla göç ettirmenin, Roma Statüsü'nün 8. maddesi uyarınca savaş suçu olarak sınıflandırıldığı ifade edilmektedir. Ayrıca, yerinden edilen kişilerin mallarının yağmalanması ve çalınması, insan hakları ihlallerini daha da ağırlaştırmıştır. Örneğin, 28 Şubat 2015'te Haseke ilinin Tel Hamis beldesinde birçok evin yakıldığı ve tahrip olduğu, 3 Mart 2015'te ise el-Wawiya ve el-Hesawiya köylerinde evlerin yakıldığı, 20 Nisan 2015'te ise Tel Berek kırsalındaki Tel Shouk köyünde evlerin tahrip edildiği bildirilmiştir (Suriye İnsan Hakları Ağı, 2016, s. 5).

SDG'nin şiddete başvurması, Suriye çatışmasının derin karmaşıklıklarından ayrı olarak anlaşılamaz. Bu bağlamda şiddet bireysel bir tercih değil, karmaşık bir bölgesel baskılar, iç bölünmeler ve güç ve kaynak mücadelesi ağının ürünüdür. Kapsamlı bir siyasi çözümün sürekli yokluğuyla, bu şiddet döngüsünün devam etme riski, ciddi insani ve siyasi sonuçlarıyla birlikte devam etmektedir (Georgetown University in Qatar. 2024).

Suriye'deki genel durumdan çok da farklı olmayan SDG tarafından uygulanan şiddet, esasen dini ya da mezhepsel bir çatışma niteliği taşımamaktadır; bu durum,

düşmanlığı körükleyen ve farklı aidiyetleri çatışmanın yakıtı hâline getiren siyasi ve sosyal etkenlerin birleşiminin bir sonucudur (Omrani, 2025).

ABD, IŞİD'e karşı yürütülen mücadelede SDG'yi birincil kara gücü olarak benimsemiştir. Bu stratejik ortaklık, SDG'nin uluslararası koruma ve askeri destek elde etmesini sağlamış; böylece bazı bölgelerde yerel halk desteğinden yoksun olmasına rağmen kontrolünü genişletmesine ve gücünü dayatmasına zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede şiddet kullanımı, ABD desteğiyle değişen güç dengelerinin bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Suriye İnsan Hakları Ağı, SDG'yi destekleyen devletleri, kontrol ettikleri bölgelerdeki ihlalleri durdurmaya çağırmıştır (Suriye İnsan Hakları Ağı, 2019).

Sonuç olarak, Özerk Yönetim, askeri yönetim altındaki nüfusa yönelik keyfi tutuklama, işkence ve diğer insan hakları ihlallerinde bulunmuş; bu durum uluslararası hukukta yasaklanan davranışlar arasında yer almaktadır. Ayrıca, öldürme, zorla yerinden etme, yağma ve ayrım gözetmeyen bombardımanlar gibi savaş suçu kapsamında değerlendirilen eylemler rapor edilmiştir. İnsan hakları hukuku, düşman mülklerinin yalnızca askeri zorunluluk durumunda yok edilmesine izin vermekte olup, mevcut olaylarda bu gerekçelerle örtüşmemektedir, Özerk Yönetim, IŞİD ile mücadeleyi gerekçe göstererek yerinden edilen halk için uygun konaklama sağlamamış, çatışmalar sona erdikten sonra geri dönüşü engellemiştir. Geri dönüşün engellenmesinin yanı sıra, evlerin yağmalanması ve yakılması gözlemlenmiştir. Bu durum, yerinden etmelerin askeri amaçlarla yapılmadığını göstermektedir (Suriye İnsan Hakları Ağı, 2016, s.5).

İnsan Hakları Uygulamaları Raporu'na göre, Suriye'nin Kuzey ve Doğu bölgelerinde özerklik yönetimi, "sosyal sözleşme taslağına" dayalı bir hukuk sistemi uygulamaktadır. Rapor, bu sosyal sözleşmeyi, Suriye'nin ceza ve medeni yasalarının yanı sıra boşanma, evlilik, silah bulundurma ve vergi kaçakçılığıyla ilgili Avrupa Birliği yasalarından derlenen bir karışım olarak tanımlamaktadır. Ancak, söz konusu sözleşme, adil yargılama için gerekli belirli kriterlerden yoksundur (Demokrasi, İnsan Hakları ve Çalışma ofisi, 2022).

Bu kriterler arasında keyfi tutuklamaların yasaklanması, yargısal denetim hakkı ve avukat tutma hakkı gibi unsurlar yer almaktadır. Kuzey ve Doğu Suriye'deki adalet sistemi, Suriye Demokratik Güçleri tarafından yönetilen sınırlı bir yargı düzeni olup,

bu sistemin amacı, bölgedeki Suriyeli tutukluların yargılanması ve cezalandırılmasıdır. Birçok Suriyeli tutuklu hâlâ bu mahkemeleri beklerken, yabancı tutuklular, ülkelerine geri gönderilene kadar bu merkezlerde tutulmaktadır (Demokrasi, İnsan Hakları ve Çalışma ofisi, 2022).

Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı'nın 2022 yılına ait "İnsan Hakları Uygulamaları Raporu"na dayalı olarak, aşağıda belirtilen bazı ihlaller kaydedilmiştir. Amerika, Kuzey ve Doğu Suriye'deki özerklik yönetimini destekleyen ana müttefik ve destekleyici güçtür. Raporda, Suriye Demokratik Güçleri'nin üyesi olan Kürt, Arap, Türkmen ve diğer azınlık gruplarının, özellikle YPG üyelerinin, yerleşim alanlarına yönelik saldırılar, fiziksel saldırılar, hukuksuz tutuklamalar, çocukları asker olarak kullanma, ifade ve toplanma özgürlüğüne kısıtlamalar, keyfi ev yıkımları gibi ihlallerde bulundukları belirtilmektedir. SDG, kendi güçleriyle ilgili çoğu iddiayı soruşturmuş ve bazı üyeleri cezalandırmış olsa da rapor, istatistiksel verilerin bulunmadığını vurgulamaktadır (Demokrasi, İnsan Hakları ve Çalışma ofisi, 2022).

Suriye Demokratik Güçleri (SDG), Kuzeydoğu Suriye'deki 20'den fazla gözaltı merkezini yönetmiş olup, bu merkezlerde IŞİD militanlarından yaklaşık 10.000 kişi tutuklu bulunuyordu. Bu merkezlerden en büyüğü, Haseke'deki İç Güvenlik Güçlerine ait gözaltı merkezi olup, ülke genelindeki IŞİD tutuklularının büyük kısmını barındırmaktadır. Tutuklulara yeterli yiyecek ve içme suyu sağlanırken, tıbbi bakım tamamen eksikti; bu durum, bölgedeki genel tıbbi malzeme eksikliğini yansıtmaktadır, Rapor, Suriye İnsan Hakları Ağın'a atıfta bulunarak, 2011 Mart ile 2022 Aralık tarihleri arasında Suriye Demokratik Güçleri tarafından işlenen 13 cinsel şiddet vakasını kaydetti. Ayrıca, yıl sonuna kadar, en az 2795 kişinin, bunlardan 172'si çocuk ve 107'si kadın olmak üzere, Suriye Demokratik Güçleri tarafından keyfi tutuklama ve zorla kaybetme nedeniyle tutuklu olduğu bildirildi. Mart 2022'de yayımlanan bir raporda, Suriye Demokratik Güçleri'nin "karşıt görüşlü üyeleri, sivil toplum aktivistlerini ve medya çalışanlarını hukuka aykırı şekilde hürriyetinden mahrum bırakmaya devam ettiği" belirtildi (Demokrasi, İnsan Hakları ve Çalışma ofisi, 2022).

30 Mart 2022'de yerel medyanın bildirdiğine göre, Suriye Demokratik Güçleri, Rakka kırsalındaki Süveydiye ve Caber köylerinde 13 evi bastı ve 7 kişiyi protesto düzenledikleri gerekçesiyle tutukladı. Ayrıca, aynı yılın temmuz ayında, SDG'nin

Rakka'da düzenlediği bir güvenlik baskını sırasında 16 aktivist ve gazeteci tutuklandı. Suriye Demokratik Güçleri, şiddet içermeyen Suriyeli tutuklular için serbest bırakılma programı uygulayarak, suçlu bulunmuş ancak cezalarını kısmen veya tamamen kendi yerleşim yerlerinde çeken Suriyeli tutuklulara, "yerel bakım" programı aracılığıyla bir tür kefalet sunmuştur (Demokrasi, İnsan Hakları ve Çalışma Dairesi, 2022).

Aynı yıl, SDG, 8'i kadın ve 11'i çocuk olmak üzere 76 sivilin ölümüne neden oldu. 1 Haziran 2022'de yerel medya, SDG'nin Tel Abyad'daki yerleşim alanlarına ve bir hastaneye saldırarak 4 kişinin ölümüne ve 6 kişinin yaralanmasına yol açtığını bildirdi. 9 Haziran 2022'de, Suriye Demokratik Güçleri'nin, Deyrizor'un doğusundaki Dhiban kasabasında, 17 yaşındaki Amjad Mohammed Fathi Obeid al-Akkale'yi öldürdüğü bildirildi. Aynı gün, Suriye Demokratik Güçleri, Haseke'nin güneyindeki El-Atala köyünde, bir cami imamı olan Hamid al-Nasser'i evinde baskın yaparak öldürdü (Suriye İnsan Hakları Ağı 2022). Soruşturma komitesine göre, "Suriye Demokratik Güçleri'nin, yerleşim bölgelerine yönelik saldırılarının, savaş suçu teşkil eden keyfi saldırılar olduğu ve sivil kayıplara yol açtığı" belirtilmiştir (Demokrasi, İnsan Hakları ve Çalışma Dairesi, 2022). Suriye İnsan Hakları Ağı, SDG'nin kadınlar ve çocuklar dahil olmak üzere sivilleri tutuklamaya ve onları suçlama yapılmadan alıkoymaya devam ettiğini kaydetmiştir. 2022 yılı boyunca, SDG tarafından gerçekleştirilen 633 hukuksuz tutuklama kaydedildi; bunların arasında 93 çocuk ve 10 kadın da bulunmaktadır. Aynı kaynaklar, Suriye Demokratik Güçleri'nin muhalefet üyeleri, gazeteciler, insan hakları savunucuları ve Suriye Ulusal Ordusu'na ait üyeleri de tutukladığını bildirdi. Bazı vakalarda, tutukluların yerleri bilinmemektedir. Örneğin, Suriye İnsan Hakları Ağı, Suriye Demokratik Güçleri'nin, 13 Kasım 2022'de Deyrizor'daki El-Kindi Hastanesi'nde çalışan doktor Muhammed el-Hussein ve kardeşi Usama el-Hussein'i tutukladığını bildirdi. Bu iki kişi, bilinmeyen bir yere götürüldü. Suriye İnsan Hakları Ağı, 2012 ile 2022 yılları arasında Suriye Demokratik Güçleri'nin, 792'si çocuk ve 525'i kadın olmak üzere en az 4487 Suriyeliyi hukuksuz bir şekilde tutukladığını veya kaybettirdiğini bildirdi. Bu kişilerden 2837'si hâlâ kayıp ya da tutuklu, bunlar arasında 179 çocuk ve 109 kadın da yer alıyor. Kuzeydoğu Suriye'deki özerklik yönetimi, Haseke ve Rakka'da, yakınları tutuklananlar için telefon hatları açmıştır (Demokrasi, İnsan Hakları ve Çalışma Dairesi, 2022).

Suriye Demokratik Güçleri, Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ne gözaltı tesislerine giriş izni vererek durumu izlemelerini sağlamıştır. Çoğu suçlama için soruşturmalar yapılmış ve bazı Suriye Demokratik Güçleri üyeleri cezalandırılmıştır, ancak istatistiksel veriler raporda bulunmamaktadır (Demokrasi, İnsan Hakları ve Çalışma Dairesi, 2022). Suriye Demokratik Güçleri (SDG), sorgulama sırasında işkence kullanımını engellemeye yönelik protokoller uyguladığını iddia etmesine rağmen, Suriye İnsan Hakları Ağı (SNHR), SDG'ye 14 işkence nedeniyle ölüm vakası ve 2014 yılından itibaren toplam 87 ölüm vakası atfetmiştir. Haziran ayında, SNHR, SDG'ye bağlı güçler tarafından tutuklanan ve daha sonra serbest bırakılan birkaç erkek vakasını belgelemiştir; bu kişilerin vücutlarında işkence izleri bulunmuştur. Yıl sonuna kadar, bu vakalarla ilgili soruşturma sonuçları hakkında güncellenmiş bilgi mevcut olmamıştır (Demokrasi, İnsan Hakları ve Çalışma Bürosu, 2022).

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından haziran ayında yayımlanan Suriye Arap Cumhuriyeti'ndeki çocuklar ve silahlı çatışmalar konulu rapora göre, SDG, 2019 yılında çocukların işe alınmasını ve kullanılmasını sona erdirmek ve engellemek için bir Eylem Planı uygulamaya devam etmiştir. Bu, SDG'den 182 çocuğun daha ayrılmasına yol açmıştır. Ancak, rapor, SDG'nin çocukları asker olarak işe alma ve kullanma vakalarının arttığını doğrulamıştır. SDG, 18 yaş altındaki kişilerin savaşta kullanılmasını yasaklayan bir emir uygulamaya devam etmekte ve Askeri Kayıt Ofisi, mevcut askerlerin yaşlarını doğrulamakla yükümlüdür. Bu, çocuk askerlerin serbest bırakılmasını ve ailelerine veya kuzeydoğudaki eğitim kurumlarına geri gönderilmesini gerektirmekte, ayrıca maaşlarının ödenmesi de doldurmaktadır. SDG, yıl boyunca Eylem Planına aykırı hareket eden üyelerine disiplin cezası uygulamıştır. SDG, 568 çocuğun yaşlarını denetlemek için yaş tespiti prosedürleri kullanmış ve Birleşmiş Milletler ile iş birliği içinde yaş belirleme mekanizmasını geliştirmeye devam etmiştir. Yerel medya kaynaklarına göre, Kasım ayında, SDG, Haseke'deki Silahlı Çatışmalarda Çocuk Koruma Ofisi'ni kapatmış ve bu, "Devrim Gençliği" organizasyonu tarafından çocuk asker alım vakalarının arttığı bir döneme denk gelmiştir. Kapanmadan önce, ofis, 1 Ocak ile 31 Ağustos arasında 313 şikayetle ilgilenmişti (Demokrasi, İnsan Hakları ve Çalışma Bürosu, 2022).

2011 yılından bu yana, SDG, 17 gazeteciyi tutuklamıştır. Gerçekleştirilen Soruşturma Komitesine göre, SDG'nin gazetecilerin ifade özgürlüğünü uygunsuz

şekilde kısıtladığına dair makul sebepler bulunmaktadır; bu kısıtlamalar arasında lisans iptalleri, medya organlarının kapatılmasına yol açan ve bağımsız gazeteciliği etkileyen diğer uygulamalar da bulunmaktadır (Syrian Network for Human Rights [SNHR], 2024). 29 Haziran'da, Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) Derneği, SDG'nin Kuzeydoğu Suriye'de gazetecilere yönelik artan kısıtlamalarını kınamıştır. Dernek, gazetecilerin daha zor çalıştıklarını çünkü hükümet destekli bir sendikaya katılmaya zorlandıklarını, kayıt için ek ücretler alındığını ve akreditasyonlarının reddedildiğini belirtmiştir. RSF, "Bu haksız uygulamaların tek amacının, gazetecilerin bağımsızlıklarını ve medya çeşitliliğini, çalışma izinlerini önceden kontrol ederek sınırlamak olduğu" iddiasında bulunmuştur (Reporters Without Borders [RSF], 2023).

2023 Eylül ayında yayımlanan Soruşturma Komitesi raporuna göre, kamptaki küçük çocuklar, ergenlik dönemine girdiklerinde, IŞİD üyeleri olarak tutuklanmaları ve askeri tutuklama merkezlerine gönderilmeleri riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu çocuklar, "yasal haklara başvurmadan" süresiz olarak tutuklu kalacaklardır. (Birleşmiş Milletler 2023, s. 20).

4.7. Eğitim, Sağlık ve Ekonomi Temel Hizmetler Yönetimi Politikası

Kuzeydoğu Suriye'de 2015 yılından itibaren eğitim alanında yaşanan dönüşümler, bölgeyi kontrol eden özerk yönetimin ideolojik hedefleriyle örtüşmekte olup, bu yönetimi ve hedeflerini reddeden toplumsal yapı üzerinde derin etkiler yaratmıştır. 2015 yılının ilk çeyreğinden itibaren, Heseke ilinin büyük bir bölgesi, PKK ile bağlantılı Kürt koruma güçlerinin kontrolüne geçmiştir. Bu güçler, eğitim kurumlarını ele geçirerek ideolojik temelli müfredatlar dayatmıştır (al-Kata, 2017). Milliyetçilik odaklı ders kitapları, partinin düşüncelerini teşvik eden içeriklerle değiştirilmiş ve eğitim dili olarak Kürtçe zorunlu hale getirilmiştir. Bu uygulamalar, Ocak 2015'te Afrin'de düzenlenen Kürt Dili Konferansı'nda Abdullah Öcalan'ın perspektifine dayanan demokratik ulus ilkeleri doğrultusunda eğitim sisteminin güçlendirilmesi tavsiyeleri üzerine gerçekleştirilmiştir (al-Kata, 2017).

Özerk Yönetim'e bağlı yetkililer, Kamışlı'daki tüm okulları kontrol altına alarak sadece kendi müfredatlarına dayalı Kürtçe eğitimi zorunlu kılmıştır. Bazı okullar güvenlik karakoluna dönüştürülmüş; örneğin Kamışlı'daki Doğu Otomatik Fırın'ın arkasındaki yeni okul Kamışlı Doğu Belediyesi'ne, Alayya Mahallesi'ndeki başka bir

okul ise Allaya Asayiş Merkezi'ne çevrilmiştir. Özerk Yönetim okullarında görev yapan öğretmenlerin büyük bir kısmının yeterli pedagojik formasyona sahip olmadığı kaydedilmiştir. Yönetim, daha fazla öğrenciyi kendi eğitim sistemine dahil etmek amacıyla öğretmenlere yüksek maaşlar ve kolay çalışma koşulları sunmuştur. Ayrıca, okullar parti veya yönetim etkinlikleri için kapatılmakta ve personel bu etkinliklerde görevlendirilmektedir (al-Kata, 2017).

Özel okulların açılmasına izin verilmesine rağmen, birçok kilise, patrikhane ve Hristiyan derneği, alınan kararların insan hakları ve vatandaşlık ilkelerine aykırı olduğunu belirterek bu duruma itiraz etmiştir. Söz konusu uygulamaların mezhepsel çatışmaları körükleyebileceği yönünde uyarılar yapılmıştır (El-Kudüs El-Arabi, 2015).

Özerk Yönetim okullarında öğrenciler, etnik kimliklerine (Arap/Kürt) göre ayrılmakta ve Arap öğrencilere Arapça, Kürt öğrencilere ise Kürtçe eğitim verilmektedir (al-Kata, 2017).

Kürt Demokratik Birlik Partisi'nin (PYD) güvenlik gücü olan Asayiş milisleri, Heseke ilindeki El-Liwa ve El-Bar okullarını, Kürtçe müfredatı kabul etmedikleri gerekçesiyle kapatmıştır. Bu kapanmalar, yeni öğretim yılı başlamadan önce yaz etkinlikleri döneminde gerçekleşmiştir. Ayrıca, Malikiye kasabasındaki Süryani özel okullarına, "Eğitim ve Öğretim Kurumu" tarafından uyarılar gönderilerek Arap ve Kürt öğrencilerin bu okullarda eğitim almaları yasaklanmıştır (Rajab, 2018).

Aynı kurum, Arap ve Süryani öğrencilere Kürtçe müfredatını dayatmış ve diğer dillerde eğitimi yasaklamıştır. Öğretmenler, Arap öğrencilere PKK perspektifinden Kürt tarihi öğretildiğini, Abdullah Öcalan'ın hayatına dair bilgilerin verildiğini ve müfredatta İslam dışı dini öğretilerin yer aldığını ifade etmişlerdir. Kürtçe müfredatın Araplara zorla dayatılması, Suriye toplumunun farklı kesimleri arasında bölünmelere yol açabileceği endişesini doğurmuştur. Eğitim ve Öğretim Kurumu'na bağlı yetkililer, birçok öğrencinin bu müfredatı tanımayan Suriye rejimi okullarına gitmek zorunda kaldığını belirtmişlerdir (Rajab, 2018).

2021 yılı başlarında, Suriye Demokratik Güçleri (QSD), sadece iki ay içinde 61 öğretmeni müfredatı reddettikleri gerekçesiyle tutuklamış ve yaklaşık 550 öğretmeni zorla askere almıştır. Bu öğretmenler, Rakka, Deyrizor ve Heseke illerinde görevlerinden uzaklaştırılmıştır. Suriye Demokratik Güçleri'nin dayattığı eğitim

politikaları, bu üç ildeki yaklaşık 500 bin öğrencinin geleceğini tehdit eder boyuttadır. Kuruluşundan bu yana, bu güçler eğitim müfredatında değişiklikler yapmayı, Suriye'nin tarihi ve toplumsal yapısına aykırı, çarpıtılmış bilgiler eklemeyi hedeflemiş; bu adımlar, bilimsel veya toplumsal danışma süreçleri olmadan, tek taraflı ideolojik bir bakış açısıyla gerçekleştirilmiştir. Bu durum, Baas Partisi'nin ve Esad ailesinin yüceltildiği müfredatlara benzer bir tek sesliliği yansıtmaktadır (Suriye İnsan Hakları Ağı, 2021).

20 Ocak 2021 tarihinde, Derbasiye şehrinden bir grup öğrenci, Asayiş güçlerini ve PYD'yi protesto etmek amacıyla gösteri düzenlemiş; gösteriye katılan öğretmenler, Kürtçe müfredata karşı çıktıkları gerekçesiyle tutuklanmıştır. Asayiş güçleri gösteriye müdahale etmiş; aralarında 15 ile 17 yaşları arasında 6 kız öğrencinin de bulunduğu 17 öğrenci gözaltına alınmıştır. Ayrıca, öğretmenler Nizameddin Aliko ve Cihad Aliko da tutuklanmıştır. QSD'nin uyguladığı politikalar, okulu bırakan çocukların oranında ciddi bir artışa yol açmış; birçok çocuk, Suriye rejiminin kontrolündeki bölgelere giderek eğitim almak zorunda kalmıştır. Bu durum, ilgili okullarda öğrenci yoğunluğunun aşırı artmasına ve COVID-19 pandemisi koşullarında ciddi sağlık tehditlerine neden olmaktadır (Suriye İnsan Hakları Ağı, 2021).

Deri ez-Zor kırsalında, Özerk Yönetim'in kontrolündeki köylerde, çoğunlukla yalnızca ilkokul düzeyinde okullar bulunmakta; bu okullarda belirli bir eğitim müfredatı uygulanmamakta ve öğretmen maaşları yetersiz kalmaktadır. Öğretmenlerin büyük kısmı lise mezunu ya da halen üniversite öğrencisidir. Nitelikli öğretmenlerin çoğu ya bölgeden ayrılmış ya da rejim bölgelerine göç etmiştir. Ayrıca, bazı öğretmenler yaşadıkları bölgelerde görevli olmalarına rağmen, ulaşım masrafları karşılanmadan görevlendirilmişlerdir. Bu durum, öğretmenlerin eğitim faaliyetlerinden uzaklaşmasına veya motivasyon kaybı yaşamasına neden olarak, kaliteli eğitim sunmalarını engellemektedir (El-Hamud, 2022, s. 22).

Özerk Yönetim altındaki sağlık sektörü ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Bölgedeki savaşların neden olduğu yıkım sonrasında, bu yönetim sağlık sektörünü yeniden ayağa kaldırmakta zorlanmıştır, oysa terörle mücadele kapsamında uluslararası destek almıştır. Ancak, sağlık altyapısında yüzde 75 oranında bir tahribat yaşanmış, sektöre yapılan finansal destek ise yetersiz kalmış ve destek dağılımındaki eşitsizlikler, sunulan hizmetlerin kalitesinin düşmesine yol açmıştır. Sağlık sektöründe

tıbbi personel göçü önemli bir sorun oluşturmuş ve bu da nitelikli sağlık çalışanlarının eksikliğine neden olmuştur. Bu eksikliği gidermek için sağlık çalışanları çekilmeye çalışılmış, ancak insani yardım örgütleri, daha yüksek maaşlar sunarak sağlık çalışanlarını kendilerine çekmeyi başarmıştır. Bu durum, Özerk Yönetim'in sağlık sektöründeki personel eksikliğini daha da derinleştirmiştir (Habash, 2024).

Özerk Yönetim, Deri ez-Zor'daki Arap bölgelerinde sağlık hizmetlerinde ihmalkârlık ve eksikliklerle suçlanmaktadır. 2022 yılında yapılan bir araştırma, bölgedeki sağlık sektöründeki olumsuz durumları ortaya koymuştur. Sağlık altyapısının yetersiz olduğu, hastanelerin eski halde olduğu ve sağlık malzemelerinin temin edilmesinde bürokratik engeller olduğu bildirilmiştir. Bu durum, hastanelerin gerçek ihtiyaçlarına hızlı bir şekilde yanıt verilmesini engellemektedir. Ayrıca, aşırı derecede uluslararası kuruluşlara bağımlılık, sektöre bağımsızlık kazandırma çabalarını zayıflatmaktadır. Bu koşullar, ayrıca yolsuzluk ve adam kayırma gibi sorunlarla, müteahhitlik sözleşmelerinde şeffaflık eksiklikleriyle de kendini göstermektedir. Bu olumsuzluklar, bölgedeki sağlık sisteminin yeniden yapılandırılmasını ve desteklerin adil bir şekilde dağıtılmasını gerektirmektedir (El-Hamud, 2022).

Haseke'de, Özerk Yönetim'e bağlı güvenlik güçleri, devlet hastanesinin kontrolünü ele geçirmiş ve o zamandan beri, şehirdeki halk yalnızca özel hastanelere bağımlı hale gelmiştir. Devlet hastanesi neredeyse işlevsiz hale gelmiş, PYD'nin yönetimine geçtikten sonra ilaç sıkıntısı yaşanmış ve doktor bulunmamaktadır. Özel hastanelere olan bağımlılığın artmasıyla, bu hastanelerdeki hizmet kalitesi de düşmeye başlamış, yüksek tedavi ücretleri karşısında yeterli sağlık hizmeti sunulamamaktadır. Ayrıca, hastaneler üzerinde denetim eksiklikleri, onları ticaret amaçlı işletmeler haline getirmiştir (Yekiti Media, 2024).

PYD'nin, 2016 Ağustos ayında devlet hastanesinin kontrolünü ele geçirmesinin ardından, Suriye rejimi hastaneye yaptığı finansmanı azaltmış ve 2017 yılının başında, Haseke Valisi Ceyiz Musa, PYD militanlarının hastane binasından çıkmasını ve sadece hastanenin kapısındaki karakolda bulunmalarını istemiştir. Ancak PYD bu teklifi reddetmiş ve bu durum, rejimin hastaneye sağladığı finansmanın tamamen kesilmesine yol açmıştır. Rejimin desteği kesildiği için, hastane çalışanları, devlet hastanelerine veya uluslararası örgütlere, hatta özel hastanelere gitmek zorunda

kalmıştır. PYD ise hastaneye ve ilaç teminine herhangi bir gerçek destek sağlamamıştır (Yekiti Media, 2024).

Sağlık durumu, 2011'deki Suriye Devrimi'nden bu yana Haseke'de daha da kötüleşmiştir; 2015 yılı sonuna kadar 1857 doktor, 654 eczacı ve birçok sağlık personeli, düşük maaşlar ve güvenlik baskıları nedeniyle bölgeyi terk etmiştir (Yekiti Media, 2024). 2024 yılının ilk yarısında yapılan bir toplantıda, Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi'nin Sağlık Kurumu, sağlık sektöründe gerçekleştirilen işleri değerlendirmiştir. Toplantıda, sağlık alanındaki denetimlerin iyileştirilmesi, yeni laboratuvarların kurulması ve hastane inşaatlarının tamamlanması gibi projeler üzerinde durulmuştur. Ayrıca, özel hastaneler ve ilaç depoları için lisanslama yasalarının gözden geçirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Özerk Yönetim, Resmî Web Sitesi, 2024).

Deri ez-Zor'da sağlık sektörü, sürekli olarak kötüleşen bir durumda kalmaktadır. Savaş, abluka, finansman eksiklikleri ve sağlık personelinin göçü gibi faktörler bu durumu daha da kötüleştirmektedir. Deyrizor kırsalındaki hastaların tedavi alabilmek için uzun mesafeler kat etmek zorunda kaldığı ve sağlık hizmetlerinde ilaç ve tıbbi ekipman eksiklikleri olduğu bildirilmektedir. Ayrıca, eğitimli sağlık personeli eksikliği, yetersiz ve eğitimli olmayan kişilerin sektöre girmesine neden olmakta ve bu durum hastalar için sağlık riskleri yaratmaktadır. Özerk Yönetim'in finansman eksiklikleri, bölgedeki petrol ve gaz kaynaklarına rağmen, sağlık sektöründeki durumu iyileştirmeyi daha da zorlaştırmaktadır. Bu faktörler, özellikle çocuklar ve hamile kadınlar gibi hassas gruplar için sağlık sorunlarını daha da büyütmekte ve toplumsal istikrarı tehdit etmektedir (Nahr Media, 2024).

Suriye'nin kuzeydoğusundaki Özerk Yönetim altındaki sağlık sektörü, altyapı sorunları, personel yetersizliği ve hizmet eşitsizliği gibi önemli zorluklarla karşı karşıyadır. Özerk Yönetim'in kontrolü altındaki bölgelerde sağlık sektörü, ciddi yapısal ve idari sorunlarla mücadele etmektedir. Savaşın yol açtığı yıkımın ardından sektörü yeniden inşa etme çabaları uluslararası destekle sürdürülmüş olsa da sağlık altyapısında %75 oranında tahribat meydana gelmiş ve finansal destek yetersiz kalmıştır. Ayrıca, kaynakların eşitsiz dağılımı, sunulan sağlık hizmetlerinin kalitesini olumsuz yönde etkilemiştir. Tıbbi personelin bölgeden göçü, sağlık hizmetlerinde nitelikli insan kaynağı sorununu derinleştirmiştir. Bu eksikliği gidermek amacıyla

çeşitli çabalar gösterilmesine rağmen, insani yardım kuruluşlarının sunduğu daha yüksek maaşlar, sağlık çalışanlarını bu kuruluşlara yönlendirmiştir. Sonuç olarak, Özerk Yönetim'in sağlık kadrosundaki yetersizlik daha da artmıştır (Habash, 2024).

Özellikle Deyrizor'daki Arap bölgelerinde, sağlık hizmetlerinde ciddi ihmaller olduğu yönünde eleştiriler bulunmaktadır. 2022 yılında yapılan bir araştırma, bölgede sağlık altyapısının yetersiz olduğunu, hastanelerin eski yapılarla hizmet verdiğini ve sağlık malzemelerinin tedarik sürecinin bürokratik engeller nedeniyle aksadığını ortaya koymuştur. Ayrıca, aşırı derecede uluslararası kuruluşlara bağımlılık, sektörel bağımsızlık çabalarını zayıflatmakta; yolsuzluk, adam kayırma ve müteahhitlik sözleşmelerinde şeffaflık eksiklikleri de sağlık hizmetlerinin etkinliğini azaltmaktadır (El-Hamud, 2022).

Haseke'de, Özerk Yönetim'e bağlı güvenlik güçlerinin 2016 yılında devlet hastanesinin kontrolünü ele geçirmesinin ardından, hastane neredeyse işlevsiz hale gelmiş ve halk özel hastanelere bağımlı kalmıştır. Bu süreçte ilaç tedarikinde ciddi sıkıntılar yaşanmış ve doktor bulunamaz hale gelmiştir. Özel sağlık hizmetleri, yüksek ücretlere rağmen halkın ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmıştır. Ayrıca, özel hastanelerdeki denetim eksiklikleri, bu kurumların ticari işletmelere dönüşmesine yol açmıştır. PYD'nin hastaneyi devralmasından sonra rejim, hastaneye sağladığı finansal desteği aşamalı olarak çekmiş ve 2017 yılında Haseke Valisi Ceyiz Musa'nın müdahalesine rağmen, PYD hastane binasından çekilmeyi reddetmiştir. Sonuç olarak, rejimin desteği tamamen kesilmiş ve sağlık personelinin başka kurumlara geçmesi sağlanmıştır. PYD yönetimi, hastaneye yönelik herhangi bir gerçek destek sağlamamıştır (Yekiti Media, 2024).

Suriye Devrimi'nden (2011) bu yana, özellikle Haseke'de sağlık sektörü sürekli olarak kötüleşmiştir. 2015 yılı sonuna kadar, 1857 doktor, 654 eczacı ve çok sayıda sağlık personeli, düşük maaşlar ve güvenlik tehditleri nedeniyle bölgeden göç etmiştir (Yekiti Media, 2024). 2024 yılı ilk yarısında gerçekleştirilen bir toplantıda, Özerk Yönetim'e bağlı Sağlık Kurumu, sağlık sisteminde denetimlerin güçlendirilmesi, laboratuvarların kurulması ve yeni hastane inşaatlarının tamamlanması gibi projeleri değerlendirmiştir. Ayrıca, özel hastaneler ile ilaç depolarının lisanslanması konusunda mevcut yasal çerçevenin gözden geçirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Özerk Yönetim, Resmî Web Sitesi, 2024).

Deyrizor'da sağlık sektörü, savaş, abluka, yetersiz finansman ve personel göçü gibi sebeplerle sürekli bir bozulma içindedir. Kırsal bölgelerde yaşayan hastalar, tedaviye ulaşabilmek için uzun mesafeler kat etmekte; ilaç ve tıbbi ekipman eksiklikleri sıkça bildirilmektedir. Ayrıca, eğitimli sağlık personeli eksikliği, niteliksiz bireylerin sağlık alanında çalışmasına yol açmakta ve bu durum hasta güvenliğini tehdit etmektedir. Petrol ve doğal gaz kaynaklarına rağmen, Özerk Yönetim'in sağlık sektörüne yeterli finansman sağlayamaması, özellikle çocuklar ve hamile kadınlar gibi savunmasız gruplar açısından sağlık risklerini artırmakta ve bölgesel istikrarı tehdit etmektedir (Nahr Media, 2024).

Kuzeydoğu Suriye'deki özerk yönetim bölgesinin, Suriye'nin en zengin bölgesi olduğu hem tarım arazileri hem de petrol kaynakları açısından önemli bir konumda olduğu söylenebilir. Bu bölge, Suriye'nin toplam Gayri Safi Yurtiçi Hasılası'na (GSYİH) katkıda bulunan kaynakların %55'inden fazlasına sahiptir (Yusuf, 2018). Ancak, özerk yönetim altındaki bölgeler için açık ve kapsamlı bir ekonomik strateji bulunmamaktadır. Ayrıca, özerk yönetim, ekonomik sektörler arasında bağlantı sağlanmasına yönelik geleceğe dönük ayrıntılı programlardan yoksundur. Suriye merkezi hükümeti ile yapılan ekonomik etkileşimlerde kullanılan yapı ve bu yapının inşa edilme mekanizmaları konusunda bir belirsizlik mevcuttur. Bu durum, Kuzey ve Doğu Suriye'deki özerk yönetimin karşılaştığı en önemli sorunlardan biri olup, bölgenin gelecekteki ekonomik kalkınması açısından ciddi bir engel teşkil etmektedir (Yusuf, 2018).

Toplumsal sözleşme teorisi ve Abdullah Öcalan'ın teorisi temel alındığında, Kuzey ve Doğu Suriye'deki özerk yönetimin "toplumsal ekonomi" veya "katılımcı ekonomi" olarak adlandırılan bir ekonomik sisteme dayanması beklenmektedir. Bu ekonomik sistemin temeli çevrenin korunmasıdır ve kapitalizmi reddederek "yarı bağımsız ekonomik" yaklaşımını benimsemektedir. Katılımcı ekonomi, temelde şu teorik ilkelere dayanmaktadır: toprakların korunması, ağaçlandırma, ekoloji, komün anlayışı, kârın ve sermaye birikiminin minimuma indirilmesi, piyasa ve ticaretin kabulü, üretimin çeşitlendirilmesi, denetim ve katkı, paradan para kazanmanın sömürücü bir biçim olarak görülmesi, çalışma özgürlüğü (Öcalan, 2017, s. 457).

Öz-yönetim kaynaklarının incelenmesi, teorik yaklaşım ile çelişen bir durum göstermektedir; çünkü bölgede ekonominin ilk sırada yer alan kaynağı petrol

olmaktadır. Kuzey ve Doğu Suriye Öz-Yönetimi, gelirlerinin büyük bir kısmını üç ana kaynaktan sağlamaktadır: petrol, gümrükler ve vergiler. Kamu Maliyesi Kurumu'nun raporuna göre, petrole olan bağımlılık, "ekonomide büyük bir dengesizlik" olarak değerlendirilmiştir. 2021 yılında petrol gelirleri, bütçe gelirlerinin %92'sini oluştururken, bu oran 2023 yılı itibariyle %76'ya düşmüştür. 2022 yılı itibariyle petrol gelirleri 604.939.066 Amerikan doları (toplam gelirlerin %77,3'ü), gümrük gelirleri 102.397.394 Amerikan doları (toplam gelirlerin %13'ü), vergi gelirleri 3.273.084 Amerikan doları (toplam gelirlerin %0,42'si) ve bölgesel gelirler ise 1.783.091 Amerikan doları (toplam gelirlerin %0,23'ü) olmuştur. Tarımsal kalkınma şirketi ve diğer merkezi gelirler ise 69.845.122 Amerikan doları olup, bu da toplam gelirlerin yalnızca %9'una karşılık gelmektedir (Zana, 2023).

Öz-yönetimin petrol üzerindeki bağımlılığı, ekonomik teorisiyle çelişmektedir; çünkü tarım ve toplumsal ekonomiden elde edilen gelir, toplam gelirlerinin yalnızca %9'unu oluşturmaktadır. Ekonomik sistemin temeli çevrenin korunması ve katılımcılığa dayalı olması gerektiği göz önünde bulundurulduğunda, Deyrizor'un doğu ve kuzey kırsalında petrol rafinasyonunu gerçekleştiren ilkel "fırınlar"ın yaygınlaşması dikkat çekmektedir. Bu fırınlar, buharların neden olduğu çevre kirliliği ve tarımsal üretim üzerinde ciddi tehditler oluşturmaktadır. Öz-yönetim, fırınları petrol sahalarına daha uzak bölgelere taşımak amacıyla kararlar almasına rağmen, bu düzenlemelere uymayan fırın sahipleri sebebiyle, söz konusu faaliyetler Dibane kasabası ve Maşekh köyü gibi bölgelerde devam etmektedir. "Fırınlar", petrol atıklarını kullanarak mazot ve benzin gibi sıvı yakıtlar üretmekte, bu ürünler serbest piyasa tüccarlarına veya yakıt otoritesine satılmakta ve bu durum, halk için sağlanan yakıtların kalitesinin düşmesine yol açmaktadır. Bazı fırınlar, ürettikleri yakıtları Suriye hükümetinin kontrolündeki bölgelere kaçırmaktadır. Ayrıca, öz-yönetim tüccarlardan petrol rafinasyonu yapabilmeleri için yüksek finansal teminatlar talep etmektedir; bu teminatların 100.000 Amerikan dolarından fazla olabileceği bildirilmiştir. Kurallara uymayanlara, hapis cezası veya mülklerine el konulması gibi cezalar verilmektedir. Raporlar, fırınlardan çıkan dumanın solunum yolu hastalıklarına neden olduğunu ve çevre ile tarımı olumsuz etkileyerek buğday ve arpa gibi mahsullerin üretiminin düşmesine yol açtığını ortaya koymaktadır. Bu tür faaliyetlerin devam etmesi, öz-yönetimin çevre koruma ilkeleriyle çelişmektedir (Şeyh, 2024).

Öz-yönetim, kontrolündeki bölgelerdeki kuyuların ve sahaların yarısından daha azını kullandığını iddia etmektedir ve günlük yaklaşık 150.000 varil petrol üretmektedir. Ancak, 2011 öncesi üretim seviyesi günlük yaklaşık 385.000 varildi ve bu petrolün bir kısmı, dünya fiyatlarına kıyasla sembolik fiyatlarla Suriye hükümetine bağlı tüccarlara satılmaktaydı (Şeyho, 2023).

Petrol gelirleri, öz-yönetimin yapıları ve bu bölgeleri yöneten yerel meclisler tarafından yönetilmekte olup, bu gelirler askeri ve güvenlik güçlerinin sınırları koruması, bölge halkına hizmet sunulması ve çalışan maaşlarının ödenmesi gibi amaçlarla harcanmaktadır. Ancak, petrol satışına ilişkin resmi sözleşmeler ve yöntemler mevcut değildir; bu operasyonları yasallaştıracak bir mekanizma da bulunmamaktadır (Şeyho, 2023).

Göç ve Ekonomik Baskılar: 15 Kasım 2024 tarihinde "Haramon Araştırma Merkezi" tarafından yayımlanan "Ortaklık ve Dışlanma Arasında: Suriye Demokratik Güçleri'nin (QSD) Kontrolündeki Bölgelerde Araplara Yönelik Politikalar" başlıklı makaleye göre, öz-yönetim, Arap nüfusunu göçe zorlamak amacıyla ekonomik baskı politikalarını uygulamaktadır. Bu politika, Arap nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde ekonomik ihmal yoluyla şekillenmekte ve bu durum, bölgedeki insanların göç etmesine neden olmaktadır. Yönetim, bölgeleri karşıtlıklar ve etnik kökenlere göre ayırmakta, muhalif bölgeleri dışlayarak bu bölgelerde sağlık, eğitim ve diğer temel hizmetleri ihmal etmektedir. Ayrıca, öz-yönetim bütçesinin büyük kısmını askeri desteğe ayırmakta ve bu desteğin önemli bir kısmı PKK liderlerine yönlendirilmektedir; bu durum, bölgede demokrasi ve halklar arası ortak yaşam söylemleriyle çelişmektedir (Abdullah, 2024).

Yönetimin, özellikle Arap nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde tarım ve hizmet sektörlerine ilişkin uygulamaları konusunda çeşitli eleştiriler bulunmaktadır. Bu eleştiriler, yönetimin, bu sektörleri ihmal ettiği ve bölgedeki uluslararası yardımları denetim altına aldığı iddialarına dayanmaktadır. Ayrıca, bölgenin doğal kaynaklarından faydalanılmasına engel olduğu ve bu durumun ekonomik koşulları zayıflatıp halkın yaşam standartlarını olumsuz yönde etkilediği ifade edilmektedir. Tarım ürünlerinin daha düşük fiyatlarla alınıp gümrük geçişlerinin denetlenmesi, çiftçilere yeterli destek sağlanmaması ve tüccarlara, iş sahiplerine ve hastanelere

yüksek vergi yüklerinin getirilmesi, bölgedeki ekonomik kısıtlamalar arasında yer almaktadır (Abdullah, 2024).

İnsani yardım organizasyonları üzerinde getirilen kısıtlamalar ve bu organizasyonlardan belirli lisanslar için ödeme talep edilmesi de yönetimin uygulamaları arasında yer almaktadır. Bu ödemelerin yapılmaması durumunda organizasyonların lisanslarının güvenlik gerekçeleri veya belirli standartlara uymamaları iddiasıyla iptal edildiği bildirilmiştir. 2024 yılı başında, yönetimle iş birliği yapmayan 52 organizasyonun lisanslarının iptal edildiği belirtilmektedir. Bunun yanı sıra, yönetimin bölgedeki suç oranlarını artırdığı ve uyuşturucu ticaretinin yayılmasına neden olduğu, halkın bu durumdan özellikle çocuklarının geleceği açısından endişe duyduğuna dair bazı değerlendirmeler de mevcuttur. Yönetim, politikalarına karşı çıkan bölgelere yakıt kesme gibi cezalar uygulamış, bu da tarımsal ve sanayi projelerinin aksamasına ve içme suyunun kesilmesine yol açmıştır (Abdullah, 2024).

Arap aşiretlerine ait tarım arazilerinin kamulaştırılması konusunda yönetimin izlediği politikanın da önemli tartışmalara yol açtığı bildirilmiştir. Bu politika çerçevesinde, arazilerin askeri amaçlarla ya da Kürt savaşçı ailelerine dağıtılmak üzere el konulması, bazı Arap bölgelerinde geniş çapta hoşnutsuzluğa yol açmış ve zaman zaman protestolara neden olmuştur. Arazi konusu, Araplar için ekonomik ve sosyal açıdan kritik bir mesele olduğundan, bu durumun, (QSD) ile Arap toplumu arasındaki ilişkilerde önemli bir hassasiyet yarattığı ifade edilmektedir (Abdullah, 2024). Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International), 2015 yılında, (QSD)'nin binlerce sivilin zorla göç ettirilmesi ve köylerin yok edilmesi eylemlerini, "IŞİD'e yakınlık" gerekçesiyle gerçekleştirdiğini bildirmiş ve bu eylemleri savaş suçları olarak nitelendirmiştir. Şubat 2016'da Halk Savunma Birlikleri (YPG), Hesekê'nin Tel Tamr bölgesinde onlarca Arap sivilin evini yıkmış ve ev sahiplerini IŞİD destekçisi olarak suçlamıştır (Abdullah, 2024).

2023 yılının sonlarından itibaren, Deyrizor'un doğusunda Arap aşiretleri ile Suriye Demokratik Güçleri (QSD) arasında büyük çaplı çatışmalar yaşandığı, bu çatışmalarda ekonomik faktörlerin önemli bir rol oynadığı, bölgedeki halkın memnuniyetsizliğini artıran temel etkenlerden biri olduğu rapor edilmiştir. IŞİD'e karşı yürütülen askeri operasyonların sona ermesinin ardından, petrol ve doğalgaz

sahalarının kontrolünün PKK'ya bağlı kadroların eline geçtiği, bu kaynaklardan elde edilen gelirlerin yerel Arap aşiretleri ile paylaşılmaması, toplumsal adalet ve temsil konusunda olumsuz algılara yol açtığı vurgulanmaktadır. Ayrıca, artan yaşam maliyetleri ve kuraklık gibi çevresel koşulların Arap nüfusunun karşılaştığı zorlukları daha da artırdığı, bu bağlamda petrol ve gaz sahalarının yerel halk tarafından yönetilmesi yönünde taleplerin dile getirildiği belirtilmektedir (Josor Araştırma Merkezi, 2023).

PKK kadrolarının Deir ez-Zor'da yerel düzeyde yolsuzluk ağları kurduğu ve bu ağlar aracılığıyla halka sunulan hizmetlerin etkinliğini engellediği iddialarına da yer verilmektedir. Ayrıca, altyapının uzun süredir ihmal edilmesinin, halk arasında güvensizlik yarattığı ve bu durumun doğrudan protesto hareketlerine yol açtığı kaydedilmektedir. PKK'ya bağlı grupların yerel askeri liderlerle iş birliği içinde, Fırat Nehri üzerinden Suriye hükümeti kontrolündeki bölgelere kaçak ticaret yapmak amacıyla kaçakçılık ağları kurduğu, bu faaliyetlerin temel gıda maddeleri ve yakıt gibi hayati ürünlerin bölgeden dışarı taşınmasına neden olduğu bildirilmiştir. Yerel halk, bu yasa dışı ticaretin durdurulmasını talep etmiştir (Josor Araştırma Merkezi, 2023).

BEŞİNCİ BÖLÜM

YENİ SURİYE ULUSAL YAPISINDA ÖZYÖNETİMİN GELECEĞİ

Suriye'deki aşama, Esad rejiminin düşüşünden sonra, çağdaş tarihinin en karmaşık dönemlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ülke, siyasi, sosyal ve idari düzeylerde köklü dönüşümler yaşamaktadır. Bu geçiş döneminin doğasını anlamanın önemine dayanarak, bu bölüm, Suriye içinden farklı sosyal ve bilimsel kesimlerden bireylerle yapılan saha araştırmaları ve mülakatlarla desteklenen analitik bir incelemeye dayanmaktadır. Özellikle, öz yönetim altında yaşamış kişilere odaklanılmaktadır. Bu bölüm, siyasi çözüm önerilerini keşfetmeyi amaçlamakta ve özellikle de Kürt partilerinin "federal Suriye" ve "Kürt bölgeleri için öz yönetim" çağrısında bulunması ışığında, öz yönetimin merkezi hükümete entegrasyonu meselesini ön plana çıkarmaktadır. Suriye bugün tehlikeli bir dönüm noktasındadır ya savaş ve bölünme ya da istikrarın tesis edilmesi. İstikrarın sağlanması, siyasi ve idari alanda bir merkezîyet ve yerinden yönetim karışımını benimsemeyi, yeni bir sosyal sözleşme hazırlamayı ve Suriye'nin tüm bileşenlerinin kültürel ve siyasi haklarını güvence altına almayı gerektirebilir. Bu, kapsamlı bir ulusal uzlaşma ve sürdürülebilir kalkınma dönemine zemin hazırlamaktadır.

5.1. Beşşar Esad Rejiminin Devrilmesinden Sonra Yeni Suriye'ye Yönelik Siyasi Tutumlar.

Suriye'deki siyasi ve idari merkeziyetçilik sorunu, Beşşar Esad rejiminin çöküşünün ardından, çeşitli yerel, bölgesel ve uluslararası dinamikler çerçevesinde yeniden gündeme gelmiştir. Bu süreçte, özellikle Alevi ve Dürzi toplulukları başta olmak üzere bazı etnik ve dini gruplar, federalizm ve özerklik taleplerini dile getirmektedir. Bu talepler, öz-yönetim yapılarının Şam'daki merkezi yönetime karşı gösterdiği direncin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dönem, İsrail'in bölgeye yönelik müdahalelerinin arttığı bir döneme denk gelmiştir. İsrailli yetkililer, güneydeki Dürzileri ve kıyıdaki Alevi azınlıkları koruma gerekçesiyle niyetlerini açıkça ifade etmektedir (Khalil, 2025). Bu açıklamalar, Kuneytra ve Dara'daki askeri hareketlilikle paralel bir şekilde gerçekleşmekte olup, ülkenin toprak bütünlüğü ve siyasi istikrarı hakkında kaygıları artırmaktadır (Sky News Arabia, 2025).

Bu gelişmelerin ışığında, Suriye Geçici Yönetimi çatışmalara alternatif bir çözüm olarak müzakere sürecini başlatmış ve Ahmed eş-Şara'yı geçici cumhurbaşkanı olarak atamıştır. Bu karar, özellikle Özerk Yönetim ve ona bağlı SDG ile SDK yapılarının gelecekteki rolünü tanımlama gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Şam yönetimi ise, SDG'nin yeni kurulacak Savunma Bakanlığı bünyesinde özel bir statüyle yer almasını açıkça reddetmiştir. Yabancı savaşçılar ülkeden uzaklaştırıldıktan sonra, bu kişilerin bireysel olarak topluma entegre edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Suriye Arap Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2025).

Müzakerelerin gidişatını belirleyen unsurlar yalnızca iç siyasi dengeyi değil, aynı zamanda dış aktörlerin pozisyonlarını da içermektedir. SDG'nin Kürt davasını temsil etme iddiası, diğer azınlıkların benzer taleplerle ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu durum, Suriye'nin birliğini tehdit edebilir ve yeni bir iç çatışma döneminin zeminini hazırlayabilir. Bu bağlamda, Türkiye ve ABD'nin tutumları ile diğer komşu ülkelerin etkisi belirleyici bir rol oynamaktadır. Türkiye, federal veya özerk yapılara kesinlikle karşı çıkmaktadır. Öte yandan, ABD'nin Suriye'de kalma veya çekilme konusundaki kararsızlığı devam etmektedir. İsrail'in Suriye'yi parçalama yaklaşımına karşılık, Türkiye bu tür girişimlere açıkça karşı çıkmaktadır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Suriye'nin bölünmesine karşı olduklarını ve ülkenin bütünlüğüne yönelik bir tehdit oluştuğunda acil adımlar atacaklarını belirtmiştir (Anadolu Ajansı, 2025).

Ahmed eş-Şara, görevine başladıktan sonra siyasi ve askeri aktörlerle ilişkilerde yeni bir yaklaşım benimsemiştir. Tüm grupların kolektif kimlikleriyle değil, bireysel düzeyde değerlendirilmesi gerektiğini savunmakta ve her kesimin devlet kurumlarına katılımını teşvik etmektedir. Bu yaklaşım, özellikle Esad rejimine karşı devrim yıllarında oluşturulan siyasi oluşumlar için geçerlidir ve Ahmed eş-Şara'nın eski rejimi devirmek için atmış olduğu adımların bir parçasıdır. Bu oluşumlar zaman içinde dağılmış ve yeni askeri yapılara katılmıştır. Askeri yapılarla ilgili yapılan duyurular, Esad rejiminin devrilmesinin ardından Ulusal Ordu'nun yeniden yapılanma sürecine hukuki bir boyut kazandırmıştır. Bu süreç, sorumlulukları SDG ve Dürzi silahlı grupları da dahil olmak üzere tüm taraflar arasında paylaşmayı hedeflemektedir. Şam yönetimi ise birlik ilkesine bağlı kalmayı sürdürmektedir. Göreve başladığında, Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunmasının önemine vurgu yapan Ahmed eş-Şara,

ayrıştırıcı her türlü fikri reddettiğini ifade etmiştir. Ayrıca, Ulusal Diyalog konferanslarında bu yaklaşımı destekleyen ve İsrail'in müdahalelerini kınayan net açıklamalarda bulunmuştur (eş-Şara, 2025).

Yeni yönetim, Kürtlerin geçici hükümette temsiline açık olduğunu belirtmiş ve ilerleyen dönemde hazırlanacak anayasal çerçevede Kürt haklarının güvence altına alınacağını taahhüt etmiştir. Bu duruma karşılık, Suriye Demokratik Güçleri (SDG) liderliği, Kürt meselesinin çözümünün ülke genelinde barışın sağlanması için bir ön koşul olduğunu savunmakta ve yeni devlet yapısında daha kapsamlı bir rol talep etmektedir. SDG Komutanı Mazlum Abdi, 2025'te verdiği bir röportajda, Kürt sorununun çözülmediği bir ortamda kalıcı barışın mümkün olmadığını vurgulamış ve Kürtlerin siyasal ve kültürel haklarını tanıyan ademi merkeziyetçi bir sistemin kurulması gerektiğini ifade etmiştir (Abdi, 2025).

Buna rağmen, Türkiye'nin Kürt güçlerine yönelik sert tutumu ve PKK'ya karşı Irak ile Kuzey Suriye'de yürüttüğü askeri operasyonların devam etmesi, Suriye'deki Kürt oluşumlarının hareket alanını daraltmaktadır. Kürt siyasi aktörleri, Türkiye'de atılacak olumlu adımların Suriye'deki durumu doğrudan etkileyeceği görüşünü savunmaktadır. Bu bağlamda, yeni Suriye'de siyasal ve idari yapının şekillendirilmesinde, ulusal birlik ile azınlık haklarının tanınması arasında zor bir denge kurulması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu dengenin sağlanamaması durumunda, ülkenin siyasi istikrarı olumsuz yönde etkilenebilir. Şam'daki geçici hükümet, ulusal diyalog konferansı düzenlemeyi ve yeni bir anayasa hazırlamak üzere yasama organını kurma sürecine başlamıştır. Ancak bu süreçte, SDG ve Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi temsilcileri dışlanmıştır. Bu durum, SDG tarafından kontrol ettikleri bölgelerde kendi ulusal diyaloglarını yürütme niyetiyle açıklanmıştır. Fakat, bu paralel çabaların henüz somut bir sonuca ulaşmadığı bildirilmiştir (SANA, 2025).

10 Mart 2025 tarihinde, geçici hükümetin eski rejim kalıntıları tarafından oluşturulan isyanı sona erdirmesinin ardından, Cumhurbaşkanı Ahmed eş-Şara'nın SDG Komutanı Mazlum Abdi ile bir anlaşmaya vardığını açıklaması kamuoyunda dikkatle izlenmiştir. Bu gelişme, taraflar arasında yürütülen görüşmelerin beklenmedik sonuçlar doğurabileceğine işaret etmektedir (SANA, 2025).

Bu anlaşmanın temel amacı, ülke yönetiminin yeniden yapılandırılması ve istikrarın sağlanmasına yönelik belirli stratejik hedeflerin hayata geçirilmesini

sağlamaktır. Anlaşma metninde belirtilen ilk ilke, tüm Suriyelilerin etnik ya da dini kimliklerine bakılmaksızın, liyakat temelli bir yaklaşım doğrultusunda devlet kurumlarına katılım ve siyasi temsil haklarının garanti altına alınmasını öngörmektedir. Bu bağlamda, yeni yönetimin, kapsayıcı bir devlet modeli inşa etme ve toplumsal aidiyet duygusunu güçlendirme yönündeki niyeti açıkça ifade edilmektedir (SANA, 2025).

İkinci temel unsur, Kürt toplumunun Suriye devletinin ayrılmaz bir parçası olarak tanınmasını ve bu toplumun anayasal haklarının güvence altına alınmasını içermektedir. Bu adım, Kürt topluluğunun tarihsel olarak dışlanmış durumunun telafi edilmesi ve toplumsal adalet ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilecek bir yeniden yapılanma sürecinin önemli bir parçası olarak değerlenmektedir. Anayasal düzeyde yapılan tanıma, siyasi bütünleşmeyi ve toplumsal barışı pekiştirme potansiyeline sahiptir (SANA, 2025).

Üçüncü olarak, anlaşma, tüm Suriye topraklarında kalıcı bir ateşkesin sağlanmasını ve silahlı çatışmaların sonlandırılmasını hedeflemektedir. Bu hedef, yeni yönetimin güvenlik yapısına öncelik verdiğini ve ulusal düzeyde istikrarı sağlama yönündeki kararlılığını ortaya koymaktadır. Kalıcı bir ateşkesin sağlanması, sadece çatışmasızlık ortamının değil, aynı zamanda devletin kurumsal kapasitesinin yeniden inşa edilmesi sürecinin de bir ön koşuludur (SANA, 2025).

Anlaşmanın dördüncü boyutu, Suriye'nin kuzey ve doğusunda yer alan sınır kapıları, havaalanları ile petrol ve doğalgaz sahaları gibi stratejik altyapının merkezi yönetime entegre edilmesini içermektedir. Bu entegrasyon, devlet otoritesinin ülke genelinde yeniden tesis edilmesi ve ekonomik kaynakların denetiminin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Stratejik altyapıların, sivil ve askeri yapılarla birlikte devlet mekanizmasına dâhil edilmesi, egemenlik kapasitesinin artırılmasını amaçlamaktadır (SANA, 2025).

Beşinci madde, yeni yönetimin yerinden edilmiş kişilerin güvenli geri dönüşünü sağlama ve onlara koruma sunma taahhüdünü içermektedir. Bu hedef, devlet ile vatandaşlar arasındaki güven ilişkisini onarma çabasının bir yansıması olarak değerlenmektedir. Aynı zamanda, göç ve yerinden edilme gibi krizlerin çözümüne yönelik sürdürülebilir politikaların geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Geri

dönüş süreci, toplumsal bütünleşme ve uzlaşma açısından kritik bir rol oynamaktadır (SANA, 2025).

Anlaşmanın altıncı ilkesi, Suriye devletinin birliği ve güvenliğine yönelik tehditlerle ortak mücadeleyi öngörmektedir. Dış müdahalelere ve ülkeyi parçalamaya yönelik girişimlere karşı ortak bir duruş sergilenmesi, taraflar arasında uzlaşılabilecek asgari müşterekleri ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, ulusal egemenliğin korunması yönündeki kararlılık, istikrarlı bir devlet yapısının oluşturulmasında temel bir ön koşul olarak değerlenmektedir (SANA, 2025).

Yedinci olarak, anlaşma, nefret söylemleri ve ayrımcı çağrılara karşı açık bir duruş sergileyerek toplumsal kutuplaşmayı önlemeyi amaçlamaktadır. Farklı kimlik grupları arasında anlayışa dayalı bir diyaloğun teşvik edilmesi, barışçıl bir toplumsal düzenin inşası açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bu çerçevede, dayanışma ve karşılıklı güvene dayalı bir gelecek vizyonunun benimsenmiş olduğu anlaşılmaktadır (SANA, 2025).

Sekizinci ve son unsur, anlaşmanın uygulama mekanizmalarına ilişkindir. Hükümlerin uzmanlaşmış yürütme komiteleri aracılığıyla yürürlüğe girmesi ve sürecin yıl sonuna kadar tamamlanması hedeflenmektedir. Bu yaklaşım, tarafların somut ve zaman sınırlı bir uygulama niyeti taşıdığını göstermektedir. Aynı zamanda, bu süreç yalnızca niyet beyanıyla sınırlı kalmayıp, kurumsal planlama ve izleme süreçlerini içeren bir ciddiyet düzeyine işaret etmektedir. Bu gelişmeler, Suriye'nin geleceğinde kapsamlı barış ve kalıcı istikrar sağlama arayışlarının önemli bir parçası olmaya devam etmektedir (SANA, 2025).

Şaar-Mazlum Abdi anlaşmasına yol açan siyasi veriler ve koşullar göz önüne alındığında, bu önemli adıma katkıda bulunan birkaç temel faktörün bulunduğu söylenebilir: Öncelikle, ABD'nin Suriye'den çekilme ihtimaline dair imalarda bulunması önemli bir etken olmuştur. Bu çekilme, ABD'nin Suriye Demokratik Güçleri'ne (SDG) verdiği desteğin sona ermesine yol açacak ve SDG'yi Türkiye ve Şam'daki merkezi hükümetle daha büyük zorluklarla karşı karşıya bırakacaktır. Böyle bir senaryo, SDG'yi stratejilerini yeniden değerlendirmeye ve enerjisini Suriye hükümetiyle çözüm arayışına yönlendirmeye zorlayacaktır (ALRAAI, 2025).

İkincisi, Türkiye'nin özerk yönetime kesin bir şekilde karşı çıkması, Ankara'nın Suriye'de PKK'ya yönelik askeri operasyon düzenleme niyetini açıklaması nedeniyle ek bir tehdit oluşturmaktadır. Türkiye'nin, Suriye'de Halk Koruma Birlikleri'nin (YPG) varlığını sürdürmesine yönelik olumsuz tutumu, bu grupların karşı karşıya olduğu baskıları artırmakta ve Şam'la diyaloğa yönelmelerine katkı sağlamaktadır (Saout Al-Âsima, 2025).

Üçüncüsü, eski rejim kalıntılarının Suriye kıyılarında gerçekleştirdiği saldırıların başarısızlığa uğraması, merkezi hükümetin istihbarat ve askeri yetenekler açısından konumunu güçlendirmiştir. Bu başarısızlık, hükümetin istikrarı kontrol etme ve yeniden sağlama yeteneği hakkında güçlü bir mesaj vererek, hükümetin SDG ile müzakerelerine güçlü bir ivme kazandırmıştır (Josor, 2025).

Dördüncüsü, Şam hükümetinin, Suriye toplumunun çeşitli kesimlerinin açık desteğine dayanan genel özyönetim fikrini reddetmesi, halkın devletin birliğine yönelik beklentisini ve bölünmeye yönelik her türlü girişimi reddettiğini göstermektedir (Ruuya, 2025).

Beşincisi, Suriye'nin bölünmesine karşı çıkan güçlü bir bölgesel duruş bulunmaktadır. Suudi Arabistan, Katar, Ürdün, Mısır ve Irak gibi ülkeler, Suriye topraklarının birliğini desteklediklerini ve devletin toprak üzerindeki egemenliğini teyit ettiklerini açıklamaktadırlar. Bu bölgesel destek, Suriye hükümetinin pozisyonunu güçlendirmektedir. Şaar-Mazlum Abdi anlaşmasına ilişkin saha görüşmelerine dayanarak, Kürtlerin gelecekte kurulacak federal veya merkezi hükümete katılımları konusunda neredeyse tam bir fikir birliği içinde oldukları sonucuna varılmaktadır (Al Jazeera, 2025).

Kürt topluluğunun önemli bir kesimi, Suriye hükümetiyle yürütülecek bir diyaloğun hem Kürtler hem de Araplar için olumlu sonuçlar doğuracağı görüşünü benimsemektedir. Mevcut koşullar altında, özyönetim anlayışının federal bir sistemle bağdaşmadığı ve merkezi hükümetin varlığını dışlamadığı açıkça ortaya konmaktadır. Bu durum, Şam'daki yeni yönetimle iş birliğini gerekli kılmakta ve Kürt meselesine uzlaşı temelli çözümler bulunmasını zorunlu hale getirmektedir (Badr al-Din, 2025).

Geleceğe dönük perspektifte, kendi topraklarında yaşama, kültürel kimliğini koruma ve yerel düzeyde yönetişim haklarını savunan Kürt aktörler, Türkiye ve Irak Kürtleriyle benzer şartlara sahip olmadıklarını vurgulamaktadır. Türk-Kürt meselesi ile PKK'nın bölgedeki etkisi, Suriye'deki Kürt siyasal yapılanmaları üzerinde belirleyici bir rol oynamaya devam etmektedir. Bu bağlamda, "Özerk Yönetim" ile "Ulusal Konsey" gibi Kürt yapıları arasındaki rekabet ve iş birliği eksikliği, ortak bir stratejik yönelim geliştirilmesini zorlaştırmaktadır. Avrupa merkezli girişimler, bu grupları birleştirerek merkezi hükümete karşı ortak bir duruş geliştirme amacı taşımakla birlikte, PYD'nin siyasi süreçten çekilmesine yol açan içsel görüş ayrılıkları ve uluslararası dengeler, bu çabaların başarısını sınırlamaktadır (Kaban, 2025).

Güvenlik ve temel kamu hizmetlerinin sağlanmaması durumunda, terörle mücadele söyleminin tek başına siyasal meşruiyet üretmeyeceği yönündeki kanaat giderek güç kazanmaktadır. Bu nedenle, Şam ile sürdürülebilir ve anlamlı bir diyalog kurulabilmesi için Kürt hareketlerinin ortak bir vizyon çerçevesinde birleşmesi kritik bir öneme sahiptir. Kürt siyasi çevrelerinden bazıları, PKK'nın Suriye'de güçlü bir toplumsal karşılık bulmadığını ve Kürt davasının gerçek temsilcisi olarak algılanmadığını belirterek, dış müdahalelere dayalı özerklik taleplerinin etkisiz kalacağı uyarısında bulunmaktadır (Kaban, 2025).

Bu bağlamda, ekonomik etkenlerin, özerk yönetime ilişkin taleplerde Şam hükümetine karşı bir baskı aracı olarak kullanılabileceği dile getirilmektedir. Ancak, ideolojik farklılıklar ve parti kadrolarının önemli bir kısmının Suriye dışına çıkmış olması, kolektif hedeflere ulaşma yolunda ciddi yapısal engeller oluşturmaktadır. Bu durum, siyasi birliği ve kurumsal koordinasyonu sekteye uğratan temel zorluklar arasında değerlendirilmektedir. Birçok parti, en uygun çözümün Kürt özerkliğini garanti altına alan bir yönetim sisteminde yatacağını vurgulamaktadır. Özerk yönetim veya herhangi bir yönetim biçimi, etnik aidiyetlere bakılmaksızın bölgenin tüm unsurlarını kapsayan, katılım ilkesine dayalı olmalı ve tüm taraflar için istikrar ve kalkınmayı sağlayacak şekilde Şam'daki merkezi hükümetle uyumlu olmalıdır (Kaban, 2025).

Suriye'deki Kürt partileri, ülkedeki Kürtlerin geleceğine dair ortak bir vizyon ortaya koyan tarihi bir anlaşma imzaladıklarını duyurdular. Bu anlaşmanın amacı, Kürtlere siyasi temsil hakkı tanınması, Kürtlerin Suriye anayasasında tanınması ve

Kürt dilinin resmi olarak kabul edilmesidir. Anlaşma, ABD ve Fransa'nın himayesinde, Irak Kürt Lideri Mesut Barzani ve Suriye Demokratik Güçleri (SDG) Komutanı Mazlum Abdi'nin gözetiminde gerçekleştirilmiştir (Şeyho, 2025).

Anlaşmanın imzalanmasında, Suriye'deki Kürt hareketinin iki ana aktörü olan Kürt Ulusal Konseyi (KUK) ve Kürt Ulusal Birlik Konseyi'nin (KNU) başındaki Demokratik Birlik Partisi (PYD) önemli bir rol oynamıştır. Fransa'nın yoğun çabaları ve ABD'nin Suriye Özel Temsilcisi Scott Boles'un katkılarıyla bu anlaşma sağlanmıştır (Şeyho, 2025).

Anlaşmada, Suriye'nin "demokratik, çoğulcu ve siyasi olarak ademi merkeziyetçi bir devlet" olarak yapılandırılması öngörülmekte, Kürt partileri de Şam'la yapılacak müzakerelerde bu vizyonu kabul etmeyi taahhüt etmektedir. Ayrıca, Kürt haklarının anayasal olarak korunması, siyasi âdem-i merkeziyetçilik ve Suriye'nin gelecekteki yönetim sisteminin federal olmasının sağlanması gibi ilkelere de yer verilmiştir. Kürtler, önerilen federal sistemin amacının ülkeyi bölmek değil, tüm Suriye bileşenlerinin yönetime katılımını sağlamak olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu anayasal reformun hedefi, devleti parçalamak değil, ulusal istikrarı güçlendirmek olarak ifade edilmektedir (Şeyho, 2025).

Suriye'deki Kürt partileri arasında Kürtlerin geleceğine ilişkin varılan anlaşma, bazı çevreler tarafından "tarihi" olarak tanımlansa da bu partilerin Suriye Kürt toplumunun tamamını temsil etmediğine inanan bir yaklaşım da mevcuttur. Bu görüşe göre, Kürt siyasi hareketinin ortaya çıkışından bu yana, bir kısmı gerçek dışı olan çeşitli çözüm önerileri gündeme getirilmiştir. Ancak çözümün hangi formüle dayanacağına bakılmaksızın, başarı için temel koşullar; Kürtler arası uzlaşı, ulusal bir mutabakat ve demokratik bir sistemin tesisi olarak görmektedir. Mevcut Kürt siyasi ve toplumsal koşullar dikkate alındığında, uygun bir formül üzerinde mutabakata varılabilmesi için kapsayıcı nitelikte bir Suriye Kürt konferansının düzenlenmesi gerektiği ileri sürmektedir. Bu konferansın, Kürtlerin birleşik ve demokratik bir Suriye içerisindeki idari statülerini belirleme hakkı çerçevesinde ele alınması gerektiği savunmaktadır. Bununla birlikte, bazı siyasi yapıların kendi sınırlarını aşarak Arap bölgelerinde askerî kontrol sağlamaya yönelik girişimleri, kabul edilemez nitelikte değerlendirilmekte ve bu durumun Kürt toplumunun genel çıkarlarıyla çeliştiği düşünmektedir (Badr al-Din, 2025).

5.1. Merkezi Hükümetin Ulusal Birlik Savunusu ve Kürtlerin Federalizm Talebi

2025 yılının 26 Nisan tarihinde gerçekleştirilen Kürt Ulusal Diyalog Konferansı, Suriye'deki Kürt bölgelerinin geleceğine dair net bir siyasal vizyonun ortaya konulmasına zemin hazırlamış ve konferansa katılan siyasal güçler arasında ortak bir tutumun şekillenmesini sağlamıştır. Konferansın sonuç bildirisi, Kürtlerin Suriye'deki statüsüne dair kapsamlı talepleri içermekte ve bu talepler yalnızca etnik kimliğin tanınmasını değil, aynı zamanda idari ve siyasal yapının yeniden kurgulanmasını da hedeflemektedir (Kürt Ulusal Diyalog Konferansı Bildirisi, 2025).

Konferansta öne çıkan ilk temel talep, Kürt bölgelerinin birleşik bir siyasal ve idari yapı olarak, federal bir Suriye çerçevesinde yeniden yapılandırılmasıdır. Bu öneri, Kürtlerin Suriye rejimi içerisinde bağımsız bir siyasal varlık olarak tanınmasını ve kendi yerel işlerini kültürel özelliklerine uygun şekilde yönetebileceği bir federal sistemin kurulmasını hedeflemektedir. Ancak bu yaklaşım, hem yeni Suriye yönetiminin merkeziyetçi eğilimleriyle hem de Türkiye'nin Suriye'de federalizme yönelik kesin karşıt tutumuyla çelişmektedir. İkinci olarak, Kürt halkının Suriye'deki ulusal varlığının tanınması yönündeki talep, Kürt kimliğinin resmi düzeyde kabulünü ve çok kültürlü bir devlet yapısı içerisinde temel haklarının anayasal güvence altına alınmasını içermektedir. Bu talep, Suriye'nin gelecekteki yapısının kapsayıcı ve çoğulcu olmasına katkı sunmayı hedeflemektedir (Kürt Ulusal Diyalog Konferansı Bildirisi, 2025).

Konferansta dile getirilen bir diğer önemli talep, Kürtçenin anayasal düzeyde resmi dil olarak tanınmasıdır. Dil, bir halkın kültürel kimliğinin temel unsurlarından biri olarak değerlendirilmekte ve bu bağlamda Kürtlerin ana dilde eğitim hakkının tanınması, kültürel devamlılık açısından stratejik bir öneme sahip olduğu vurgulanmaktadır. Kürtçe medya merkezlerinin açılması yönündeki talep, yerel medyanın Kürtçe sesi güçlendirmesi, kültürel üretimin artırılması ve toplumsal diyalogun geliştirilmesi bağlamında önem arz etmektedir. Bu adım hem iletişim özgürlüğünün genişletilmesine hem de dilin kamusal alanda görünürlüğünün artmasına hizmet etmektedir.

Kürtlerin devlet kurumlarında temsiliyetinin sağlanması yönündeki öneri, kamu politikalarının belirlenmesinde etkin katılımı öngörmekte ve Kürt vatandaşların

haklarının kurumsal mekanizmalar aracılığıyla garanti altına alınmasını hedeflemektedir. Bu durum, siyasal kapsayıcılığın güçlendirilmesine doğrudan katkı sağlamaktadır (Kürt Ulusal Diyalog Konferansı Bildirisi, 2025).

21Mart Nevruz'unun resmi tatil olarak kabul edilmesi talebi, Kürt halkının tarihi ve kültürel değerlerinin tanınması yönünde önemli bir sembolik adım olarak görülmekte ve kolektif hafızanın korunmasına yönelik politikaların gerekliliğini ortaya koymaktadır (Kürt Ulusal Diyalog Konferansı Bildirisi, 2025). Kürtlere yönelik ayrımcı politikaların ortadan kaldırılması çağrısı ise, Arap Kuşağı Projesi ve Araplaştırma süreçleri gibi sistematik asimilasyon uygulamalarının sona erdirilmesini, ayrımcılık ve dışlanmanın yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, etnik eşitliğe dayalı yeni bir devlet politikası önerilmektedir (Kürt Ulusal Diyalog Konferansı Bildirisi, 2025).

Vatandaşlıktan çıkarılan Kürtlerin yeniden vatandaşlığa alınması yönündeki öneri, hukuki statülerinin iade edilmesiyle hem bireysel hakların iadesini hem de toplumsal istikrarın sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu talep, yurttaşlık temelinde inşa edilecek yeni bir ulusal kimliğin de göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Kürt bölgelerindeki altyapının geliştirilmesi ise, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak, yaşam standartlarını yükseltmek ve bölgesel dengesizlikleri gidermek adına stratejik önemde bir adımdır. Bu yönde atılacak adımların, yalnızca Kürt bölgelerini değil, tüm Suriye'nin yeniden inşasına katkı sunması beklenmektedir.

Sonuç itibarıyla, Kürt Ulusal Diyalog Konferansı'nın ortaya koyduğu bu talepler, Suriye Kürtlerinin siyasal, kültürel ve sosyal haklarının anayasal düzeyde güvence altına alınması yönünde kritik bir eşik oluşturmaktadır. Ancak bu ilkelerin, özellikle Özerk Yönetim ve Suriye Demokratik Güçleri tarafından yeni devlet yapısı içinde nasıl uygulanacağına dair ciddi sorular gündemdeki yerini korumaktadır. Şara ile Mazlum Abdi arasında varılan mutabakat, uygulama mekanizmalarına dair detaylı bir yol haritası sunmamakta, bu da reform sürecinin uzun ve belirsiz bir süreç olabileceğini göstermektedir (Kürt Ulusal Diyalog Konferansı Bildirisi, 2025).

Öte yandan, Suriye Devlet Başkanı Ahmed eş-Şara tarafından yayımlanan yeni Anayasa Bildirgesi ile eski siyasal yapının beş yıllık bir geçiş dönemi boyunca muhafaza edileceği ilan edilmiş ve bu durum reform süreçlerini daha karmaşık hale getirmiştir. Ancak yine de mevcut dönemin, Kürt haklarının ulusal çerçeveye

entegrasyonu ve siyasal sistemin yeniden yapılandırılması açısından önemli fırsatlar sunduğu görülmektedir.

27 Nisan 2025 tarihinde yayımlanan Suriye Cumhurbaşkanlığı açıklaması, ülkenin toprak bütünlüğünü koruma yönündeki ulusal hassasiyetlere dayanan resmi bir tutumu yansıtmaktadır. Açıklamada, Demokratik Suriye Güçleri (DSG) açıkça, 10 Mart 2025 tarihinde Cumhurbaşkanı Ahmed eş-Şara ile Mazlum Abdi arasında imzalanan anlaşmanın hükümlerine riayet etmeye davet edilmektedir. Bu çağrının gerekçesi olarak, anılan anlaşmanın Cumhurbaşkanlığı nezdinde sakinleşme sürecine katkı sunduğu ve kapsayıcı bir siyasi çözüm için yeni imkânlar doğurduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla, söz konusu anlaşmanın ihlali, ulusal uzlaşı süreci açısından doğrudan bir tehdit olarak değerlendirilmiştir (Suriye Arap Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Bildirisi, Nisan 2025).

Cumhurbaşkanlığının ayrılıkçı projelere ilişkin uyarılarının kaynağında ise DSG liderliğinde son dönemde yapılan ve federasyonu siyasi bir seçenek olarak öne süren açıklamalar yer almaktadır. Resmi bakış açısına göre, bu tür yaklaşımlar, imzalanan anlaşmanın ruhuna aykırıdır ve ülkenin birliğini pekiştirmeyi hedefleyen mutabakatların dışında kalmaktadır. Bu söylemler, Suriye'nin coğrafi bütünlüğünün parçalanmasına yönelik kaygıları artırmakta olup, iç koordinasyonun en üst düzeyde gereklilik arz ettiği bir dönemde ciddi bir tehdit oluşturmaktadır (Suriye Arap Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Bildirisi, Nisan 2025).

Demografik değişimlere yapılan atıf, Suriye Cumhurbaşkanlığı açıklamasında, bazı bölgelerde gözlemlenen ve endişe verici yönelimlere işaret eden uygulamalara dayandırılmaktadır. Bu durumun, Suriye'nin toplumsal dokusunu zayıflatma riski taşıdığı ve özellikle toplumsal çeşitliliği gözeten, birlikte yaşamı esas alan ulusal çözüm arayışını zorlaştıracağı vurgulanmaktadır (Suriye Arap Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Bildirisi, Nisan 2025).

Aynı zamanda, söz konusu açıklama, Tişrin Barajı Anlaşması'nın hayata geçirilmesindeki sürekli başarısızlıkla da doğrudan ilişkilendirilebilir. Başlangıçta, bu anlaşmanın, taraflar arasında bir görüş birliği sağlamaya yönelik bir adım olması beklenirken, Demokratik Suriye Güçleri (DSG) liderliğinin özellikle âdem-i merkeziyetçilik talebinde ısrarcı olması, sürecin ilerlemesini sekteye uğratmıştır. Bu tutum, Kamışlı'da düzenlenen Kürt Diyalog Konferansı'nın kapanış bildirgesine de

yansımış ve ilgili talepler resmiyet kazanarak, iki taraf arasındaki siyasi gerilimi daha da derinleştirmiştir (Suriye Arap Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Bildirisi, Nisan 2025).

5.2. Geçici Anayasa ve Özerk Yönetimi: Suriye Ulusal Yapısında Uygulama Çelişkileri ve Sorunsalları

Araştırmacı tarafından hazırlanan Geçici Anayasa Bildirgesi ile Özyönetim Toplumsal Sözleşmesi'nin Karşılaştırmalı Analizi .Cumhurbaşkanı Ahmed el-Şara'nın 2025 Nisan'ında yayımladığı Geçici Anayasa Bildirgesi ile Suriye'nin kuzeydoğusunda Kürt özerk yönetimi için hazırlanan Toplumsal Sözleşme arasında önemli yapısal ve siyasal farklılıklar bulunmaktadır. Bu iki belge, Suriye'nin geleceğine ilişkin birbirinden temel noktalarda çelişkili yaklaşımlar ortaya koymaktadır. Özyönetim Toplumsal Sözleşmesi (2023) ve Suriye Cumhurbaşkanlığı Bildirgesi (2025) arasındaki bu farklar, her iki belgenin egemenlik, devlet yapısı, kültürel haklar ve yerel yönetim anlayışı gibi birçok önemli konuda belirgin ayrımlar taşıdığını göstermektedir.

Birinci olarak, egemenlik ve devlet yapısı bakımından Geçici Anayasa Bildirgesi, Suriye Arap Cumhuriyeti'nin bölünmez bir devlet olduğunu ve tam egemenliğin merkezi otoritede toplandığını vurgulamaktadır. Buna karşın Toplumsal Sözleşme, federal yapıyı ve Kürtlerin yerel düzeyde özyönetim hakkını garanti altına alan bir sistemi savunmakta, bu bağlamda federalizm talebini öne çıkarmaktadır. Bu durum, iki belge arasında temel bir egemenlik anlayışı ayrılığı olduğunu göstermektedir (Özyönetim Toplumsal Sözleşmesi, 2023; Suriye Cumhurbaşkanlığı Bildirgesi, 2025).

İkinci olarak, din ve mevzuat konusunda, Geçici Anayasa Bildirgesi'nde İslam'ın devletin resmi dini olduğu ve mevzuatın temel kaynağının İslam hukuku olduğu belirtilirken, Toplumsal Sözleşme bu nitelikleri taşımaz. Ayrıca, Cumhurbaşkanlığı makamının tek bir kişi tarafından yürütülmesi öngörülürken, özyönetimde başkanlık iki eşbaşkan (bir erkek ve bir kadın) tarafından paylaşılmaktadır. Bu, yönetim biçimleri açısından da farklılık yaratmaktadır (Özyönetim Toplumsal Sözleşmesi, 2023; Suriye Cumhurbaşkanlığı Bildirgesi, 2025).

Üçüncü olarak, resmi dil konusunda, Geçici Anayasa Bildirgesi, Arapçanın devletin tek resmi dili olduğunu belirtirken, Toplumsal Sözleşme, Kürtçeyi Arapçanın yanında resmi dil olarak kabul etmekte ve Kürt dilinin önemini vurgulamaktadır. Bu durum, dil politikalarında ayrışmayı yansıtmaktadır (Özyönetim Toplumsal Sözleşmesi, 2023; Suriye Cumhurbaşkanlığı Bildirgesi, 2025).

Dördüncü farklılık ise askeri teşkilatın yapısına ilişkindir. Geçici Anayasa Bildirgesi, ordunun devletin tek meşru askeri gücü olduğunu ve devlet dışında herhangi bir askeri örgütün kurulamayacağını ifade ederken, Suriye Demokratik Güçleri'nin (SDG) varlığı ve bölgede yerel güvenlik meselelerinin Kürt halkının temsiliyle yönetilmesi talebi, merkezi otoritenin tekeline karşıt bir duruş sergilemektedir (Özyönetim Toplumsal Sözleşmesi, 2023; Suriye Cumhurbaşkanlığı Bildirgesi, 2025).

Beşinci olarak, kültürel çeşitlilik ve haklar konusunda, Geçici Anayasa Bildirgesi, tüm vatandaşlara kültürel ve dilsel hakları garanti etse de Arapça diline ve İslam dinine verdiği öncelik nedeniyle Kürtlerin dışlandığı algısını güçlendirebilir. Bu da özyönetimin kendi kültürel kimliğini ve toplumsal katılımını teşvik etme rolünü gölgelemektedir (Özyönetim Toplumsal Sözleşmesi, 2023; Suriye Cumhurbaşkanlığı Bildirgesi, 2025).

Altıncı olarak, yürütme ve yasama organlarının yapılandırılması bakımından, Geçici Anayasa Bildirgesi, merkeziyetçi bir sistem ve Cumhurbaşkanının atadığı yarı üyeli konseyleri öngörürken, Özyönetim Toplumsal Sözleşmesi, farklı toplumsal bileşenleri temsil eden merkeziyetsiz yapılar aracılığıyla iktidarın paylaşılmasını savunmaktadır (Özyönetim Toplumsal Sözleşmesi, 2023; Suriye Cumhurbaşkanlığı Bildirgesi, 2025).

Yedinci olarak, geçiş dönemi yönetimi konusunda, Geçici Anayasa Bildirgesi, merkeziyetçi otoriteyi devam ettirmeyi ve beş yıllık bir süre içinde özyönetim deneyimine sınırlı bir zaman ayırmayı hedeflemektedir. Öte yandan, Toplumsal Sözleşme, federal sistemin gelişimi için daha esnek ve kapsayıcı bir siyasal ortam yaratmayı amaçlamaktadır (Özyönetim Toplumsal Sözleşmesi, 2023; Suriye Cumhurbaşkanlığı Bildirgesi, 2025).

Bu temel farklılıklar ışığında, Geçici Anayasa Bildirgesi'nin Suriye'nin geleneksel merkeziyetçi devlet yapısını koruma girişimi olduğu, Özyönetim Toplumsal Sözleşmesi'nin ise Kürtlerin kültürel ve siyasal özerkliğini güçlendirmeye yönelik bir talep niteliği taşıdığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu durum, taraflar arasında kapsamlı, saygılı ve yapıcı bir diyalog gerektirmekte, tüm tarafların haklarının anayasal ve siyasal düzeyde garanti altına alınmasını zorunlu kılmaktadır (Özyönetim Toplumsal Sözleşmesi, 2023; Suriye Cumhurbaşkanlığı Bildirgesi, 2025).

Anayasa Bildirgesi'nin önsözünde, metnin Suriye'nin Fransız işgalinden bağımsızlığından itibaren yürürlükte olan önceki anayasal düzenlemelerin incelenmesine dayandığı belirtilmekte ve ülkenin birliği, hukukun üstünlüğü, vatandaşlık hakları ve güçler ayrılığı ilkeleri doğrultusunda merkeziyetçi bir siyasi sistemin devam ettirileceği vurgulamaktadır. Bu çerçevede, Mazlum Abdi ile Şara arasında yapılan anlaşmanın uygulanabilirliği, siyasi süreçte kapsayıcılık, dini ve etnik temelli ayrımcılığın engellenmesi, Kürtlerin anayasal haklarının tanınması ve ülke genelinde istikrarın sağlanması gibi unsurlara bağlıdır. Ayrıca, özyönetim bölgelerinin yeni Suriye devletine entegrasyonuna yönelik çalışmaların sürdürülmesi ve tüm ayrılıkçı söylemlerin reddedilmesi, ulusal birliğin ve barışın korunması için kritik önem taşımaktadır (Özyönetim Toplumsal Sözleşmesi 2023. Suriye Cumhurbaşkanlığı Bildirgesi, 2025).

Sonuç olarak, anlaşmanın uygulanmasının etkin takibi, yürütme organlarının oluşturulması ve belirlenen hedeflere zamanında ulaşılması, Suriye'nin siyasal geleceğinin şekillenmesinde belirleyici olacaktır. Ayrıca, özyönetimin, "ayrılma arayışında olduğu" iddialarını aşmak ve Suriye'nin ulusal yapısına entegre olabilmek için atacağı adımların da titizlikle değerlendirilmesi gerekmektedir (Özyönetim Toplumsal Sözleşmesi 2023. Suriye Cumhurbaşkanlığı Bildirgesi, 2025).

5.3. Özerklik ve Suriye Devletine Entegrasyon Olanağı: Analitik Bir Yaklaşımı

Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi (AANES) ile Şam'daki merkezi hükümet arasındaki ilişkinin seyri, Suriye'nin mevcut siyasi sürecinde en kritik meselelerden biri olarak değerlendirilmektedir. Mevcut gelişmelerden hareketle, merkezi hükümet ile AANES arasında bir güç mücadelesi olduğu ve bu mücadelenin, AANES'in federal bir yapı talebi ile merkezi hükümetin üniter devlet anlayışını

sürdürme ısrarı arasında açık bir gerilim yarattığı görülmektedir. Bu bağlamda, AANES zaman zaman Suriye devletinden ayrılma niyetiyle suçlanmakta; ancak AANES yetkilileri, özellikle Kürt toplumunun haklarının anayasal düzeyde tanınması koşuluyla, birleşik bir Suriye çerçevesi içerisinde kalma iradesini sürekli olarak ifade etmektedirler (Syria News, 2025).

Bu bölümde, Kürt partilerinin federalizm taleplerine ve merkezi hükümetin bu taleplere verdiği tepkilere dair yerel perspektifler analiz edilmekte; böylelikle iç savaş ve bölünme riskine karşılık dengeli ve kapsayıcı bir siyasi çözümün mümkün olup olmadığı araştırılmaktadır. Araştırma kapsamında, AANES'e yönelik "ayrılıkçılık" suçlamalarını besleyen saha uygulamalarındaki bazı olumsuzluklara da dikkat çekilmektedir.

Öte yandan, Kuzey ve Doğu Suriye'deki özyönetim modelinin çeşitli yönleri, bölgedeki yapının karmaşıklığını yansıtmakta; bu durum hem mevcut zorluklara hem de potansiyel fırsatlara dair çok boyutlu bir tablo ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, özyönetimin mevcut sorunlarına yönelik çözüm önerileri de ele alınacaktır. Suriye Demokratik Güçleri (SDG) ile merkezi hükümet arasında imzalanan anlaşmadan önce ortaya çıkan bazı sorunların, anlaşma sonrasında da varlığını sürdürdüğü gözlemlenmektedir. Bunlardan en dikkat çekeni, özyönetim deneyiminin bazı yönlerden Demokratik Birlik Partisi'nin (PYD) ideolojik çizgisiyle özdeşleştirilmesidir. PYD'nin, Türkiye tarafından terör örgütü olarak tanımlanan PKK ile olan yakın ilişkileri hem Suriye devleti hem de bölge ülkeleriyle yeni çatışma dinamiklerinin oluşmasına neden olmakta ve bölgedeki Kürt meselesine dair içsel istikrarı tehdit eden unsurlar arasında yer almaktadır (Badr al-Din, 2025).

Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi sınırları içindeki bazı topluluklar, mevcut özerk yönetim yapısının, Suriye toplumunun tüm etnik ve dinsel gruplarını kapsayamayacağı yönünde görüş bildirmektedir. Araplar, Kürtler, Süryaniler ve Türkmenler gibi toplumun farklı bileşenlerini temsil etme kapasitesine sahip olmayan bu yapı, esasen Demokratik Birlik Partisi ve onun üyelerinin çıkarlarına hizmet edecek şekilde şekillendirilmiş olup, Suriye'nin kapsayıcı devlet anlayışıyla uyumsuzluk göstermektedir. Bu durum, özyönetim yapısında ciddi bir denge sorunu yaratarak, bölgedeki toplumsal bileşenler arasındaki dengeyi bozmuş ve bu da bölgesel istikrarı tehdit eden bir faktör haline gelmiştir. Parti çıkarlarının öncelenmesi, toplumsal barış

ve istikrar üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Ayrıca, geleneksel sosyal bağlar ve devletle kurulan ilişkiler, bölgedeki istikrarın korunmasında kritik öneme sahip unsurlar olarak öne çıkmaktadır (Al-Sharif, 2020).

PKK'ya bağlı grupların, Arap çoğunluklu bölgelerdeki varlığı, bölgenin kaynaklarının kötüye kullanılmasına ve zorunlu askerlik uygulamalarının dayatılmasına neden olmaktadır. Bu durum hem Arap hem de Kürt toplulukları arasında ciddi rahatsızlıklara yol açmış ve dolayısıyla özyönetimin meşruiyetini zayıflatmıştır. Özyönetim içindeki siyasi partiler, büyük ölçüde Demokratik Birlik Partisi'nin kontrolünde şekillenen yapılar olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, halkın isyan ettiği Baas rejimine benzer bir otoriter siyasi modelin varlığını işaret etmektedir. DBP, Suriye'deki Kürtleri tam anlamıyla temsil edememekte, sadece küçük bir Kürt kesimini temsil etmektedir. Bu ise Kürtler arasında birlik eksikliğine işaret etmektedir. Bölgedeki demokratik uygulamalar ise sınırlıdır. Siyasi yasaklar ve insan hakları ihlalleri devam etmekte olup, bu durum, Esad rejiminin yarattığı güvenlik ortamına benzer olumsuz koşulları yeniden üretmektedir (Al-Sharif, 2020).

Bölgedeki güvenlik koşullarının kötüleşmesi, bölge nüfusunun siyasi, ekonomik ve sosyal yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir. IŞİD ve diğer tanımlanamayan silahlı grupların sivillere yönelik saldırıları devam etmekte ve bu da bölgenin istikrarını tehdit etmektedir (Shaam, 2025).

Temel hizmetlerdeki ciddi eksiklikler, bölge halkının yaşam kalitesini düşürmekte, elektrik, su ve gaz gibi temel hizmetlerdeki yetersizlikler, yönetimin ticari çıkarlar doğrultusunda hareket ettiğine dair eleştirilerin artmasına neden olmaktadır. Özyönetimin IŞİD'le mücadelede uluslararası koalisyon desteğini kullanması, bölgedeki Kürt siyasi etkisini artırmayı hedefleyen stratejik bir hamle olarak değerlendirilebilse de bu durum bazı gruplar tarafından olumsuz bir şekilde değerlendirilmektedir (Baladi Medya, 2024).

Bölgenin zengin doğal kaynakları, kötü yönetim ve yetersiz planlama nedeniyle yeterince değerlendirilememekte, bu durum yoksulluk ve hizmet eksikliği şeklinde kendini göstermektedir. Yatırımlar ise sınırlı bir kesim ve dış çıkarlar tarafından kontrol edilmektedir. Yönetim, mali ve idari yolsuzluklarla mücadelede başarısız olmakta ve şeffaf soruşturmaların yapılmaması, bazı yetkililerin kayıplara karışması güven ortamını zedelemektedir (Wassat, 2022).

Ayrıca, mevcut özerk sistem ne uluslararası ne de yerel olarak tanınmaktadır. Bu, özerk yönetim ile merkezi hükümetin hedefleri arasında ciddi bir tutarsızlığa işaret etmektedir ve Kürtler arasında siyasi birlik eksikliği bulunmaktadır. Bazı Kürt grupları, federal bir sistemin Suriye için uygun olduğunu savunmaktadır, ancak bu model için belirli bir biçim olmadığına inanmaktadırlar. Mevcut özerk model eleştirilmiştir. Kürtler, dil kullanımı, istihdam ve vatandaşlık hakları dahil olmak üzere birçok alanda kısıtlamalarla karşı karşıyadır. Suriye Demokratik Güçleri (SDG), tanınma elde etmek için mevcut rejimle müzakerelere girmiştir, ancak dış müdahale çağrısı yapan bazı sesler, SDG'nin yalnızca belirli grupları temsil ettiği algısını güçlendirmiştir (Badr al-Din, 2024).

5.4. Devletin Ulusal Açıdan Birliği ve Bütünlüğü

Suriye'deki özerk yönetimin geleceği ve mevcut siyasi durumla etkileşimi konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Araştırma, Kürt nüfusunun bir kesiminin devletin birliğine inandığını ve ayrılık fikrini benimsemediğini ortaya koymaktadır. Yerel nüfusun bu kesimi, ulusal ve kültürel hakların tanınması koşuluyla birleşik bir Suriye devletinde yaşamayı tercih etmektedir. Bu bağlamda, Kürdistan İşçi Partisi'ni (PKK) ve Suriye Demokratik Güçleri'ni (SDG) desteklemeyen Kürt grupları, makul çözümün merkez ile çevre arasında bir denge sağlayan bir çözüm olduğuna inanmaktadır. Ayrıca, mevcut özerk yapının tüm toplumsal bileşenleri kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Bu dönüşümün, Kürtlerin ulusal birliğe entegrasyonunu kolaylaştırmak ve Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) siyasi arenadaki baskın etkisini sınırlamak için gerekli olduğu düşünülmektedir. Bunun nedeni, partinin "tarihsel olarak Suriye Kürtlerinin özlemlerini ve çıkarlarını temsil etmemesi, ancak muazzam bir askeri güce ve maddi kapasiteye sahip olması ve etki alanlarında bir çalışan ordusu bulundurmasıdır. Gücünün sırrı, uzun sürmeyecek olan dış faktörde yatmaktadır" (Badr al-Din, 2024).

Suriye ulusal yapısına entegrasyon koşulları bağlamında, sürecin sorunsuz bir şekilde yürütülmesini sağlamak için kurumsal güvenliğin sağlanması gibi bazı yapısal ve kurumsal gereklilikler ortaya çıkmaktadır. Mevcut özerk yönetim yapısı, insan kaynakları ve idari kapasite açısından zayıf olduğu kanıtlanmıştır ve bu eksikliklerin giderilmesi için merkezi hükümetle yakın iş birliği şarttır. Ayrıca, yerel karar alma süreçlerine tüm etnik ve sosyal bileşenlerin katılımını artırmak için reformlar

yapılmalıdır. PKK'nın siyasi ve güvenlik alanlarındaki hakimiyetinin sona erdirilmesi, özerk hükümetin tarafsız ve kapsayıcı bir yapıya kavuşması için gerekli bir adım olarak değerlendirilmiştir. Ülke içinde uluslararası ilişkilerin ve siyasi diyaloğun güçlendirilmesi, karşılıklı tanınma ve güvenin sağlanması, entegrasyon sürecinin başarısı için hayati önem taşımaktadır (Kaban, 2025).

Merkezi hükümetin anayasal yeniden yapılanma sürecine yönelmesi, ademi merkeziyetçiliğin anayasal güvence altına alınması ve çok etnikli kültürel hakların korunması açısından yapısal bir zorunluluk teşkil etmektedir. Bu doğrultuda, demokratik kurumların etkinleştirilmesi ve karar alma süreçlerine geniş katılımın sağlanması gerekmektedir. Böyle bir yaklaşım, yalnızca siyasal düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal ve kurumsal düzeylerde kapsamlı bir dönüşüm sürecini zorunlu kılmaktadır. Bu dönüşüm, toplumsal meşruiyeti artırarak toplumsal dokunun yeniden inşasına katkıda bulunmaktadır. Ademi merkeziyetçilik, çok etnikli ve çok bileşenli toplumsal yapıların güçlendirilmesinde belirleyici bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bu yönetişim modeli, yerel düzeyde karar alma yetilerini güçlendirmenin ötesinde, ulusal düzeyde de uzlaşı temelli bir yönetsel yapı inşa etme imkânı sunmaktadır. Bu çerçevede, ademi merkeziyetçilik, merkezi yapılarla çatışma üretmeyen, devletin birliğini zayıflatmayan, aksine toplumsal katılımı ve yönetsel meşruiyeti artıran bir mekanizma olarak değerlendirilmelidir. Böylece hem toplumun hem de devletin otorite ve güvenlik üretme kapasitesi güçlendirilmiş olmaktadır (Mahfouz, 2025).

Siyasi ve medya alanlarında kullanılan dilin yeniden yapılandırılması bu dönüşüm sürecinde hayati önem arz etmektedir. Kutuplaştırıcı söylemler yerine, ulusal kimliği destekleyen, kapsayıcı ve birleştirici bir dilin benimsenmesi, toplumsal gerilimlerin azaltılması ve kolektif aidiyetin güçlendirilmesi açısından önemlidir. Bu tür bir söylem stratejisi, etnik ve kültürel çeşitliliğin tehdit olarak değil, zenginlik olarak kabul edildiği bir iletişim ortamı inşa edilmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda, özellikle Kürt toplumunun adil ve kapsayıcı bir biçimde temsil edilmesi, toplumsal bütünleşmenin tesisi açısından elzemdir. Ancak ademi merkeziyetçilik eğilimlerinin, ayrılıkçı eğilimleri teşvik eden veya devletin yapısal bütünlüğünü tehdit eden dinamikler üretmemesi gerekmektedir. Bu nedenle ademi merkeziyetçilik, toplumun veya devletin parçalanmasına neden olabilecek herhangi bir yapısal riskten

arındırılmalı, bütünleştirici bir çerçeve içerisinde yeniden tanımaktadır (Mahfouz, 2025).

Yönetsel reform süreci, yalnızca merkezi bir iradeye dayanan dikey bir yapılanma şeklinde değil, farklı toplumsal aktörlerin katılımını içeren yatay ve kapsayıcı bir müzakere süreciyle şekillendirilmelidir. Siyasal sistemin niteliği, otoriter veya çoğunlukçu bir anlayışın sonucu olmaktan ziyade, geniş toplumsal uzlaşıyla belirlenmelidir. Bu yaklaşım, ademi merkeziyetçiliği ideolojik bir araç olmaktan çıkararak, toplumsal taleplere duyarlı, esnek ve kapsayıcı bir yönetişim pratiği haline getirmektedir. Ademi merkeziyetçilik, Suriye'nin ulusal kimliğini zayıflatan bir tehdit değil; aksine, çok bileşenli ve çok kültürlü toplumsal yapısına uygun, bütünleştirici bir yönetişim modelidir. Bu model, yalnızca siyasi istikrarı değil, aynı zamanda sosyal adaleti, ekonomik eşitliği ve kültürel temsil hakkını da güçlendirmeyi hedeflemelidir. Ulusal uzlaşı temelinde, siyasal ve toplumsal dinamiklerle şekillenmiş bir ademi merkeziyetçilik yapısı hem toplumsal bütünleşmenin hem de devlet istikrarının inşasında asli bir unsur olarak değerlenmektedir (Mahfouz, 2025).

Mevcut özerk yönetim yapısı, demografik, politik ve askeri unsurların etkisiyle belirgin bir Kürt hâkimiyeti sergilemektedir. Bu durum, Kürt toplumu ile diğer etnik ve dini topluluklar arasında gözlemlenen iletişim eksikliğiyle birleşerek toplumsal ayrışmayı derinleştirmektedir. Ancak bu bölünmenin temelinde tarihsel veya köklü bir etnik çatışmadan ziyade, otoriter yönetim biçimi ile baskı altında kalan toplumsal bileşenler arasında yaşanan yapısal eşitsizlikler yer almaktadır. Bu bağlamda, mevcut ayrışmanın, doğrudan halklar arasında bir çatışmadan çok, siyasi aktörlerin çıkar hesapları doğrultusunda şekillendiği anlamaktadır (Masuti, 2005).

Toplumun geneline yönelik ayrılıkçı eğilimlerin olduğu yönünde yapılacak genellemeler sağlıklı değildir. Özerk yönetim ile merkezi yönetim arasında güven inşası için gerekli adımlar arasında, özerk yapının Suriye'nin toprak bütünlüğüne bağlılığını açık biçimde ilan etmesi, doğal kaynakların adil ve şeffaf yönetim ilkeleri doğrultusunda merkezi otoriteye devredilmesi, ayrımcı ve dışlayıcı siyasi ve medya söylemlerinden vazgeçilmesi ve ulusal aidiyeti güçlendirmeyi hedefleyen eğitim politikalarının hayata geçirilmesi yer almaktadır. Bu çerçevede, sadece özyönetim unsurlarının değil, dışarıda bırakılmış tüm siyasi aktörlerin sürece dâhil edilmesi,

geçici idari yapının işletilmesi ve Kürt ulusal talepleri ile merkezi devlet ilkeleri arasında denge kuracak mekanizmaların oluşturulması gerekmektedir (Masuti, 2005).

Suriye Müzakere Komisyonu, daha önce sunduğu siyasi çözüm vizyonunda bu yaklaşımların çoğuna yer vermiştir. Bu vizyona göre, geçiş süreci; Suriye halkının taleplerine karşılık veren, devletin egemenliğini ve toplumun bütünlüğünü koruyan, aynı zamanda tüm bileşenlerin temel hak ve özgürlüklerini teminat altına alan adil bir çözüm modeli olmalıdır. Komisyon, bu çerçevede Suriye'nin bağımsız, egemen ve bölünmez topraklara sahip bir devlet olarak tanımlanması gerektiğini vurgulamış; yeni anayasal düzenin ise vatandaşlık temeline dayanan, özgürlük, eşitlik, adalet ve fırsat eşitliği ilkelerini içeren bir toplumsal sözleşmeyle desteklenmesini önermiştir (HNC, 2016).

Kürt meselesi, bu bağlamda bir etnik azınlık sorunu değil, ulusal düzeyde çözülmesi gereken bir vatandaşlık meselesi olarak kabul edilmektedir. Anayasal düzeyde etnik, kültürel ve dilsel hakların güvence altına alınması gerektiği belirtilmekte; devletin, idari ademi merkeziyetçilik ilkesi doğrultusunda yerel yönetimlere yetki devri yaparak, her vilayet ve ilçeye toplumsal, ekonomik ve hizmet yönünden kendi işlerini yürütme hakkı tanıması öngörülmektedir. Bu kapsamda, devletin sosyal adaleti sağlaması, yoksulluk ve işsizlikle mücadele etmesi, dengeli kalkınmayı hedeflemesi ve çevrenin korunmasını gözetmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Kadınların bireysel ve kamusal yaşamda eşit haklardan faydalanması, anayasal güvenceyle tüm kurum ve karar alma mekanizmalarında en az %30 katılım hakkının temin edilmesi gerektiği de belirtilmiştir. Geçiş süreci bağlamında oluşturulan siyasi anlaşmanın temel ilkeleri ise, halkın ulusal politikaların şekillendirilmesinde etkin katılımını, iç barışın tesisini, ulusal uzlaşmayı ve silahlı yapıların etkisizleştirilmesini güvence altına almayı amaçlamaktadır (HNC, 2016).

Suriye'nin karşı karşıya olduğu siyasi ve toplumsal zorluklar bağlamında, Kürt meselesi etnik, siyasi ve idari boyutlarıyla dikkat çeken karmaşık dosyalardan biri olarak öne çıkmaktadır. Mevcut veriler, merkezi sistemin çöküşü ve krizin derinleşmesiyle birlikte Kürt taleplerinin güç kazandığını göstermektedir. Geniş bir Kürt kitlesi, siyasi istikrar ve kültürel kimliklerini koruma arayışının bir yansıması olarak, öz yönetim modeline yönelmiştir. Ancak, Kürt siyasi yapısı içerisinde görüş

birliği eksikliği ve vizyon farklılıkları dikkat çekmekte; bu durum, müzakere gücünü zayıflatmakta ve kapsamlı bir çözüme ulaşmayı güçleştirmektedir (Kaban, 2025).

Öz yönetime dayalı mevcut uygulamaların, hizmet sunumu ve altyapı alanlarında ciddi zorluklarla karşı karşıya kaldığı gözlemlenmektedir. Bu durum, halkın ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersizlik olduğunu göstermektedir. Ayrıca, yönetim süreçlerinde ayrımcılık ve kayırmacılığa dayanan uygulamalar, toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmekte ve halkın önemli bir kısmında dışlanmışlık hissini pekiştirmektedir (Sheikho, 2025).

Kürt siyasi aktörlerin tutumları, tam bağımsızlık talep eden gruplarla, kültürel ve ulusal hakların anayasal güvenceye alınması şartıyla birleşik bir Suriye devleti içinde kalmayı savunanlar arasında farklılık göstermektedir. Bununla birlikte, Kürt toplumu içinde ulusal ortaklık fikrine yönelik artan bir kabul gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, kültürel farklılıkları gözeten, eşit yurttaşlık esasına dayalı bir siyasi modelin inşası gerekmektedir. Bu yaklaşım, merkezi hükümet ile yapıcı diyalogun teşvik edilmesini, ayrılıkçı söylemlerden kaçınılmasını ve ulusal birlik kavramının benimsenmesini zorunlu kılmaktadır (Faham, 2024).

Bazı değerlendirmeler, bölgedeki çatışmanın esasen etnik temelli olmaktan ziyade, çıkar çatışmaları ile yerel ve dış aktörlerin siyasi ve ekonomik hegemonya arayışlarının bir yansıması olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, çoğulculuğu garanti altına alan, yerel topluluklara geniş idari yetkiler tanıyan ve demokratik temsiliyeti esas alan yeni bir siyasi sistemin inşa edilmesi gerekliliğini gündeme getirmektedir. Söz konusu yapının başarıya ulaşması, yolsuzluk ve kayırmacılık ağlarının dağıtılması ve tüm toplumsal bileşenlerin adil temsiline olanak tanıyan bir hukuki çerçevenin tesis edilmesine bağlıdır (Faham, 2024).

Anayasa Beyannamesinde Başkanlık Sistemi ve Siyasi Merkeziyetçilik

Ahmed eş-Şara'nın 14 Mart 2025 tarihinde yayımladığı Anayasa Beyannamesi, Suriye'de geçiş dönemi yönetim sistemini belirlemiştir. Bu sistem, kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanmakta olup, bazı yetkilerin atama yoluyla, bazılarının ise seçim kurulları aracılığıyla belirlenmesini öngörmektedir (el-Şara'nın Anayasal Beyannamesi, 2025).

Yasama yetkisi Halk Meclisi tarafından kullanılmaktadır. Cumhurbaşkanı, Halk Meclisi üyelerinin seçilmesi amacıyla bir üst seçim komisyonu kurar. Bu komisyonun

gözetiminde seçim alt kurulları oluşturulur ve bu kurullar Meclis üyelerinin üçte ikisini seçer. Geriye kalan üçte birlik kısım ise temsilde adalet ve verimlilik esas alınarak doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Halk Meclisi üyeleri milletvekili dokunulmazlığına sahiptir ve herhangi bir üye ancak üçte iki çoğunlukla görevden alınabilir. Kalıcı bir anayasa kabul edilip, buna uygun olarak yeni yasama seçimleri yapılıncaya kadar yasama yetkisi Halk Meclisi tarafından kullanılmaya devam eder. Meclisin görev süresi otuz aydır ve bu süre yenilenebilir. Üyeler, Cumhurbaşkanı huzurunda "Görevimi dürüstlük ve sadakatle yerine getireceğime Yüce Allah'a yemin ederim" diyerek yemin ederler. İlk toplantıda bir Başkan, iki Başkan Yardımcısı ve bir Kâtip gizli oyla ve oy çokluğuyla seçilir; seçim gerçekleşinceye kadar toplantıya en yaşlı üye başkanlık eder. Meclis, toplantıdan sonraki bir ay içinde iç tüzüğünü hazırlar. Halk Meclisi; kanun teklif etmek ve onaylamak, mevcut kanunları değiştirmek veya yürürlükten kaldırmak, uluslararası antlaşmaları onaylamak, devletin genel bütçesini kabul etmek, genel af çıkarmak, üyelerin istifasını veya dokunulmazlığının kaldırılmasını karara bağlamak ve bakanları dinlemek gibi görevleri yerine getirir. Kararlar çoğunluk esasına göre alınır (el-Şara'nın Anayasal Beyannamesi, 2025).

Yürütme yetkisi, Anayasa çerçevesinde Cumhurbaşkanı ve bakanlar tarafından kullanılır. Cumhurbaşkanı, silahlı kuvvetlerin başkomutanıdır ve ülkenin işlerini yönetmek, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini sağlamak, halkın çıkarlarını korumakla görevlidir. Cumhurbaşkanı, Halk Meclisi huzurunda şu şekilde yemin eder: "Devletin egemenliğini, ülkenin birliğini, toprak bütünlüğünü ve kararlarının bağımsızlığını sadakatle savunacağıma, kanuna saygı göstereceğime, halkın çıkarlarını koruyacağıma ve onlar için onurlu bir hayat sağlamak, aralarında adaleti sağlamak, yüksek değerleri ve erdemli ahlakı pekiştirmek için tüm samimiyetim ve dürüstlüğümle çalışacağıma Yüce Tanrı adına yemin ederim." Cumhurbaşkanı, bir ya da daha fazla Cumhurbaşkanı Yardımcısı atar, yetkilerini belirler, görevden alır ve istifalarını kabul eder. Cumhurbaşkanlığı makamı boşalırsa, birinci Cumhurbaşkanı Yardımcısı geçici olarak görev üstlenir. Cumhurbaşkanı ayrıca bakanları atar, görevden alır ve istifalarını kabul eder. Bakanlar da Cumhurbaşkanı huzurunda, "Görevimi dürüstlük ve sadakatle yerine getireceğime Yüce Allah'a yemin ederim" diyerek yemin ederler (el-Şara'nın Anayasal Beyannamesi, 2025).

Cumhurbaşkanı, kanunlara uygun olarak yürütme ve düzenleyici yönetmelikler, denetim yönetmelikleri, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve kararları çıkarma yetkisine sahiptir. Ayrıca devleti temsil eder ve devletler ile uluslararası kuruluşlarla yapılan anlaşmaların nihai imzalanmasından sorumludur. Yabancı ülkelerdeki diplomatik temsilcilik başkanlarını atamak ve görevden almak, aynı şekilde Suriye Arap Cumhuriyeti'ndeki yabancı temsilciliklerin güven mektuplarını kabul etmek de Cumhurbaşkanının görevleri arasındadır. Bunun yanında, Cumhurbaşkanı doğrudan kanun teklifi sunma yetkisine sahiptir. Halk Meclisi'nin onayladığı kanunları çıkarır ve bu kanunlara, Meclis'e ulaştığı tarihten itibaren bir ay içinde gerekçeli bir kararla itiraz edebilir. Yapılan itirazdan sonra, söz konusu kanun ancak Halk Meclisi'nin üçte iki çoğunluğuyla yeniden onaylanırsa yürürlüğe girer; bu durumda Cumhurbaşkanı, onaylanan kanunu kararnameyle yayımlar. Ayrıca Cumhurbaşkanı özel af ilan etme yetkisini de elinde bulundurur (el-Şara'nın Anayasal Beyannamesi, 2025).

Cumhurbaşkanı, Millî Güvenlik Kurulu'nun onayıyla genel seferberlik ve savaş ilan edebilir. Eğer vatanın bütünlüğünü, bağımsızlığını veya ulusal birliği tehdit eden ya da devlet kurumlarının anayasal görevlerini yerine getirmelerini engelleyen ciddi ve yakın bir tehlike ortaya çıkarsa, Cumhurbaşkanı Millî Güvenlik Kurulu'nun onayı ve Halk Meclisi Başkanı ile Anayasa Mahkemesi Başkanı'nın görüşünü alarak halka yapacağı bir açıklama ile en fazla üç ay süreyle kısmen ya da tamamen olağanüstü hâl ilan edebilir. Bu sürenin ikinci kez uzatılması yalnızca Halk Meclisi'nin onayıyla mümkündür (el-Şara'nın Anayasal Beyannamesi, 2025).

Yürütme organı olan bakanlar ve valiler, onaylanmış kanunlar, plan ve programları uygulamakla yükümlüdür. Devlet işlerinin yönetilmesi, kalkınmayı ve istikrarı sağlayıcı kamu politikalarının yürütülmesi, Cumhurbaşkanının Meclise sunacağı kanun tasarılarının hazırlanması, devletin genel planlarının hazırlanması, kamu kaynaklarının yönetimi ve bu kaynakların şeffaf şekilde kullanılması yürütmenin sorumluluğundadır. Ayrıca, kamu kurumlarının yeniden inşası, hukukun üstünlüğünün ve iyi yönetişimin güçlendirilmesi, iç güvenliğin sağlanması, vatandaşların hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla güvenlik teşkilatının oluşturulması da yürütme organının görevleri arasındadır. Egemenliği ve sınırları koruyacak, vatanı sadakatle savunacak ve yürürlükteki yasalara bağlı kalacak profesyonel bir millî ordunun kurulması da görev tanımı içerisinde yer almaktadır.

Bununla birlikte, ulusal çıkarların gerçekleştirilmesi amacıyla uluslararası örgütlerle ilişkilerin ve iş birliğinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir (el-Şara'nın Anayasal Beyannamesi, 2025).

Yargı organı, bağımsızdır ve hâkimler yalnızca kanunlara tabidir. Yüksek Yargı Kurulu, yargının düzgün işlemesini ve bağımsızlığına saygı gösterilmesini güvence altına alır. Mahkemeler kanunla kurulur ve yetkileri yine kanunla belirlenir; istisnai mahkemelerin kurulması ise yasaktır. Yargı sistemi ikili yapıdadır: adli yargı ve idari yargı. Yüksek Yargı Konseyi hem düzenli hem askeri yargıyı denetlerken, idari yargı ise Danıştay tarafından yürütülür. Danıştay, bağımsız bir yargı ve danışma organı olarak görev yapar. Hâkimlerin atanma şartları ve yetkileri kanunla belirlenir. Devlet Dava Dairesi Başkanlığı, Adalet Bakanlığı'na bağlıdır ve görev-yetki alanı yasayla düzenlenmiştir. Yüksek Anayasa Mahkemesi ise Cumhurbaşkanı tarafından atanan yedi dürüst, ehliyetli ve deneyimli üyeden oluşur; çalışma usulü ve yetkileri kanunla belirlenir (el-Şara'nın Anayasal Beyannamesi, 2025).

Anayasa Beyannamesi'nin Suriye devletinin eski yapısını tamamen terk etmediği, ancak onu yeniden yapılandırdığı ve özellikle Başbakanlık makamını ortadan kaldırdığı görülmektedir. Bildirgenin girişinde, Suriye'nin birleşik bir devlet olarak kuvvetler ayrılığı ilkesine dayandığı belirtilen önceki anayasalara atıf yapılmaktadır. Sahadaki gözlemler ve kamuoyu yoklamaları, Ahmed el-Şara tarafından sunulan bu beyannameye yönelik Suriyeliler arasında –gerek destekçiler gerekse muhalifler arasında– ciddi tartışmalar olduğunu göstermektedir. Özellikle özerk yönetime ilişkin maddeler, her iki tarafın da bu beyannamenin artılarını ve eksilerini açıkça ortaya koymasına yol açmıştır (el-Şara'nın Anayasal Beyannamesi, 2025).

Geçici Anayasa Bildirgesi, insan haklarına güçlü bir vurgu yaparak özellikle kadın hakları ile Suriye'nin kültürel ve dilsel çeşitliliğini ön plana çıkarmaktadır. 13 Mart 2025'te imzalanan bu bildirgenin ikinci bölümü, Suriye Arap Cumhuriyeti'nin onayladığı uluslararası insan hakları sözleşmeleri temelinde yurttaşların temel hak ve özgürlüklerini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu bölüm, devleti insan haklarını korumakla yükümlü kılan 12 maddeyi içermektedir. Fikir, ifade, basın ve yayın özgürlüğü, özel hayatın gizliliği, seyahat özgürlüğü, zorla yerinden edilmeye karşı koruma, adil yargılanma hakkı, mülkiyetin korunması, işkence yasağı gibi birçok

temel hak garanti altına alınmıştır. Ayrıca kadın ve çocuk haklarına özel önem verilmiş, insan onurunun korunması vurgulanmıştır (Suriye Anayasa Bildirgesi, 2025).

Bildirge, askeri ve istisnai mahkemelerin kaldırılması yönünde atılan adımlarla adalet sistemine olan güvenin yeniden tesis edilmesini hedeflemektedir. Bu adım, geçiş sürecinde hukukun üstünlüğüne bağlılığın bir göstergesi olarak değerlenmektedir. Geçiş adaleti ilkesinin kabulü, geçmişteki ihlallerin faillerinin hesap vermesini sağlamak ve toplumsal uzlaşıya zemin hazırlamak açısından kritik öneme sahiptir. Bildirge, Suriye devletinin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü teyit ederek ulusal birliği öncelemektedir. Ayrılık çağrılarının suç sayılması, merkezi devlet yapısının sürdürülmesine yönelik bir irade beyanı olarak yorumlanabilir (Suriye Anayasa Bildirgesi, 2025).

Cumhurbaşkanlığı ile başbakanlık makamlarının birleştirilmesi, bürokrasiyi azaltma ve karar alma süreçlerini hızlandırma amacı taşımaktadır. Beş yıllık süre içinde seçimlerin gerçekleştirilmesi ve kalıcı anayasa hazırlanması yönündeki geçici çerçeve, siyasi geçiş sürecinin belirli, zamanla sınırlı ve yönetilebilir olmasını sağlamayı hedeflemektedir (Suriye Anayasa Bildirgesi, 2025).

Ancak bildirgeye yönelik çeşitli eleştiriler mevcuttur. Kürt Özerk Yönetimi, bildirgede etnik ve mezhepsel çeşitliliğin yeterince tanınmaması ve merkeziyetçi Baas modelinin yeniden üretilmesi nedeniyle eleştirilerini dile getirmiştir (Kurdistan24, 2025).

Devlet başkanının dininin İslam olması ve İslam hukukunun yasaların kaynağı olarak belirtilmesi, dini azınlıkların hakları açısından endişelere yol açmıştır. Ayrıca, Cumhurbaşkanına tanınan geniş yetkiler –örneğin Halk Meclisi üyelerinin üçte birini ve Anayasa Mahkemesi üyelerini atama yetkisi– kuvvetler ayrılığı ilkesini zayıflatmakta ve denge-denetim mekanizmalarının eksikliğine işaret etmektedir (Kurdistan24, 2025).

Demokratik katılım süreçlerindeki eksiklikler, toplumsal temsilin zayıflığına ve sistemin meşruiyetine dair güven sorunlarına neden olmaktadır. Beyanname hakkında yeterli kamusal tartışma yürütülmemesi, anayasal sürece katılımı sınırlamış ve siyasi dışlanma hissiyatını artırmıştır. Hesap verebilirlik mekanizmalarının eksikliği, yönetimin şeffaflığı ve denetlenebilirliği konusunda soru işaretleri doğurmakta,

yolsuzluk riskini artırmakta ve vatandaşların devlet kurumlarına olan güvenini zayıflatmaktadır. Etkili hesap verebilirlik mekanizmalarının yokluğu, özellikle geçiş adaleti perspektifinden ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Bu bağlamda, geçmişteki ihlallere yönelik cezasızlık kültürünün devam etmesi, adalet algısını zedelemekte ve ulusal uzlaşının önünde engel oluşturmaktadır.

5.5. Suriye'de Âdem-i Merkeziyetçiliğin Olanakları

Suriye'de 14 vilayet bulunmaktadır ve her vilayette, bakanları temsilen merkezi otoritenin bir temsilcisi olan bir vali görev yapmaktadır. Suriye'de Yerel Yönetim Kanunu'nun dördüncü bölümünde, 2011 tarihli 107 sayılı Kanun Hükmünde Kararname uyarınca, valinin Cumhurbaşkanı tarafından bir kararname ile atanacağı ve görevden alınacağı, ayrıca yürütme organının bir üyesi olduğu belirtilmektedir (Yasama Kararnamesi No. 107, 2011).

Vali, vilayette merkezi otoriteyi temsil eder ve tüm bakanlıkların görevlisidir. Vali, merkezi otoriteyi temsilen yerel otoritelerin ve vilayetteki tüm yerel ve merkezi idari birimlerin çalışmalarını denetler ve yasaların ve yönetmeliklerin uygulanmasını gözetir. Valinin görevi hem tüm bakanlıkları hem de doğrudan Cumhurbaşkanını temsil etmek gibi ikili bir işlev içerir. Kanunun 44. maddesi, valinin anayasal kamu özgürlüklerinin korunması ve uygulanmasından sorumlu olduğunu ve yürürlükteki yasa ve yönetmelikler çerçevesinde, İçişleri Bakanı'nın talimatları doğrultusunda kamu düzeninin güçlendirilmesi için gerekli gördüğü önlemleri alabileceğini belirtmektedir. Bu görevler, il meclisi ve yürütme kurulunun yetki alanına girmeyen hususlarla sınırlıdır (Yasama Kararnamesi No. 107, 2011).

Bakanlıklar ve yerel kurumlar (iç güvenlik güçleri hariç), yalnızca vilayet sınırları içinde faaliyet gösteren merkezi idare müdürlükleri ile kurum ve şirketlerin müdürlerinin atanması ve nakli konusunda valinin görüşünü almak zorundadır. Kanunun 54. maddesine göre vali, ekonomik ve sosyal yetkilere de sahiptir. Örneğin, çocuklarla ilgili sosyal bakım kurumlarında din eğitimi, rehberlik ve dini ritüellerin uygulanması için din görevlileri atayabilir; ayrıca bu kurumlarda işletilen sabit sermayeden elde edilen kârları ilgili bakanlığın talimatlarına göre dağıtabilir.

56. madde ise, valinin idari yargılama yetkisinin Yüksek Yargı Konseyi'ne ait olduğunu belirtir. Vali, bakanın önerisi üzerine çıkarılan bir kararname ile Konsey'e

sevk edildikten sonra yargılanabilir. Görevden kaynaklı bir suçla ilgili kamu davası ancak Yüksek Yargı Konseyi'nin kararı ile açılabilir (Yasama Kararnamesi No. 107, 2011). Valinin, merkezi ve yerel idareyle en çok temas halinde olan kişi olması nedeniyle, araştırmacı bu bağlamda Suriye'nin gelecekteki yeni yapısında âdem-i merkeziyetçilik sorununa çözüm olabilecek bir fikir önermektedir.

Suriye'de mevcut duruma uygun çözümlerden biri, tek devlet yapısını koruyarak egemenlik ve iktidarın devlet içinde paylaşılmasına olanak tanıyan karma bir hibrit sistemin benimsenmesidir. Bu sistem, katılımcı başkanlık modeli veya "birleşik bir devlet içinde egemen ademi merkeziyetçilik" olarak adlandırılabilir. Bu yapıda valiler (veliler), merkezi otorite tarafından atanmak yerine, eyalet veya vilayet sakinleri tarafından seçilerek demokratik ademi merkeziyetçiliğin güçlenmesine katkı sağlar. Yerel ve belediye meclislerinin de halk tarafından seçildiği yerel seçimler bu süreci tamamlar. Sistem, devletin birliğini bozmadan merkezi hükümetin otoritesi ile yerel toplulukların siyasal ve hizmet gereksinimleri arasında dengeli bir ilişki kurar. Böylelikle üniter devletlerde geleneksel federalizme karşı etkili ve yenilikçi bir alternatif oluşturur. Bu öneri, Suriye'de merkezi veya federal yönetim modellerine bir alternatif olarak "egemen ademi merkeziyetçilik" başlığı altında yeni bir yerel yönetişim teorisi sunmaktadır. Irak örneği, her vilayet için valinin ve ilgili görevlilerin halk tarafından seçildiği ve bu kişilerin görevden alınmasının, başbakan ve bakanların seçilmesinde izlenen prosedürlere kıyasla daha kolay ve sade bir şekilde gerçekleştirilebildiği bir sistem olarak dikkat çekmektedir. Vali seçimi, mutlak çoğunluk esasına dayanmakta; ilk turda bu çoğunluk sağlanamazsa, en yüksek oyu alan iki aday arasında ikinci tur oylama yapılmakta ve meclis üyelerinin mutlak çoğunluğunun katılımı şartıyla en çok oyu alan aday vali olarak seçilmektedir (Mehdi, 2024).

Ancak, Irak'taki uygulama ile önerilen model arasında temel bir fark bulunmaktadır. Irak'ta valilikler merkezi otoriteye bağlı olarak yapılanmış olup, valilik seçmenleri yalnızca valiyi değil, vilayet içerisindeki diğer önemli makamları da seçmekle sorumlu tutulmaktadır. Bazı valilerin seçmenlerinden yüksek oranda oy almalarına rağmen görevden dışlanmaları, siyasal süreci olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum, valilerin seçmen iradesi dikkate alınmaksızın merkezi bir

biçimde atanmasının, demokratik katılım ve sandık işlevselliği açısından sorgulanmasına yol açmaktadır (Mehdi, 2024).

Ayrıca, valiliğin yalnızca tek bir siyasi otoriteye bırakılması demokratik ilkelere uygun bulunmamaktadır. Demokratik temsil mantığı çerçevesinde, valilerin parlamentodaki vali blokları aracılığıyla liyakat esasına göre seçilmesi gerekmektedir. Bu çerçevenin dışında kalan tüm uygulamalar, seçim sürecinin keyfi biçimde kullanılması ve halk iradesinin manipüle edilmesi olarak değerlendirilmektedir. Bu tür durumlar, seçimlerde önemli oy ve sandalye elde etmiş olmasına rağmen siyasi temsilden yoksun kalan kesimlerde adaletsizlik, dışlanmışlık ve hayal kırıklığı duygularını tetikleyerek valilik düzeyinde istikrarsızlık ve huzursuzluk riskini artırmaktadır (Mehdi, 2024).

Model, yerel yürütme yetkisinin halk tarafından doğrudan seçilen temsilcilere dağıtılması esasına dayanırken, merkezi devletin anayasal egemenliğinin yenilikçi ve alışılmadık denetim araçlarıyla korunmasını garanti eder. Modelin ayırt edici yönü, federal sistemlerde olduğu gibi bağımsız anayasal birimler oluşturmaması; aynı zamanda geleneksel merkeziyetçilikte olduğu gibi yürütme erkinin merkezi tekelini korumasıdır. Bu çerçevede, adayların siyasi platformlarının merkezi otorite tarafından onaylanması gerekliliği öngörülür; böylece adaylar hem yerel hem merkezi olmak üzere çift yönlü hesap verebilirliğe tabi tutulur ve ulusal politikaları temsil etmeleri sağlanır. Bu anlayış "koşullu seçim" kavramına dayanır ve merkeziyetçi yapı ile demokratik temsil arasında bir köprü işlevi görür. Bu, yerel toplulukların kendi kalkınmalarını yönetmelerini sağlayarak ulusal egemenliğin inşasına dayanan katılımcı, merkezi olmayan kalkınmaya benzetilebilir. Bir ülkenin kurumları ve insanları, yerel kalkınmaya katkıda bulunduklarında ulusal düzeye daha yakın bir şekilde bağlamaktadır (Ben-Meir, t.y.).

Egemen âdem-i merkeziyetçilik modeli, merkez ile yerel bölgeler arasındaki ilişkiyi yeni temsili ve denetleyici temeller üzerinde yeniden düzenleyen tutarlı bir çerçeve oluşturan dört temel ayaktan oluşmaktadır. Şartlı âdem-i merkeziyetçilik seçim modeli, yerel yöneticilerin—örneğin valilerin—bölge halkı tarafından seçilmesini öngörmektedir. Ancak bu seçim, adayların yetkili bir merkezi otorite tarafından önceden onaylanması koşuluna bağlıdır. Bu sistem, halkın iradesine dayalı bir temsil anlayışını korurken, aynı zamanda adayların ulusal politikalara ve merkezi

devletin bütünlüğüne bağlı kalmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Böylece yerel yönetimlerin keyfiliğe kayması engellenerek, ulusal bütünlük içinde yerel meşruiyet desteklenmektedir.

Çifte siyasi temsilcilik ilkesine göre, bir vali yalnızca yerel halkın temsilcisi değil, aynı zamanda merkezi devletin anayasal temsilcisidir. Bu çift yönlü temsil, valinin hem halkın taleplerini merkeze ileten bir yönetici, hem de merkezi politikaları sahada uygulayan bir aktör olarak hareket etmesini sağlar. Bu durum, valinin iki farklı denetim mekanizmasına tabi olmasını gerekli kılar: yerel düzeyde seçilmiş bir meclise karşı sorumluluk ve ulusal düzeyde merkezi denetim kurumlarına hesap verme yükümlülüğü. Tehsil, seçmenin kendisini temsil etamine inandığı, sorumluluk yüklediği vet hesap verebilir gördüğü kişiye yetki devretmesi olarak tanımlanır. Bu temsilci, merkezi hükümet nezdinde görev yapmak üzere halk tarafından seçilen bir delegedir. Seçimle belirlenmesi bakımından bir milletvekiline, resmi olarak görevlendirilmesi açısından ise bir kamu görevlisine benzemektedir (Sells, 2011).

Suriye'de yerel düzeylere hem siyasi hem de idari olarak yetki devri yoluyla ademi merkeziyetçiliğin uygulanmasının açık faydaları vardır. Ancak bu yaklaşım, ülkenin mevcut koşulları altında önemli zorluklar ve risklerle karşı karşıyadır. Araştırma ve raporların doğruladığı gibi, ülkenin kırılgan güvenlik ortamı ve istikrarsız ekonomik yapısı dış müdahaleler için açık bir zemin oluşturmaktadır. Bu durum ulusal birliği zayıflatabilir ve ülkenin parçalanma riskini artırabilir. Aslında, yerel düzeydeki güç mücadeleleri ve çatışmalar mevcut mezhepsel ve etnik gerginlikleri derinleştirme potansiyeline sahiptir. Her düzeyde bir ademi merkeziyetçilik sisteminin uygulanması, yalnızca karar alma süreçlerine yerel katılımı artırmakla kalmaz, aynı zamanda ulusal birlik ve yerel özerklik arasında hassas bir denge gerektirir. Ancak, bu dengeye ulaşmak güçlü ve etkili merkezi kurumlar gerektirir. Kaynakların eşit dağıtımı, eşit hizmet sunumu ve ayrımcılığın önlenmesi gibi unsurlar ancak merkezi yönetimin gözetimi ve rehberliğiyle sağlanabilir. Aksi takdirde, yerel yönetimler arasında eşitsizlikler, azınlıklar arasında dışlanma korkularının artması ve yerel düzeyde otoriter eğilimlerin yerleşmesi kaçınılmazdır (Suriye Ansiklopedisi. t.y.).

Merkezi olmayan yönetim, merkezi hükümetin otoritesini zayıflatabileceği için mevcut rejim tarafından da dirençle karşılanıyor. Ayrıca, çok sayıda küçük, kontrol

edilmesi zor grubun şiddet yanlısı bir yapının yerini alması muhtemel. Esad yönetimi, ülkenin parçalanmasından korktuğu için geçmişte "kapsamlı bir ademi merkeziyetçiliğe" karşı olduğunu açıkça belirtti. Bu, Suriye toplumunun parçalanmış yapısının, merkezi yönetim geleneklerinin ve yerleşik güç ilişkilerinin ademi merkeziyetçiliğin önündeki en büyük yapısal engelleri temsil ettiğini gösteriyor. Suriye'de bağımsızlıktan bu yana ademi merkeziyetçilik konusunda tarihi bir ısrar olmuştur ve bu, anayasal reformlar, kapsamlı yasal düzenlemeler ve yeni ulusal kurumların kurulması yoluyla başarılabilir. Bu, yerel yönetimlerin mali kaynakları ve kurumsal kapasiteleri hesaba katılarak başarılabilir. Sonuç olarak, bazı Suriyeliler federalizmi ülkeyi zayıflatmayı amaçlayan dışsal bir dayatma olarak görüyor. Tüm bu faktörler Suriye bağlamında ademi merkeziyetçiliğin uygulanabilirliğini sınırlamakta ve sürecin yalnızca siyasi iradeyle değil, aynı zamanda kapsamlı planlama ve etkili güvenlik önlemleriyle de desteklenmesi gerektiğini göstermektedir (Suriye Ansiklopedisi. t.y.).

SONUÇ

Araştırma, başlangıçta özerklik yönetim sistemleri için kavramsal çerçeveyi ele almakta olup, uluslararası ve ulusal düzeylerde uygulanan çeşitli biçimleri incelemektedir. Bu biçimler, siyasal, kültürel ve coğrafi bağlamlara göre farklılık göstermekte olup, bölgesel özerklik, federal özerklik, kültürel özerklik, merkezi yönetim ve gözetimli özerklik gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bazıları yüksek derecede bağımsızlık sağlarken, diğerleri merkezi devletle güçlü bir bağını korumaktadır. Örnek olarak, Almanya Federal Devleti, Katalonya'daki özerklik uygulamaları ve Irak Kürdistan Bölgesi gibi küresel deneyimler sunulmuştur. Bu örnekler, Suriye tecrübesini çerçeveleyen farklı uygulama biçimlerini göstermek amacıyla kullanılmaktadır.

İdari özerklik ile siyasi özerklik arasında ayrım yapılmıştır; idari özerklik, sadece yerel idari makamlara bazı yürütme yetkilerinin devredilmesiyle sınırlıyken, siyasi özerklik daha geniş yasama ve egemenlik yetkilerini kapsamaktadır. Bu bağlamda, Kuzey ve Doğu Suriye kendi özgün durumuyla öne çıkan bir özerklik deneyimine değinilmiştir. Bu yapı, merkezi devletle yasal bir anlaşma veya bağımsız bir idari birlik olarak anayasal bir statü kazanmış bir model değildir. Aksine, savaş koşulları ve belirli bölgelerde devletin nüfuz kaybı sonrası oluşan siyasi boşluklar içinde ortaya çıkmaktadır.

Model olarak benimsenen yapı, Abdullah Öcalan'ın ortaya attığı "Demokratik Ulus" kavramına dayanmakta olup, bu fikir ulus-devlet kavramını tamamen reddetmektedir. Ayrıca, Batı federal modellerini, kapitalist uluslaşma sistemi içinde çerçevelendirilen ve halkların yatay ve katılımcı biçimde kendi kaderini tayin etme arzularını karşılamayan yapı olarak eleştirmektedir. Ancak, bu önerme- bazı gruplar arasında çekici olan teorik yönüyle birlikte- Suriye sahasında gerçek anlamda karşılaşılan önemli zorluklarla mücadele etmekte ve etmeye devam etmektedir. Ortam, bu modeli hayata geçirmek için gerekli sosyal-politik ve ekonomik temelden yoksundur.

Sorunun ana kaynağı, özerk yönetimin Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ajandasına bağlı olmasıdır; bu parti, birçok ülkenin terör listelerinde yer almaktadır. Bu durum bölgesel ve uluslararası endişeleri artırmakta, özellikle de güvenlik, askeri kurumlar ve karar mekanizmalarında etkin olan güçlerin dar bir parti çevresine ait olması, kaygıları daha da derinleştirmektedir. Ayrıca, özerk yönetimin kendi yönetimi altındaki Suriyeli toplumlara yönelik uygulamalarına ilişkin raporlar, zorunlu göç, zorunlu askerî seferberlik, siyasi ve kültürel dışlanma ile altyapı ve ekonomik tahribat gibi somut örnekleri ortaya koymuştur. Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Bölgesi'ne ilişkin insan hakları raporlarında belgelenen bu uygulamalar, bu yönetimin uluslararası alanda tanınma sağlamak amacıyla ayrılıkçı bir yapı kurmayı amaçladığı hipotezini desteklemektedir. Bu uygulamalar, yerel halkın bu yönetimi ulusal düzeyde reddetmesinin sebebinin olumsuz uygulamaları olduğu tezini desteklemektedir. Bu durum, dar bir parti grubunun amaç ve çıkarlarına hizmet eden ayrılıkçı bir yapı peşinde olduğu suçlamasını kanıtlamış gibi görünmektedir.

Savaşın terörle mücadele amacıyla meşruiyet kazanmasına rağmen, bazen siyasi rakipleri tasfiye etmek veya iç mücadelelerde bahane olarak kullanıldığı görülmüştür. Özellikle özerk yönetimi yöneten Kürt bileşenleri içinde bile, bu uygulamalar tek taraflı egemenlik ve otoriter eğilimlerin olduğunu göstermekle birlikte, bu durum toplumlar arasında uyum ve iç barış tehdidi oluşturmaktadır.

Uluslararası kuruluşlar tarafından savaş suçları ve soykırım suçları olarak nitelendirilen özerk yönetimin kayıtlı ihlalleri, demokratik yönetimi ruhu ile bağdaştırılan toplumsal sözleşmenin zayıflığını ortaya koyuyor. Bu uygulamalar, projenin gerçek anlamda katılımcı değil, tek parti egemenliğini pekiştirmeyi amaçlayan siyasi bir süreç olduğunu ve etkin uluslararası denetim ile halk desteğinin giderek azaldığını göstermektedir.

Bazı fikirler ise, Osmanlı Devleti'nin bazı bölgelerinde uygulanan "Millet" sistemi gibi alternatifleri ortaya koymaktadır. Bu sistem, kültürel ve dini çoğulculuğu tanımakta ve azınlıklara, merkezi hükümetin gözetimi altında, siyasi bölünme veya ayrılma gerekmeksizin haklarını kullanma alanı sağlamaktadır. Bazıları bu yaklaşımı, Suriye'de gelecekte anayasal çözümler için bir başlangıç noktası olarak görmektedir. Özellikle, ayrışma eğilimleri ve uluslararası müdahale veya vesayet çağrılarının artmasıyla birlikte, böyle bir sistemin Suriye’de iç savaş veya komşu Lübnan

örneğinde olduğu gibi başarısız bir devletin ortaya çıkmasına yol açabileceği endişeleri bulunmaktadır.

Suriye manzarası, Beşar Esad rejiminin devrilmesinin ardından, merkeziyetçilik ile yerel siyasi ve hizmet uygulamaları açısından özerklik arasındaki tartışmaları karmaşıklaştırmıştır. Şam'da Ahmet Şara liderliğinde yeni bir hükümet kurulmuş ve bu bağlamda, ülke birliğinin korunmasına vurgu yapan, farklı yapısal hakları göz ardı etmeyen katı bir federasyon karşıtı yönelim öne çıkmıştır. Bu tutuma, özellikle Bölgesel olarak Türkiye'den güçlü destek gelmektedir. Ahmet Şarain geçici anayasal beyanı, siyasi ve idari merkezîyetçiliği devletin temel taşları olarak korumuş, ancak idari özerklik için sınırlı bir alan bırakmıştır. Ayrıca, Kürtler ve diğer azınlıklar için siyasi ve kültürel güvence sağlar nitelikte ve sınırlı bir denge oluşturur. Bu denge, otoritenin bölünme olasılığına dair endişelerini yansıtan, dikkatli bir tutumdur.

Özerk yönetim ise Kürt kimliğinin tanınması ve demokratik, ademi merkeziyetçi bir anayasanın kabul edilmesi koşuluyla devlete entegre olma yönünde teorik bir istek ortaya koymuştur. Şara ile Mazlum Abdi arasındaki görüşme önemli bir atılımı temsil ediyor, ancak henüz kesin teknik detaylara ulaşmadığı için sahadaki çok sayıda iç ve dış etken nedeniyle ertelenme veya başarısızlığa uğrama riski bulunmaktadır. Özerk yönetim, başta PKK'nın uzantısı olan Demokratik Birlik Partisi'nin (PYD) hakimiyeti, zayıf toplumsal katılım, zorunlu askerlik ve keyfi güvenlik uygulamalarına ilişkin artan şikayetler olmak üzere yapısal iç krizler ve gerçek anlamda uluslararası ve yerel düzeyde tanınma eksikliğiyle boğuşuyor. Artan uluslararası baskılar, özellikle de ABD'nin Suriye'den çekilme sinyalleri, Suriye'nin kuzey ve doğusundaki liderlik, Türkiye'nin askeri baskısı ve uluslararası desteğin sürdürülebilir olma ihtimalinin azalmasıyla birlikte, bazı pozisyonlarını gözden geçirmeye başlamaktadır.

Kürt gerçekliği, ayrılık seçeneği konusunda bir uzlaşıyı yansıtmıyor. Kürt çoğunluk ise birleşik ya da federal bir Suriye içinde haklarının garanti altına alındığı bir çözümden yana. Öte yandan Kürt liderliği içerisinde Öcalan'la ilişkilendirilen ideolojik kanat ile iç reformlar ve yönetim kurumları içindeki temsiliyetin genişletilmesini isteyen daha gerçekçi kanatlar arasındaki bölünmeler sürümaktadır. Kürtlerin bir kısmı, PKK'nın temsilcisi olan Demokratik Birlik Partisi'nin (PYD) destekliyor ve PKK ile Arap unsur arasındaki çatışmanın, Suriye'deki barış ve savaş sorununu derinden etkileyen bir etken olduğuna, zira iki taraf arasındaki ilişkinin

niteliğinin halkın günlük yaşamına doğrudan yansıdığına inanıyor. İlişkiler iyi olduğunda, bu durum istikrar ve güvenliğe olumlu etki ediyor, özellikle de partinin önemli bir Kürt bileşeni olması ve Kürt nüfusunun geniş bir kesiminin desteğine sahip olması nedeniyle.

Uluslararası güçlerin desteğinden güç alan bazı aşırı görüşler çözüm yolunu tıkıyor. Bu durum, diğer ülkelerin izlediği gündemlerden bağımsız olarak, ciddi ulusal adımlar atılmasını gerektiriyor. Mevcut özerk yönetimin Şam hükümetine katılımını güçlendiren en önemli etken Amerikan desteğidir. Bu faktörü kaybederlerse, merkezi hükümetin taleplerine boyun eğmekten veya yeni bir savaşa girmekten başka çareleri kalmıyor. Suriye nüfusunun çoğunluğu Araptır ve Araplarla karşı karşıya gelmek kaçınılmaz olarak merkezi hükümetle karşı karşıya gelmek anlamına gelmektedir. Bir diğer önemli zorluk ise SDG'nin askeri güçlerinin devlet kurumlarına entegrasyonu dur. Yabancı liderlerin ülkenin güvenlik altyapısına derinlemesine yerleşmiş olması nedeniyle bu hassas bir konu olup, güvenliği sağlayacak ve iç dengeyi koruyacak kademeli bir uygulama planının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Şam ile SDG arasında bazı konularda karşılıklı güvenin olmaması önemli bir engel teşkil ediyor. Ayrıca, yönetimin toplumsal sözleşmesi ile geçiş dönemine ilişkin anayasa bildirgesi arasındaki uyuşmazlık, özellikle dil, ekonomi, siyasal sistemin niteliği ve federalizm gibi konularda Suriye'nin gelecek vizyonunda boşluklar yaratmaktadır.

Gerçek bir çözüm isteği varsa, özerk yönetim, ayrılığı reddeden resmi bir açıklama yapmak, köklü iç reformlar başlatmak, egemen varlıkları devretmek, siyasi ve medya söylemini sükûnet ve açıklığa doğru ayarlamak gibi somut adımlar atmalıdır. Buna karşılık, merkezi hükümet, Kürtler de dahil olmak üzere azınlıkların haklarını kalıcı anayasaya dahil etmeyi ve eski yönetim altındaki bölgeler için adil siyasi ve kalkınma yolları açmayı taahhüt etmelidir. Sonuç olarak, disiplinli bir siyasi âdem-i merkeziyetçilik, gerçek bir ortaklığa dayanması ve dar partizan çıkarlarını ortadan kaldırması koşuluyla, Kürt bileşenlerinin talepleri ile Suriye devletinin birliğine olan bağlılığını dengeleyen tek uygulanabilir çözüm olabilir.

Bu tezde, Suriye'nin "tüm bileşenlerinin ulusal çerçevesi" olması fikrinin, yerel, bölgesel ve uluslararası düzeyde politik, ekonomik ve sosyal birçok zorla karşı karşıya olduğunu ortaya koymuştur. Bu nedenle, çeşitliliği tanıyan, ona saygı duyan ve tüm halk bileşenlerinin eşitlik, adalet ve gerçek temsiliyet ilkesi çerçevesinde yeni bir

sosyal sözleşme ile temsil edildiği kapsayıcı bir devlet inşa etme ihtiyacı kaçınılmazdır. Etnik, dini, mezhepsel, kültürel ya da bölgesel kimlikler fark etmeksizin, herkes için eşit hak ve temsiliyet garanti altına alınmalıdır.

Suriye'nin ihtiyaçları arasında, kültürel, dini ve etnik çokluğu açık bir şekilde tanıyan, vatandaşlık esaslı bir anayasa oluşturma, bu anayasada vatandaşlığın hak ve sorumlulukların temeli olduğunu vurgulama ve alt kimlikleri ulusal bir kimlik çatısı altında koruma yer almaktadır. Yurttaşlık ile alt kimlikler (etnik, dini, bölgesel) arasında denge kurmak için, tüm toplumsal bileşenleri asli unsurlar olarak tanıyan ulusal bir ahlak anlayışı geliştirilmeli ve bu çokluk anayasal kimliğe dönüştürülmelidir (örneğin: "Suriye, bileşenleriyle çok yönlü olan ama anayasasıyla birleşmiş, tüm çocuklarının vatanıdır."). Bu doğrultuda, Suriye'nin daha fazla yönetimsel (hatta siyasî) ademi merkeziyetçilik modeline yönelmesi gerekmektedir; böylece yerel yönetimler kendi iç işlerini ulusal bir çerçeve içinde yönetebilirler.

Örneğin, seçim yoluyla belirlenen yerel meclisler oluşturulmalı; bu meclislerin yetkileri geniş olmalı ve temsilleri partiler arası paylaşım değil, vatandaşlık ve seçim üzerinden yapılmalıdır. İyi planlanmış bir ademi merkeziyetçilik sistemi, gerçekçi temsiliyet ve adil yönetimi sağlar. Ülkeye merkezi egemenliğin korunduğu, ancak idari karar alma süreçlerinin geniş ölçüde yerelleştirildiği bir yapı kazandırılabilir. Bu bağlamda, iki kanunlu bir parlamento önerilebilir: birinci kanun halkın oransal temsilini, ikinci kanun ise bölgeleri ve toplulukları temsil edecek şekilde şekillendirilebilir. Devlet kurumlarında adil temsiliyet, tüm toplulukların temsil edildiği seçim sistemleri ile sağlanmalıdır. Geçiş döneminde, az temsil edilen gruplar için geçici kontenjanlar (kuota) uygulanarak başlangıçta seslerini duyurabilme imkânı sunulmalıdır.

Devlet kurumlarının, toplumun demografik yapısını yansıttığı bir yapıya kavuşturulması gereklidir. Bu doğrultuda, ulusal bir istihdam ve güçlendirme planı hazırlanmalı; tüm toplulukların kamu görevlerinde temsil edilmesi sağlanmalıdır. Güvenlik kurumları ve ordunun yeniden yapılanması, anayasaya sadakat esasına dayanarak gerçekleştirilmelidir; bu kurumlar siyasi rejime değil, millete ve hukuka bağlı olmalıdır. Ekonomik açıdan ise Suriye'nin, kaynakların coğrafi ve toplumsal adalet çerçevesinde dağıtıldığı, tüm toplulukların kalkınma sürecine katıldığı (katılımcı bir ekonomi ve adil bir kalkınma modeline) geçmesi şarttır. Yerel

toplulukların güçlendirilmesi, yerel girişimlerin desteklenmesi ve seçilmiş yerel meclislerin maddi manevi desteklenmesiyle mümkün olacaktır. Kalkınma sadece başkent veya karar merkezlerinde değil, tüm bölgelerde hissedilmelidir.

Yatırım ve kaynak dağılımı adaletli yapılmalı, tarihsel olarak ihmal edilen bölgelerin yeniden inşası sağlanmalı ve tüm vatandaşlara eşit fırsatlar sunulmalıdır. Tüm toplulukları bir arada tutacak ulusal kurumlar oluşturulmalı ve bu kurumlar kamusal politikaların adil ve kapsayıcı olmasını gözetmelidir. Eğitim müfredatında ulusal değerlerin yanı sıra kültürel çeşitliliğe saygıyı öğreten içeriklere yer verilmelidir. Kürtçe, Süryani, Türkmen gibi yerel diller, konuşuldukları bölgelerde eğitim sisteminde resmi olarak yer bulmalıdır. Kültürel çeşitlilik insanî ve millî bir değer olarak öğretim programlarına entegre edilmelidir.

Geçiş dönemi adaleti ve ulusal uzlaşma, geçmişte yaşanan ihlallerin aydınlatılması, suçluların adil bir süreçte yargılanması için zorunludur. Toplumsal düzeyde barış sürecini destekleyecek uzlaşma mekanizmaları geliştirilmelidir. Yeni bir Suriye inşa edilebilmesi için geçmişin yaralarının tedavisi kaçınılmazdır. Bu doğrultuda bir "Geçiş Dönemi Adliyesi ve Ulusal Uzlaşma Kurumu" kurulmalı; gözaltı ve kayıplar dosyası açılmalı, yerel düzeyde başlatılan uzlaşma girişimleri ulusal çapa taşınmalıdır. Sonuç olarak, ayrılığa yönelik suçlamalarla karşı karşıya bulunan Suriye'nin etnik ve kültürel azınlıklarını temsil eden kesimlerin, siyasi birliği koruyarak bu ithamları geçiştirip gerçek milliyetçiliklerini göstermeleri için somut adımlar atması gerekir.

Bu adımlardan bazıları şunlardır: Ayrılığı reddeden resmî açıklamalar yayınlayarak, Suriye Anayasası çerçevesinde dezentralizasyon modelini benimsemeleri, Ulusal düzeyde yürütülen kapsayıcı diyalog süreçlerine aktif katılım göstermeleri, Tüm toplulukların haklarını güvence altına alan anayasal reformları desteklemeleri, Siyasi ve sivil katılımda yeni devlet inşasında rol alarak, merkezle güven ilişkilerini güçlendirmeleri.

Bunun yanında güvenlik, ekonomi ve hasar görmüş bölgelerin yeniden inşası alanlarında iş birliği yaparak, geçmişe dönük hesaplaşmaları değil, geleceğe dönük iş birliğini tercih etmeleri büyük önem taşımaktadır. Bu tür girişimler, geçmişten kopuşun bir göstergesi olduğu kadar, aynı zamanda yeni ve birleşik bir Suriye inşasında gerçek ortaklığa yol açabilecek niteliktedir.

Bu çalışma sonucunda, Suriye'deki durum için faydalı olabilecek çözümlerden birinin, tek devlet yapısını koruyarak egemenlik ve yetkilerin devlet içinde paylaşılmasına olanak tanıyan, dolayısıyla başkanlık sistemini koruyup başkanlık yetkisinin valilikler veya eyaletler üzerinde paylaşıldığı bir hibrit sistemin benimsenmesinin uygun olacağı görülmüştür. Buna "egemen ademi merkeziyetçilik" denilebilir, çünkü valiler, Cumhurbaşkanı liderliğindeki merkezi otorite tarafından atanamayıp, eyalet veya vilayet sakinleri tarafından seçilir. Bu, demokratik ademi merkeziyetçiliğin güçlenmesine katkıda bulunur ve devletin birliğini tehlikeye atmadan, merkezi hükümetin otoritesi ile yerel toplulukların siyasal ve hizmet ihtiyaçları arasında bir denge kurulmasını sağlar. Bu, üniter yapıya sahip ülkelerde geleneksel federalizme karşı etkili bir alternatif model oluşturmaktadır.

Bu tez, nihai olarak, merkezi veya federal devlet yönetiminde benimsenen geleneksel modellere alternatif olarak, birleşik Suriye devleti içinde yerel yönetim modeli için "egemen ademi merkeziyetçilik" başlığı altında yeni bir teorik vizyon önermektedir. Bu model, yerel düzeyde yürütme yetkisinin, yerel temsilcilerin (bölge valisi veya başkanı dahil) halk tarafından doğrudan seçilmesi yoluyla yeniden dağıtılması esasına dayanırken, yenilikçi ve alışılmadık denetim araçlarıyla merkezi devletin tam anayasal egemenliğinin korunması esasına dayanmaktadır.

Bu modelin ayırt edici özelliği, federal sistemde olduğu gibi bağımsız anayasal birimlerin kurulmasına yol açmaması ve geleneksel merkeziyetçi sistemde olduğu gibi yürütme erkinin merkezî otorite tarafından tekelleştirilmesine yol açmamasıdır. Bunun yerine, adayın siyasi platformunun merkezi bir otorite tarafından onaylanması ve adayın siyasi platformunun ulusal kamu politikalarını temsil etmesinin sağlanması gerektiği "koşullu seçim" kavramına dayanmaktadır. Aynı zamanda aday hem yerel hem de merkezi olmak üzere ikili bir sorumluluğa tabidir. "Egemen ademi merkeziyetçilik" modeli, merkez ile yerel bölgeler arasındaki ilişkiyi yeni temsili ve denetleyici temeller üzerinde yeniden düzenleyen tutarlı bir çerçeve oluşturan dört temel ayaktan oluşmaktadır.

Şartlı Âdem-i Merkezileşme seçim, yerel yetkili, vali gibi, bölge halkı tarafından seçilir; ancak hiçbir adayın, yetkili bir merkezi otorite tarafından onaylanana kadar seçime girmesine izin verilmez. Bu koşulun amacı, adayların yerel halk nezdindeki

meşruiyetlerini korurken, ulusal politikalara bağlı kalmalarını ve devletin genel yöneliminden sapmamalarını sağlamaktır.

Çifte siyasi temsilcilik, bu modelde yerel vali sadece bölge halkını temsil etmiyor, aynı zamanda merkezi devletin anayasal temsilcisi olarak da kabul ediliyor. Yani birbirini tamamlayan iki rol üstlenmektedir: Bölgesindeki halkın temsilcisi olarak ve devletin kamu politikalarını uygulama noktasında temsilcisi olarak. Bunun için iki hesap verebilirlik sistemine tabi olması gerekir: biri seçilmiş bir konsey aracılığıyla yerel, diğeri ise ulusal denetim organları aracılığıyla merkezi.

Birbirine bağlı hesap verebilirlik ağı: Merkezi hükümetteki hâkimler ve yerel temsilcilerden oluşan karma bir denetim organı kurulacak. Bu kuruma, gerektiğinde yerel yetkiliyi görevden alma yetkisi de dahil olmak üzere, sıkı yasal kriterlere tabi olarak geniş denetim yetkileri verilmiştir. Bu ağın amacı, yetkinin kötüye kullanılmasını önlemek ve temsil ile hesap verebilirlik arasında denge sağlamaktır.

Ulusal Vali Danışma Kurulu, Seçilen tüm valiler, bölgelerin kaygılarının merkeze iletilmesine ve bölgelerin ulusal politikalara katılımının sağlanmasına katkıda bulunan zorunlu danışma niteliğinde bir Ulusal Konsey oluştururlar. Bu mekanizma devletin birliğini bozmadan ortaklık ilkesini teşvik ediyor.

Bu unsurlar bir araya geldiklerinde, bir yandan egemenlik ve birlik gereklerini, diğer yandan da yerel temsiliyet ve halk katılımı zorunluluklarını dengeleyen bir yapı oluştururlar; bu dengeyi, rejimin dağılma veya iktidar tekeline girme tehlikesine karşı koruyan hassas kurumsal mekanizmalar aracılığıyla sağlarlar. Dolayısıyla, "egemen ademi merkeziyetçilik" salt bir idari öneri değil, daha ziyade "siyasi merkeziyetçilik ile federalizm" arasındaki geleneksel ikiliği aşmayı amaçlayan ve üniter devletler içinde yerel yönetim yönetimi için daha esnek ve meşru bir model olasılığı yaratan kavramsal bir anayasal çerçevedir. Bu sistem bazı ülkelerde uygulanabilir ancak Suriye'deki uygulaması daha fazla araştırmayı, olumlu ve olumsuz yönlerinin ne kadar olduğunu daha fazla incelemeyi gerektiriyor.

Modern devlet anlayışının temel ilkelerinden biri, etnik ya da dini kimlik farkı gözetmeksizin tüm vatandaşlara eşit mesafede duran adil ve tarafsız bir hükümet yapısının kurulmasıdır. Ancak Suriye'deki bazı siyasi aktörlerin bu ilkeden uzaklaştığı, mezhepsel ve etnik gerilimleri kendi lehlerine kullanmak amacıyla söylemlerini

araçsallaştırdığı görülmektedir. Özellikle doğal kaynaklar, sadece ekonomik değil, aynı zamanda siyasi ve askeri stratejiler açısından da belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu çerçevede, merkezi bir hükümetin yeniden inşası, tüm toplumsal grupları kapsayan bir anayasal düzen ile mümkün olabilir.

Silahların bırakılması, yerel güçlerin ulusal orduya entegre edilmesi ve kapsayıcı diyalog süreçlerinin başlatılması, çözüm yolunda zorunlu adımlar arasında yer almaktadır. Kürt bileşeniyle iş birliği içerisinde geliştirilecek bir ulusal mutabakat, ülkenin siyasi ve toprak bütünlüğünü güvence altına alabilir. Ancak bu sürecin önünde uluslararası destekli radikal unsurlar ve dış müdahaleler engel teşkil etmektedir. Bu nedenle güven inşası, altyapı yatırımları ve kamu hizmetlerinin güçlendirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Kürtlerin geçmişte yaşadığı sistematik ayrımcılık, onları sınırlı özerklik talebiyle federalizme yöneltmiştir. Ancak mevcut özerk yapı beklentileri tam anlamıyla karşılayamamış ve dış desteğe bağımlı hale gelmiştir. Şam'la entegrasyon, özellikle ABD desteğinin sona ermesi durumunda kaçınılmaz bir senaryo olarak değerlendirilmektedir. Suriye devletiyle sağlanacak şeffaf ve yapıcı bir uzlaşı, özerk yönetimin geleceğini daha sağlam temellere oturtabilir.

Bu bağlamda, anayasal hakların garanti altına alındığı, tüm etnik grupların vatandaşlık temelinde eşit temsil edildiği bir demokratik devlet modeli önerilmektedir. Yerel yönetimlerin ulusal sorumluluklarla uyumlu hale getirilmesi, medya özgürlüğü, şeffaf yönetim ve yolsuzlukla mücadele temel ilkeler olarak öne çıkmaktadır.

"egemen ademi merkeziyetçilik" modelinin önerilmesi, ulusal birliğin gerekleri ile yerel temsiliyetin ihtiyaçları arasında dengeli bir çözüm sunması bakımından önemlidir. Bu modelin değeri, halkın yerel temsilcilerini seçme hakkını tanırken, devletin egemen karar alma yetkisinin merkezî yapısını korumasında yatmaktadır. Önerilen sistem, federalizmde olduğu gibi bağımsız anayasal birimler yaratmamakta ve katı merkeziyetçilikte görüldüğü gibi yetkinin tek elde toplanmasına da yol açmamaktadır. Aksine, devletin birliğini ve hükümetin merkeziliğini muhafaza ederken, yerel yönetimlerin karar alma süreçlerine katılımını güçlendiren dengeli bir yapı sunmaktadır. Bu yönüyle, birleşik Suriye'de yerel yönetim sisteminin yeniden inşası için esnek ve meşru bir anayasal çerçeve teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

Agranoff, R. (1996). Federal evolution in Spain. International Political Science Review, 17(59) no. 4, p. 388.

Al-Ahmad, S. (2024). 2019'dan Bu Yana "Özerk Yönetim"in Politik Performansı: Kontrol ve Edinme Mekanizmalarının İncelenmesi. Omran Çalışmaları Merkezi. s. 10.

Al-Alloush, S. (1968). Kamu kurumları teorisi ve Irak mevzuatındaki uygulamaları: Karşılaştırmalı bir çalışma. Kahire: Dar Al-Nahda Al-Arabiyya.

Al-Hamad, M. (2023). The tribal uprising in eastern Syria. Harmoon Center for Studies.

Al-Hamawandi, M. (1990). Özerklik ve merkezi olmayan idari ve politik sistemler: Karşılaştırmalı bir çalışma. Dar Al-Mustaqbal Al-Arabi.

Al-Kayali, A. W. (1993). Sevr Antlaşması. In Siyaset Ansiklopedisi (2. bas., Cilt 3). Beyrut: Arap Araştırmaları ve Yayıncılık Vakfı.

Al-Khatib, M. (1977). Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki politik sistem. Hukuk ve Ekonomi Dergisi, (4).

Al-Maani, A. (2013). Al-idara al-mahalliyya (2. baskı). Amman: Dar Wael.

Al-Mureed, Y., & Al-Kalbi, M. (2018). Siyasi ve anayasal terimler sözlüğü. Ulusal Hukuk Yayınları Merkezi.

Al-Omari, A. (1967). *Karşılaştırmalı politik sistemlerin kökenleri*. Mısır Genel Kitap Örgütü.

Al-Tahrawi, H. (2009). İdare hukuku. (1. baskı). Amman: Dar Al-Thaqafa.

Al-Tamawi, S. M. (1979). Çağdaş Arap anayasalarında ve İslam düşüncesinde üç güç. Dar Al-Fikr Al-Arabi.

An, A. (2002). Kıbrıs nereye gidiyor? Everest Yayınları

ASO Danışmanlık ve Stratejik Araştırmalar Merkezi. (2020). Suriye'de Kürt siyasi hareketinin doğuşu ve gelişimi: Ön bir giriş. Yazar.

Badran, M. (1986). Yerel yönetim: Bilimsel kavramlar ve ilkeler üzerine çalışmalar. Dar al-Nahda al-Arabiyya.

Bedevi, S. (1974). İdare hukuku. Dar al-Nahda al-Arabiyya.

Benedikter, T. (2009). The world’s modern autonomy system: Concepts and experiences of regional territorial autonomy. EURAC Research, Institute for Minority Rights.

Benedikter, T. (Ed.). (2009). Solving ethnic conflict through self-government: A short guide to autonomy in South Asia and Europe. EURAC Research, Institute for Minority Rights.

Ben-Meir, Y. (n.d.). National sovereignty through decentralization: A community-level approach. Department of Sociology, University of New Mexico.

Boutros, Z. (1977). Yerel yönetimin bileşenleri. In Yerel Yönetim Ansiklopedisi'nde: Yerel yönetimin teorik politikaları (Cilt 1). Arap İdari Bilimler Örgütü.

Bozan, M. (2015). Üniter yapıda merkeziyet ve âdem-i merkeziyetin uyumu. Bartın Üniversitesi İİBF SBKY Bölümü.

Castellani, L. (2019–2020). Storia dell'autonomia del Trentino Alto Adige. LUISS University, Dipartimento di Scienze Politiche, Cattedra Storia delle Istituzioni in Europa.

Çelik, E. F. (1975). Milletlerarası hukuk (Cilt 456). İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Cookley, J. (2016). Giriş: Dağınık azınlıklar ve toprak dışı özerklik. Ethnopolitika, 15(1), 12–18. Alıntılayan: Saleh, P. (2022).

Cornell, S. E. (n.d.). Autonomy and conflict: Ethnoterritoriality and separatism in the South Caucasus cases in Georgia (Doctoral dissertation, Department of Peace and Conflict Research, Uppsala University).

De Tocqueville, A. (n.d.). Amerika'da demokrasi (E. Kandil, Trans.). Âlem-i Kütüb.

Denisov, A., & Kirichenko, M. (1960). Soviet state law. Foreign Languages Publishing House.

Dinstein, Y. (2011). Autonomy regimes and international law. Villanova Law Review, 56(3), 437–472. https://digitalcommons.law.villanova.edu/vlr/vol56/iss3/3

Dortier, J.-F. (2011). Human sciences (G. Kannoura, Trans.). University Foundation for Studies, Publishing and Distribution.

Ebu En-Nasr, A. (2006). Uluslararası kamu hukuku ve İslam hukuku ışığında, kendi kaderini tayin hakkına ilişkin güç kullanımının meşruiyeti ve uluslararası terörizmle ilişkisi. El-Ezher Üniversitesi Dergisi: Beşerî Bilimler Serisi, 8(1), 125.

Fahmy, M. (1966). On freedom, socialism, and unity. Dar Al-Maaref.

Ghai, Y. (2000). Autonomy and ethnicity: Negotiating competing claims in multi-ethnic states. Oxford University Press.

Ghai, Y. (2000). International conflict resolution after the Cold War. National Academies Press.

Halil, A. (2016, July 20–22). Demokratik ulus çeşitlilik içinde birliktir: Rojava modeli. 20–22 Temmuz 2016 tarihlerinde "Öcalan'ın Düşüncesinde Ortadoğu'da Barış ve İstikrar" konferansında sunulan bildiri. Arap Demokratik Merkezi. https://democraticac.de/?p=34984

Hamadi, A., & Sabry, A. (n.d.). Özyönetim ve bölgelerin deneyimi (Irak Kürdistan Bölgesi modeli). Bağdat Üniversitesi Siyaset Bilimi Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Merkezi.

Hannum, H. (1996). Autonomy, sovereignty, and self-determination: The accommodation of conflicting rights. University of Pennsylvania Press.

Hawas, A. (1981). Filistin halkı için özyönetim. Ulusal Çalışmalar Dergisi, No. 13.

Holland-McCowan, J. (2021). From the siege of Sinjar to the battle for Baghuz: The PYD, the YPG, and their global coalition-backed campaign against ISIS. King's College London.

Irak Cumhuriyeti Anayasası. (2005). Irak Gazetesi'nin 4012. Sayısının 28 Aralık 47. sayısında yayımlanmıştır.

İsmail, M. (2017). Federal devlet ve özyönetim hukuk teorisi: Çeşitli pozitif kanunların karşılaştırmalı bir çalışması. Modern Üniversite Ofisi.

Jefferson, T. (1972). Thomas Jefferson's handwritten draft. The Project Gutenberg Etext of The U.S. Bill of Rights. https://www.gutenberg.org/

Kara Wali, H. (2004). Anayasal ve uluslararası hukuk çerçevesinde azınlık sorununa uygulanan pratik çözümler (1. basım). Dar al-Farabi.

Keating, M. (2001). Nations against the state: The new politics of nationalism in Quebec, Catalonia, and Scotland. Palgrave Macmillan.

Kürdistan Ulusal Konseyi – Irak (KUKI). (1992, Ekim 4). Federal birlik ilan bildirisi. Erbil.

Laila, M. (1969). Politik sistemler: Devlet ve hükümet. Dar al-Nahda al-Arabiyya.

Lapidoth, R. (1997). Autonomy: Flexible solutions to ethnic conflicts. United States Institute of Peace Press.

Lapidoth, R. (2001). Elements of stable autonomy solutions. CAP Papers, Centrum für angewandte Politikforschung, Ludwig-Maximilians-Universität München.

Lavagna, C. (1976). Istituzioni di diritto pubblico. UTET.

Mahmud, M. (1967). Avrupa'daki yerel yönetimlere ilişkin rapor. Mahalli İdare Matbaası.

Masoud, A. (2016). Özyönetim ve idari ve politik merkeziyetsizlik sistemleri. https://2u.pw/1n2DXFbB

Metwali, A. (1975). Anayasa hukuku ve siyasal sistemler.

Mill, J. (2001). Utilitarizm. Batache Books Kitchener. (Orijinal çalışma 1958'de yayınlanmıştır).

Nahili, S. (2013). İdare hukuku: Genel esaslar. El-Baas Üniversitesi.

Nasr, M. (1981). Siyasal teoriler ve sistemlerde. Dar Al-Nahda Al-Arabiya.

Novan, B. (1971). Uluslararası ilişkiler tarihi 1814–1915 (C. Yahya, Çev.).

Obaid, A. (2020). Yerel yönetimler ve idarelerdeki yerel birimlerin denetimi. El-Haşimi Üniversitesi Kitap Ofisi.

Öcalan, A. (2017). Demokratik medeniyet manifestosu (Cilt 5: Kürt sorunu ve demokratik ulusun çözümü) (Z. Shiar, Çev.).

Omran Center for Studies. (2019). Since 2019: A study of control and acquisition mechanisms.

Othman, A. (1974). Kamu yönetimi ve organizasyonu. Abdullah Vehba Kütüphanesi.

Platon. (1994). The complete dialogues, Cilt 1, The Republic (Ş. Tamraz, Çev.). Al-Ahliya Yayıncılık ve Dağıtım.

Rashid, A. (1974). Kamu yönetimi teorisi. Dar Al-Maaref.

Rashid, B., & Umran Stratejik Araştırmalar Merkezi. (2017, Ekim). Özerk yönetim bölgelerindeki askeri ve güvenlik yapılanmaları.

Rousseau, J. (2013). Toplumsal sözleşme (A. Zaiter, Çev.). Hindawi Vakfı. (Original work published 1954).

Saleh, P. (2022). Çeşitli devletlerde çatışma yönetimi için uzlaştırıcı bir mekanizma olarak özerklik. Hammurabi Dergisi, 43.

Sarıca, M., Teziç, E., & Eskiyurt, Ö. (1975). Kıbrıs sorunu (Cyprus question) (Vol. 10). İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Şenocaklı, S. (2003). Federalizm ve Kıbrıs uyuşmazlığı. Tutku Yayınları.

Sills, D. (2011). Mafhūm al-tamthīl al-siyāsī [The concept of political representation] (B. M. A. Musa, Trans. & Ed.). Cairo University, Faculty of Economics and Political Science, Department of Political Science, PhD Program in Comparative Political Systems.

Suso, R. (2010). Territorial autonomy and self-determination conflicts: Opportunity and willingness cases from Bolivia, Niger, and Thailand. Institut Català Internacional per la Pau.

Watts, R. (2006). Federal sistemler (G. Barhouma, M. Basati & M. Takla, Çev.). Federasyon Forumu Sürümü.

Internet kaynakları:

Asur Demokratik Örgütü. (T.y.). Suriye hatırası. Syrian Memory. https://syrianmemory.org/archive/entities/5dc9aba1801b5d0001dfeebb

(HNC) High Negotiations Commission. (2016, 6 September). Executive framework for a political solution based on the Geneva Communiqué. Orient News https://orient-news.net/ar/news_show/122369

Al Jazeera Net. (2023, 4 Eylül). Şeyh Al-Akeidat, Al Jazeera Net'e: Arap kabileleri, SDG'yi Deyr ez-Zor'dan kovmaktan vazgeçmeyecek. https://www.aljazeera.net/news/2023/9/4/شيخ-العكيدات-يشدد-للزايرة-نت-ان

Al Jazeera. (2015, 12 Mart). Halk Koruma Birlikleri. https://www.aljazeera.net/encyclopedia/2015/3/12/وحدات-حماية-الشعب

Al-Ali, Z. (2023, 25 Eylül). Özerk Yönetim Gelirleri: Petrol Grafikte Zirvede ve Kaynakları Çeşitlendirme Girişimleri. North Press. https://npasyria.com/168020/

Aljazeera Net. (2024, 19 Aralık). Suriye Demokratik Güçleri. https://www.aljazeera.net/news/2024/12/19/قوات-سوريا-الديمقراطية-تعترف-للمرة

Al-Sharif, S. (2020, 9 Haziran). Kürt Devletçik Projesi: Kürt Demokratik Birliği'nin Kayıp Rüyası. Arapça. https://bilarabiya.net/15936.html?utm_source=chatgpt.com

Anadolu Ajansı. (2024, 4 Mart). Deir ez-Zor'da Arap aşiretleri ile YPG/PKK arasında çatışmalar. https://www.aa.com.tr/ar/%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%88%D9%84-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D9%8A%D8%A9/%D8%AF%D9%8A%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%B2%D9%88%D8%B1-%D8%A7%D8%B4%D8%AA%D8%A8%D8%A7%D9%83%D8%A7%D8%AA-%D8%A8%D9%8A%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B4%D8%A7%D8%A6%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D9%8A%D8%A9-%D9%88%D8%AA%D9%86%D8%B8%D9%8A%D9%85-%D9%88%D8%A7%D9%8A-%D8%A8%D9%8A-%D8%AC%D9%8A/3154973

Anadolu Ajansı. (2025, 5 Ocak). Erdoğan: Suriye'nin parçalanacağına dair bir işaret varsa gereğini yaparız. https://www.aa.com.tr/ar/تركيا/أردوغان-سنقوم-بما-يلزم-حال-وجود-ما-ينذر-بتفكيك-سوريا/3443233

Badr al-Din, S. (2024, 26 Nisan). Salah Badr al-Din ile röportaj: Suriye'deki Kürt halkının 100 partiyi dağıtması gerekiyor. El-Araby al-Jadeed. https://www.alaraby.co.uk/society/%D9%85%D9%82%D8%A7%D8%A8%D9%84%D8%A9-%D8%B5%D9%84%D8%A7%D8%AD-%D8%A8%D8%AF%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%8A%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%B9%D8%A8-%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%B1%D8%AF%D9%8A-%D9%81%D9%8A-%D8%B3%D9%88%D8%B1%D9%8A%D8%A9-%D9%8A%D8%AD%D8%AA%D8%A7%D8%AC-%D9%84%D8%AD%D9%84-100-%D8%AD%D8%B2%D8%A8

Baladi Medya Ağı. (2024, 10 Ekim). Deir ez-Zor'un doğu kırsalında yaşayanlar tıbbi hizmetlerin kötüleşmesinden şikayetçi. Sorumlu kim? https://baladi-news.com/public/ar/articles/102366/-سكان-ريف-دير-الزور-الشرقي-شككون-من-تطور-الخدمات-الطبية-،-فمن-المسؤول

BBC Arapça. (2025, 28 Mart). Mazlum Abdi, Without Restrictions'da. https://www.bbc.com/arabic/articles/cj0q49ley1zo

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi. (2020, 22 Temmuz). Genel Sekreter Raporu: Suriye Arap Cumhuriyeti'nde çocuklar ve silahlı çatışma. https://snhr.org/arabic/2020/07/22/12533/

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi (UNHRC). (2023). Suriye Arap Cumhuriyeti'ne ilişkin Bağımsız Uluslararası Soruşturma Komisyonu Raporu: Elli dördüncü oturum (A/HRC/54/58). https://docs.un.org/ar/A/HRC/54/58

Birleşmiş Milletler. (2022, 29 Haziran). *Suriye: İhlaller devam ediyor ve "hukukun neredeyse tamamen çöktüğü" bir durum söz konusu – Soruşturma Komisyonu'na göre https://news.un.org/ar/story/2022/06/110386

Birleşmiş Milletler. (T.y.). Özerk olmayan toprakların halklarıyla uluslararası dayanışma haftası: 25–31 Mayıs. https://2u.pw/9vZxiLTF

El-Abbad, B. (2023, 26 September). Deyr ez-Zor aşiretleri ve SDG: Fiili otoriteden silahlı çatışmaya. Al Jazeera Net. https://www.aljazeera.net/politics/2023/9/26/عشائر-دير-الزور-وقسد-من-سلطة-الأمر

Faham, F. (2024, August 22). Doğu Suriye'de Arap kabileleri ile SDG arasındaki çatışmaların ardında ne var? Al Jazeera Net. https://www.aljazeera.net/politics/2024/8/22/%D9%85%D8%A7%D8%B0%D8%A7-%D9%88%D8%B1%D8%A7%D8%A1-%D8%A7%D9%84%D9%85%D9%88%D8%A7%D8%AC%D9%87%D8%A7%D8%AA-%D8%A8%D9%8A%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B4%D8%A7%D8%A6%D8%B1?utm_source=chatgpt.com

Georgetown University in Qatar. (2024, April 1). Middle East scholar Dr. Bassam Haddad shares new insights on 2011 Syrian uprising.

https://www.qatar.georgetown.edu/ar/middle-east-scholar-dr-bassam-haddad-shares-new-insights-on-2011-syrian-uprising/

Habash, M. (2024, 11 Mayıs). Obstacles to restricting efforts... What does the health situation look like in the Self-Administration areas https://npasyria.com/185802/

Halil, Z. (2025, 25 Şubat). Avrupa'dan... Sa'ar Suriye'yi hedef almaya devam ediyor ve federal yönetim talep ediyor. Anadolu Ajansı. https://www.aa.com.tr/ar/سلام/من-أوروبا-سار-يستمر-اهدف-سوريا-ويطالب-بحكم-فيدريسي/3492411

https://www.rebaznews.net/ar/content/لايزال-الجناة-أحرارا-ثلاث-سنوات-على-استشهاد-أمين-عيسى-العلي-تحت-التعذيب-في-سجون-قسد

Ibrahim, A. (2022, 14 Mart). Talal Selo, Suriye TV'ye SDG'nin hapishanelerindeki ihlalleri hakkında konuşuyor. Suriye TV. https://www.syria.tv/طلال-سلو-يتحدث-لتلفزيون-سوريا-عن-انتهاكات-قسد-في-سجنها

Jusoor for Studies. (2023, 8 Eylül). Deyr ez-Zor'da Aşiretler ve SDG Arasındaki Çatışmaların Ekonomik Nedenleri. https://jusoor.co/ar/details/الدواجن-الاقتصادية-للمواجهات-بين-العشائر-وقسف-في-دير-الزور

Jusur. (2024, 27 Eylül). The Democratic Union Party is making unusual political and organizational changes. https://jusoor.co/ar/details/pyd%D8%AD%D8%B2%D8%A8-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%AA%D8%AD%D8%A7%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%8A%D9%85%D9%82%D8%B1%D8%A7%D8%B7%D9%8A

Kaban, E. (2025, 11 Şubat). Suriye'deki Kürt Sorununun Geleceği: Zorluklar ve Fırsatlar Arasında. Welati Meh. https://welateme.net/%D9%85%D8%B3%D8%AA%D9%82%D8%A8%D9%84-%D8%A7%D9%84%D9%82%D8%B6%D9%8A%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%B1%D8%AF%D9%8A%D8%A9-%D9%81%D9%8A-%D8%B3%D9%88%D8%B1%D9%8A%D8%A7-%D8%A8%D9%8A%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%AA/

Kaban, E. (t.y.). Yeni Şam Suriye'deki Kürt Sorununu Nasıl Çözebilir? Jeostratejik Çalışmalar Ağı. https://www.geo-strategic.com/2025/01/blog-post_18.html

Karkas, A. ve Hassan, S. (2023, 29 Haziran). Suriye: Kürtlerin SDC ile koordinasyon organı arasındaki mutabakat zaptına ilişkin gözlemleri. Al-Araby Al-Jadeed. https://www.alaraby.co.uk/politics/سورية-ملاحظات-كرمية-على-وثيقة-الفهم-بين-مسد-و هيئة-التنسيقية

Kürdistan 24. (2025, 13 Mart). Özerk Yönetim, anayasal bildiriyi eleştirerek Suriye'nin çeşitliliğiyle "çelişkili" olduğunu söylüyor. https://www.kurdistan24.net/ar/story/829605

Kuzey ve Doğu Suriye Bilgi Merkezi. (2023, 18 Aralık). Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi Toplumsal Sözleşme, 2023 Baskısı. https://rojavainformationcenter.org/ar/2023/12/العقد-الاجتماعي-للإدارة-الذاتية-لشما/

Mahdi, A. (2024). Etkili Güçlerin Arzuları ve Seçmenlerin İradesi Arasında Vali Seçimi. Al-Hewar Al-Mutamadin, Sayı (7858). https://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=817464

Mahfouz, A. S. (2025, 11 Mart). *Decentralization and national identity in Syria*. The Kurdish Center for Studies. https://nlka.net/eng/decentralization-and-national-identity-in-syria/

Masuti, c. Suriye'deki Kürt sorununa müdahale, (2005. 3 Ağustos). Voltaire net. https://www.voltairenet.org/article91105.html

Naher Media. (2024, 19 Kasım). Deir ez-Zor'daki Özerk Yönetim tarafından kontrol edilen bölgelerde tıbbi sektör neden geriliyor? https://nahermedia.net/%D9%84%D9%85%D8%A7%D8%B0%D8%A7-%D9%8A%D8%AA%D8%B1%D8%A7%D8%AC%D8%B9-%D8%A7%D9%84%D9%82%D8%B7%D8%A7%D8%B9-%D8%A7%D9%84%D8%B7%D8%A8%D9%8A-%D9%81%D9%8A-%D9%85%D9%86%D8%A7%D8%B7%D9%82-%D8%B3%D9%8A%D8%B7/

Öcalan, A. (t.y.). Demokratik konfederalizm: Devletçi olmayan ulusal bir örgüt – Liderlik talimat mektubu. Abdullah Öcalan Resmî Web Sitesi. https://abdullahocalan.net/ar/%D8%A7%D9%84%D9%83%D9%88%D9%86%D9%81%D8%AF%D8%B1%D8%A7%D9%84%D9%8A%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%8A%D9%85%D9%82%D8%B1%D8%A7%D8%B7%D9%8A%D8%A9-%D9%87%D9%8A-%D8%AA%D9%86%D8%B8%D9%8A%D9%85-%D8%A7%D9%84-3/

Omrani, F. (2025, 17 Şubat). Savaşı biz mi seçtik yoksa bize dayatıldı mı? Suriyeliler neden savaşıyor? Ultra Suriye. https://ultrasyria.ultrasawt.com/اخترنا-الحرب-Arapça-Fransızca-؟السوريون-تقاتل-لماذا-علينا/Fransızca-Arapça/Fransızca

Özyönetim. (2024). Kuzey ve Doğu Suriye Sağlık Müdürlüğü altı aylık toplantısını gerçekleştiriyor .Resmî web site. https://aanesgov.org/?p=13418

Rajab, M. (2024, 4 March). Deir ez-Zor'da Arap aşiretleri ile YPG arasında çatışmalar. Sada el-Şam. https://sadaalshaam.net/archives/102843

Rebaz News. (2023, 28 June). The perpetrators remain free: Three years since the martyrdom of Âmin Eisa Al-Ali under torture in SDF prisons.

Reporters Without Borders (RSF). (2022, 23 June). *Growing restrictions on journalists in Syria's Kurdish northeast.* https://rsf.org/en/growing-restriction-journalists-syria-s-kurdish-northeast

Şeyh, O. (2024, 6 Mayıs). *Deyr ez-Zor'da yer alan taşınmaz petrol yakma ocakları sağlık ve çevre üzerinde tehdit oluşturuyor.* Enab Baladi Gazetesi. https://www.enabbaladi.net/699105/حراقات-النفط-البدائية-بدير-الزور-مست/

Şeyho, K. (2023, 15 Ağustos). Bir Kürt yetkili Suriye petrolünün kara kutusunu açıyor. Eş-Şark El-Awsat. https://aawsat.com/%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%A7%D9%84%D9%85-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D9%8A/%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B4%D8%B1%D9%82-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D9%8A/4489196-%D9%81%D9%8A-%D8%AD%D8%AF%D9%8A%D8%AB-%D9%84%D9%80%C2%AB%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%B1%D9%82-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D9%88%D8%B3%D8%B7%C2%BB-%D9%85%D8%B3%D8%A4%D9%88%D9%84-%D9%83%D8%B1%D8%AF%D9%8A-%D9%8A%D9%81%D8%AA%D8%AD-%D8%A7%D9%84%D8%B5%D9%86%D8%AF%D9%88%D9%82-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%B3%D9%88%D8%AF-%D9%84%D9%84%D8%A8%D8%AA%D8%B1%D9%88%D9%84

Şeyho, K. (24, Mart 2025). Şam'la diyaloğa hazırlık. Eş-Şarku'l Avsat. https://aawsat.com/%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%A7%D9%84%D9%85-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D9%8A/%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B4%D8%B1%D9%82-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D9%8A/5125372-%D8%AA%D9%85%D9%87%D9%8A%D8%AF%D8%A7%D9%8B-%D9%84%D9%84%D8%AD%D9%88%D8%A7%D8%B1-%D9%85%D8%B9-%D8%AF%D9%85%D8%B4%D9%82-%D9%82%D8%B7%D8%A8%D8%A7-%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B1%D9%83%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%83%D8%B1%D8%AF%D9%8A%D8%A9-%D9%81%D9%8A-%D8%B3%D9%88%D8%B1%D9%8A%D8%A7-%D9%8A%D8%B9%D9%84%D9%86%D8%A7%D9%86

Shaam Haber Ağı. (2024, 21 Ağustos). Arap bileşeninin marjinalleştirilmesini eleştirdikten sonra SDG'ye bağlı Rakka Konseyi üyeleri görevden alındı. https://shaam.org/news/syria-news/fsl-aadhaa-mn-mjls-alrqh-altaba-l-qsd-bad-antqad-thmysh-almkwn-alarby

Shaam Haber Ağı. (2025, 1 Nisan). SDG milisleri Halep kırsalında evlerine dönen sivilleri hedef alıyor.https://shaam.org/news/syria-news/%D9%85%D9%8A%D9%84%D9%8A%D8%B4%D9%8A%D8%A7-%D9%82%D8%B3%D8%AF-%D8%AA%D8%B3%D8%AA%D9%87%D8%AF%D9%81-%D9%85%D8%AF%D9%86%D9%8A%D9%8A%D9%86-%D8%A3%D8%AB%D9%86%D8%A7%D8%A1-%D8%B9%D9%88%D8%AF%D8%AA%D9%87%D9%85-

%D8%A5%D9%84%D9%89-
%D9%85%D9%86%D8%A7%D8%B2%D9%84%D9%87%D9%85-
%D8%A8%D8%B1%D9%8A%D9%81-%D8%AD%D9%84%D8%A8

Sheho, K. (2020, 16 Kasım). Bir Kürt yetkili "Özerk Yönetim" yapısında "yolsuzluk" olduğunu itiraf ediyor. Eş-Şark El-Awsat. https://aawsat.com/home/article/2629531/%D9%85%D8%B3%D8%A4%D9%88%D9%84%D8%A9-%D9%83%D8%B1%D8%AF%D9%8A%D8%A9-%D8%AA%D8%B9%D8%AA%D8%B1%D9%81-%D8%A8%D9%80%C2%AB%D9%81%D8%B3%D8%A7%D8%AF%C2%BB-%D9%81%D9%8A-%D9%87%D9%8A%D9%83%D9%84%D8%A9-%C2%AB%D8%A7%D9%84%D8%A5%D8%AF%D8%A7%D8%B1%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B0%D8%A7%D8%AA%D9%8A%D8%A9%C2%BB

Sky News Arabia. (2025, 23 Şubat). Netanyahu: Güney Suriye'deki Dürzi toplumuna yönelik hiçbir tehdide izin vermeyeceğiz. https://www.skynewsarabia.com/middle-east/1779206

Suriye Ansiklopedisi. (T.y.). *Suriye'de merkeziyetsizlik: Gelecekteki yönetimin fırsatları ve zorluklarının kapsamlı bir analizi*. https://syrianpedia.com/nezlamsyr/

Suriye Arap Cumhuriyeti Yerel Yönetim ve Çevre Bakanlığı. (T.y.). Suriye'de Yerel Yönetim Kanunu (2011 tarihli 107 sayılı Yasama Kararnamesi). http://www.mola.gov.sy/mola/index.php/%D9%82%D8%A7%D9%86%D9%88%D9%86-
%D8%A7%D9%84%D8%A5%D8%AF%D8%A7%D8%B1%D8%A9-
%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%AD%D9%84%D9%8A%D8%A9-
%D9%81%D9%8A-%D8%B3%D9%88%D8%B1%D9%8A%D8%A9

Suriye Arap Haber Ajansı (SANA). (2025, 10 Mart). Suriye Demokratik Güçleri'nin Suriye Arap Cumhuriyeti kurumlarına entegre edilmesine ilişkin anlaşmanın imzalanması. https://sana.sy/?p=2197003

Suriye Arap Haber Ajansı (SANA). (2025, 25 Şubat). Suriye Arap Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın Ahmed el-Şara'nın Suriye Ulusal Diyalog Konferansı'nın açılışında yaptığı konuşma. https://sana.sy/?p=2193145

Suriye Aşiret ve Kabileler Konseyi. (2021, 21 Ocak). SDG milisleri, Derbesiye'de bir öğrenci gösterisine saldırdı ve çok sayıda küçük göstericiyi gözaltına aldı. https://stccouncil.com/archives/2748

Suriye Belleği. (2016, 12 Şubat). Suriye'deki Kürt Ulusal İttifakı. https://syrianmemory.org/archive/entities/5cc6fd94658c9f000109f44a

Suriye Elektronik Hükümet Portalı. (T.y.). Yürütme yetkisi. https://pministry.gov.sy/contents/109/%D8%A8%D9%88%D8%A7%D8%A8%D8%A9-

%D8%A7%D9%84%D8%AD%D9%83%D9%88%D9%85%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%A5%D9%84%D9%83%D8%AA%D8%B1%D9%88%D9%86%D9%8A%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%88%D8%B1%D9%8A%D8%A9

Suriye Hafızası. (2018, 27 Mart). Geleceğin Suriye Partisi. https://syrianmemory.org/archive/entities/5de4c1a050faa900019cc1e4

Suriye İnsan Hakları Ağı (SNHR). (2024, 3 Mayıs). Dünya Basın Özgürlüğü Günü'nde: Mart 2011'den bu yana 717 gazeteci ve medya çalışanının öldürüldüğü belgelendi, 53'ü işkenceyle hayatını kaybetti. https://snhr.org/arabic/2024/05/03/%D9%81%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D9%8A%D9%88%D9%85-%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%A7%D9%84%D9%85%D9%8A-%D9%84%D8%AD%D8%B1%D9%8A%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B5%D8%AD%D8%A7%D9%81%D8%A9-%D8%AA%D9%88%D8%AB%D9%8A%D9%82-%D9%85/

Suriye İnsan Hakları Ağı. (2016, 18 Ocak). Kürdistan Demokratik Birlik Partisi (PYD) ve Kürdistan Özerk Yönetim Güçleri'nin gerçekleştirdiği en önemli ihlaller. https://snhr.org/arabic/2016/01/18/5462/

Suriye İnsan Hakları Ağı. (2019, 18 Şubat). Kısa Rapor: Kürt Özerk Yönetim Güçleri Tarafından Yapılan Tutuklamalar ve Zorla Kaybetmelerde Artış. https://snhr.org/arabic/2019/02/18/10858/

Suriye İnsan Hakları Ağı. (2021, 30 Haziran). Suriye Demokratik Güçleri tarafından Emin el-Ali'nin zorla kaybedilmesi ve ardından işkenceyle öldürülmesini kınıyoruz. https://snhr.org/arabic/2021/06/30/13804/

Suriye İnsan Hakları Gözlemevi. (2024, 24 Temmuz). Özerk Yönetim, Haseke kırsalında bir Kürt muhalefet partisinin 3 üyesini serbest bıraktı. Suriye İnsan Hakları Gözlemevi. https://www.syriahr.com/-الإدارة-الذاتية-تفرج-عن-3-أعضاء-من-حزب-ك/

Suriye Kürt İlerici Demokrat Partisi. (T.y.). Suriye hatırası. Syrian Memory. https://syrianmemory.org/archive/entities/5e1c83b8943d8b000139f29d

Suriye'deki Kürt Ulusal Konseyi. (2016, 12 Şubat). Kürt Ulusal Konseyi kimdir? https://knc-geneva.ezks.org/?page_id=49&lang=ar

Suriyeliler Hakikat ve Adalet Vakfı. (2024, 7 Ağustos). Kuzeydoğu Suriye: Korumasız parti hayatı. https://stj-sy.org/ar/شمال-شرق-سوريا-الحياة-الحزبية-دون-حماي/

Süryani Birlik Partisi. (T.y.). Suriye hatırası. Syrian Memory. https://syrianmemory.org/archive/entities/5e1d4f4d9c99740001a7c658

Syrian Network for Human Rights. (2021, 16 Aralık). At least 61 teachers arrested/detained by the Syrian Democratic Forces for compulsory recruitment

since the beginning of 2021 due to their curricula. https://snhr.org/arabic/category/تقارير/التقارير-الخاصة/القوات-الكردية-التقارير-الخاصة/

United Nations Human Rights Council (UNHRC). (T.y.). Suriye'nin kuzeydoğusundaki Kürt bölgesinde gazetecilere yönelik artan baskılar. https://rsf.org/en/growing-restriction-journalists-syria-s-kurdish-northeast

Wassat for Research and Studies (2022, 17 Haziran). Güncel Suriye Gerçeği. https://wassatsy.org/1408/?utm_source=chatgpt.com

Yekiti Media. (2024, 4 Eylül). Hasakah hospitals: High prices and poor services. https://ara.yekiti-media.org/مشافي-الحسكة-أسعار-مرتفعة-وخدمات-سيئة/

Yeni Suriye Hareketi. (T.y.). Yeni Suriye Hareketi'nin özyönetim konusundaki tutumu: Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetimi, Pozisyon Belgesi. https://syriamovement.com/official_documents/10

Yosuf. A (2018, 22 Aralık). The economy of self-administration and attempts to build an economic model. Sour Magazine. https://www.suwar-magazine.org/articles/1724_%D8%A7%D9%82%D8%AA%D8%B5%D8%A7%D8%AF-%D8%A7%D9%84%D8%A5%D8%AF%D8%A7%D8%B1%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B0%D8%A7%D8%AA%D9%8A%D8%A9-%D9%88%D9%85%D8%AD%D8%A7%D9%88%D9%84%D8%A7%D8%AA-%D8%A8%D9%86%D8%A7%D8%A1-%D9%86%D9%85%D9%88%D8%B0%D8%AC-%D8%A7%D9%82%D8%AA%D8%B5%D8%A7%D8%AF%D9%8A

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı	: JALAL BAKKOUR
Uyruğu	: Suriye
Doğum tarihi ve yeri	:
Telefon	:
E-posta	:

Eğitim

Derece	**Eğitim Birimi**	**Mezuniyet Tarihi**
Yüksek lisans	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	
Lisans	Arap Dili ve Edebiyatı	2012

İş Deneyimi

Yıl	**Yer**	**Görev**
13	Basın ve Medya	Gazeteci ve Kalite Kontrol

Yabancı Dil ARAPÇA ana dil- TURKÇE- İngilizce